

Sorin CACE
- coordonator -

Accesul romilor pe piața muncii
- aspirații, factori și strategii de reușită -

Această publicație a fost realizată cu sprijinul
Agenției Naționale pentru Romi

Colectiv de autori:

Sorin CACE - coordonator

Daniela ARPINTE

Ana BLEAHU

Vasile CANTARJI

Cristina IOVA

Nicolae SALI

Andraia Nicoleta SCOICAN

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

**Accesul romilor pe piața muncii : aspirații, factori și
strategii de reușită / coord.: Sorin Cace. - București :
Expert, 2007
Bibliogr.
ISBN 978-973-618-131-3**

I. Cace, Sorin (coord.)

331.5(=214.58)(498)

CNCSIS: cod 045/2006

București, România

Editor: **Valeriu IOAN-FRANC**

Redactor: **Paula NEACȘU**

Coperta: **Nicolae LOGIN**

Concepția grafică, machetarea și tehnoredactarea: **Luminița LOGIN**

Toate drepturile asupra acestei ediții aparțin Editurii Expert. Reproducerea, fie și parțială și pe orice suport, este interzisă fără acordul prealabil al editorului, fiind supusă prevederilor legii drepturilor de autor.

ISBN 978-973-618-131-3

Depozit legal trim. IV, 2007

Sorin CACE
- coordonator -

Accesul romilor pe piața muncii

- aspirații, factori și strategii de reușită -

EDITURA
Expert

CUPRINS

INTRODUCERE.....	7
Capitolul 1 - ASPECTE PRIVIND OCUPAREA POPULAȚIEI DE ROMI DIN ROMÂNIA	14
Capitolul 2 - FACTORI CARE ÎMPIEDICĂ ACCESUL ROMILOR PE PIAȚA MUNCII	23
2.1. <i>Lipsa unor stimulente. Rețele de suport</i>	24
2.2. <i>Dezavantaje educaționale și lipsa unor abilități</i>	26
2.3. <i>Mobilitate scăzută</i>	32
2.4. <i>Munca la negru</i>	33
2.5. <i>Discriminarea</i>	33
2.6. <i>Scurte constatări</i>	34
Capitolul 3 - O ANALIZĂ COMPARATĂ PRIVIND POLITICILE DE OCUPARE A POPULAȚIEI ROMA LA NIVELUL REGIUNILOR DE DEZVOLTARE	36
3.1. <i>Contextul internațional și național</i>	36
3.2. <i>Caracteristici ale populației roma în România</i>	43
3.3. <i>Populația roma în planurile regionale</i>	48
Capitolul 4 - ABORDĂRI COMUNITARE DE CREȘTERE A NIVELULUI OCUPĂRII POPULAȚIEI ROMA.....	64
4.1. <i>“Drum la Roșu”, Cartier Giulești, Sector 6, București</i>	64
4.2. <i>Sat Deaj, comuna Mica, județul Mureș</i>	70
4.3. <i>Satul Răzvani, comuna Lehliu Gară, județul Călărași</i>	77
4.4. <i>Sat Șugatag, comuna Ocna Șugatag, județul Maramureș</i>	84
4.5. <i>Sat Sector, Comuna Ulmeni, județul Călărași</i>	91
Capitolul 5 - STRATEGII INDIVIDUALE DE REUȘITĂ.....	98
BIBLIOGRAFIE GENERALĂ.....	132

INTRODUCERE

Proporția romilor în cadrul populației din România este importantă, aceștia plasându-se pe locul doi ca minoritate, după maghiari. Recensământul din 2002 înregistrează 2,5% din populație ca fiind romi, conform propriei lor identificări (peste 535 mii de persoane). În schimb, în Raportul de țară formulat în 2004 de Comisia Europeană, se estimează că populația roma este cuprinsă între 1,8 și 2,5 milioane.

Populația romă se plasează la un nivel extrem de ridicat de sărăcie, în 2003 riscul de sărăcie fiind de 3 ori mai ridicat față de cel de la nivel național. O parte semnificativă a comunităților de romi cumulează o serie de neajunsuri sociale: participare scăzută la educație, lipsa calificării și a experienței pe piața muncii, o istorie de neparticipare la economia formală, număr mare de copii începând de la vârste tinere ale mamelor, lipsa locuințelor sau condiții proaste de locuit, concentrarea comunităților în zone defavorizate fie din mediul urban, fie din mediul rural.

Politici guvernamentale, cadrul legal și instituțional

În România, populația roma beneficiază, fără discriminare, de aceeași legislație ca și populația română sau populația din celelalte etnii. În luna aprilie 2001, prin *HG nr. 430/2001*, s-a adoptat Strategia Guvernului pentru îmbunătățirea situației romilor, iar prin *OUG nr. 78/2004*, s-a înființat Agenția Națională pentru Romi (ANR), având sarcini de a monitoriza acțiunile specifice ale ministerelor implicate.

Hotărârea nr. 522 din 19 aprilie 2006 modifică și completează Hotărârea Guvernului nr. 430/2001 privind aprobarea Strategiei Guvernului României de îmbunătățire a situației romilor, actualizând-o la situația concretă din 2006.

Organizarea și funcționarea ANR au fost stabilite prin HG nr. 1703/2004. În anul 2005, printr-o nouă Hotărâre a Guvernului, cu nr. 1124/2005, instituției i-au fost extinse atribuțiile, astfel că, în prezent, aceasta aplică, coordonează, monitorizează și evaluează măsurile din domeniile de intervenție socială cuprinse în *Strategia Guvernului României* de îmbunătățire a situației romilor. În principal, rolul Agenției Naționale pentru Romi este acela de:

- a elabora politica și strategia guvernului în domeniul protecției drepturilor minorității romilor;
- a coordona, monitoriza și evalua măsurile sectoriale de intervenție socială, cuprinse în Strategie;
- a iniția, participa și promova, împreună cu instituțiile și organizațiile neguvernamentale specializate, acțiuni și programe sectoriale, destinate îmbunătățirii situației romilor.

Factori care împiedică accesul pe piața muncii

Principalul factor determinant al defavorizării sociale pentru populația romă este gradul scăzut de cuprindere în sistemul educațional.

Conform unor cercetări finalizate în 1998, în cadrul comunității rome, aproape 12% dintre copiii în vârstă de 7-16 ani au întrerupt școala înainte de finalizarea învățământului obligatoriu, iar 18% sunt neșcolarizați. Per total, peste 80% dintre copiii neșcolarizați sunt romi și 38,6% dintre romi sunt analfabeți funcțional.

Analfabetismul funcțional, ca fenomen în cadrul populației rome, este cauzat de faptul că locuiește, de regulă, în cartiere marginase, iar școlile în care învață copiii romi au condiții de învățare inferioare. În școlile în care sunt preponderent elevi romi, rata repetenției atinge valoarea de 11,3% (aproape de trei ori mai ridicată decât în cazul întregului sistem de învățământ).

Pe lângă cauzele materiale, nivelul de educație al generațiilor anterioare contribuie și el la gradul scăzut de participare școlară a generațiilor actuale de copii romi. De asemenea, lipsa educației

preșcolare și deficiențele de cunoaștere a limbii române de către mulți copii romi le afectează performanțele școlare.

Toate aceste aspecte au drept rezultat incapacitatea multor copii romi de a se integra în mediul educațional, fapt ce conduce la o frecvență scăzută la școală, diminuarea motivației pentru actul învățării și apariția abandonului școlar. Cauzele comune pot fi sintetizate în:

- insuficiența resurselor materiale și financiare care să asigure un trai decent, în special în mediul rural și suburbiile orașelor;
- gradul de cultură scăzut al familiilor din care provin copiii/elevii, care se manifestă printr-o atitudine negativă, uneori ostilă față de actul educațional organizat;
- migrația forței de muncă spre alte zone ale țării sau în statele din UE, care conduce lipsa de supraveghere a copiilor de către părinți.

Eficiența serviciilor publice care sprijină includerea romilor pe piața muncii

Politicile publice pentru romi în ceea ce privește ocuparea, domeniu de acțiune prioritar, sunt cuprinse în documente naționale strategice, precum:

- Planul general de măsuri al Strategiei guvernamentale de îmbunătățire a situației romilor, aprobat în anul 2001 și actualizat în 2006;
- Planul de activități al deceniului de incluziune a romilor 2005-2015;
- Memorandumul de incluziune socială;
- Planul național de dezvoltare 2007-2013;
- Programul operațional sectorial Dezvoltarea resurselor umane 2007-2013;
- Programul de incluziune socială al Băncii Mondiale.

Politicile publice pentru romi iau în considerare, încă, doar normele și măsurile generale dovedite valabile pentru majoritatea populației, fără particularizări specifice și, posibil, și din acest motiv, au rezultate nesemnificative pe piața formală a muncii.

Principalele probleme pe care le întâmpină agențiile pentru ocuparea forței de muncă cu privire la includerea în măsurile active a persoanelor roma sunt:

- nedeclararea apartenenței la etnia roma;
- persoanele roma se lasă greu antrenate în programele de formare profesională;
- chiar și în rândul celor care se înscriu la programele de formare profesională, rata de abandon este mare;
- lipsa educației inițiale (4 sau 8 clase) împiedică accesul persoanelor roma la programe de calificare.

Agenția Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă este instituția guvernamentală cu rolul principal în aplicarea Strategiei de îmbunătățire a situației romilor în privința creșterii gradului de ocupare a acestora: astfel, din anul 2001, Agenția elaborează și implementează programe de ocupare care se adresează populației roma.

În anul 2004, prin Programul național de ocupare a forței de muncă implementat de ANOFM, au fost încadrate în muncă 9079 de persoane roma, iar în anii următori, numărul acestora a crescut constant.

Principalele măsuri care au condus la încadrarea în muncă a romilor au fost:

- încadrarea prin acordarea serviciilor de mediere;
- încadrarea prin ocuparea temporară a forței de muncă în lucrări publice de interes comunitar;
- ocuparea forței de muncă prin acordarea de alocații pentru șomerii care se încadrează înainte de expirarea șomajului.

În scopul creșterii gradului de ocupare a romilor și, mai ales, pentru atragerea acestora pe piața formală a muncii, ANR și ANOFM

au încheiat un parteneriat în august 2005, care prevede realizarea comună a următoarelor acțiuni:

- înființarea grupurilor de lucru pentru creșterea ratei de ocupare a populației roma pe lângă Agențiile Județene de Ocupare a Forței de Muncă - AJOFM;
- "Caravana ocupării", realizată de către ANOFM pentru populația roma, în parteneriat cu ANR;
- bursa locurilor de muncă pentru persoanele roma, realizată în fiecare lună de care AJOFM-uri, cu birourile regionale ale ANR.

Principalele meserii aferente cursurilor de calificare la care au fost înscrise persoanele roma sunt: zidar, pietrar, tencuitor, confecționar asamblor articole textile, lucrător în comerț, ospătar (chelner), lucrător în structuri pentru construcții, lucrător în cultura plantelor, peisagist floricultor.

La nivelul fiecărui județ, în luna martie 2004, ANR și AJOFM au încheiat protocoale de colaborare cu consilierii pentru romi din cadrul prefecturii și cu organizații neguvernamentale de nivel local care au ca obiect de activitate problematica romilor. Aceste protocoale au fost reînnoite în anul 2005, pentru o perioadă nedeterminată de timp. Protocoalele stabilesc principalele acțiuni întreprinse pentru realizarea unei mai bune colaborări între comunitățile de romi și instituțiile publice locale, în scopul de a crește numărul de persoane roma încadrate în muncă.

Caravana ocupării în comunitățile de romi a demarat în august 2005, cu sprijinul tuturor instituțiilor implicate în problematica romilor la nivel local: consiliile locale, primării, prefecturi.

*Programe aflate în desfășurare, cu finanțare din
fonduri europene, destinate romilor*

Agencia Națională pentru Romi are preocupări permanente pentru atragerea de fonduri pentru susținerea financiară a măsurilor prevăzute în Strategia națională de îmbunătățire a situației romilor, inclusiv a celor din domeniul ocupării forței de muncă.

Programul PHARE 2002/000-586.01.02, "Sprijin pentru strategia națională de îmbunătățire a situației romilor", în valoare totală de

7,6 mil. euro, are două componente principale:

- consolidarea capacității instituționale a structurii de implementare a Strategiei și a altor parteneri cu care aceasta colaborează;
- investiții, în valoare de 4,8 mil. euro (prin "schema de grant-uri", au fost finanțate până în prezent un număr de 65 de proiecte, pe domenii grupate astfel: sănătate, locuire, mică infrastructură și activități aducătoare de venit, pregătire profesională).

Programul PHARE multianual 2004-2006 - Sectorul minorități prevede două priorități: "consolidarea capacității instituționale și construirea de parteneriate în vederea îmbunătățirii condițiilor de viață ale romilor și a imaginii acestora." și "îmbunătățirea accesului la educație al comunităților dezavantajate".

Ministerul Educației și Cercetării derulează în cadrul Programului PHARE 2003/005-551.01.02 programul "Accesul la educație al grupurilor dezavantajate", în valoare de 11,330 mil. euro, în scopul prevenirii și combaterii excluziunii sociale și al creării unui mecanism pentru îmbunătățirea accesului la educație al grupurilor dezavantajate.

Obiectivele programului urmăresc:

- îmbunătățirea condițiilor, la nivelul educației preșcolare, pentru copiii din grupuri dezavantajate;
- stimularea participării școlare și îmbunătățirea rezultatelor școlare ale acestor copii pe parcursul învățământului obligatoriu;
- stimularea înscrierii tinerilor care au depășit vârsta legală, pentru finalizarea învățământului primar și secundar inferior, în programe tip "a doua șansă".

În conformitate cu Hotărârea Guvernului României nr. 970 din 26 iulie 2006 privind aprobarea Planului național de acțiune în

domeniul ocupării, PNAO-2006, publicată în *Monitorul oficial* nr. 698 din 15 august 2006, Agenția Națională pentru Romi este responsabilă cu inițierea, participarea și promovarea, împreună cu instituțiile și organizațiile neguvernamentale specializate, de acțiuni și programe sectoriale destinate îmbunătățirii situației romilor.

În acest context, lucrarea de față descrie și analizează aspirațiile romilor, cerințele și așteptările în materie de ocupare, la nivelul indivizilor și comunităților, metodele cele mai eficiente de stimulare și atragere a lor pe piața muncii.

În capitolul 1 prezentăm o serie de date socioeconomice privind populația roma și piața muncii, rezultate din recensământul din anul 2002.

În continuare, în capitolul 2, descriem și analizăm factorii care blochează accesul romilor la piața muncii: lipsa unor stimulente, cauzată de structura familiei extinse de romi, dezavantaje educaționale și abilități care nu își găsesc locul pe piața muncii, mobilitate scăzută, angajare în munca la negru, discriminarea.

În capitolul 3 prezentăm o analiză comparativă a planurilor regionale de ocupare, punând accentul pe modul în care populația roma este considerată o prioritate de intervenție pe piața muncii.

În capitolul 4 evidențiem o serie de abordări comunitare care conduc la creșterea accesului romilor pe piața muncii.

În capitolul 5 sunt prezentate câteva strategii individuale care reliefează modul în care poate fi obținut accesul pe piața muncii și reușita în viață.

Bibliografia generală prezintă sursele utilizate în elaborarea lucrării.

CAPITOLUL 1 - ASPECTE PRIVIND OCUPAREA POPULAȚIEI DE ROMI DIN ROMÂNIA

Analiza din acest capitol se bazează pe datele recensământului din 2002, deci se referă numai la romii autoidentificați. Cifrele recensământului din 2002 indică un număr de 535140 de romi (2,47% din totalul populației) față de 401087 de romi (1,8%) în 1992.

Diferența sensibilă dintre cele două recensăminte este dată nu de creșterea numărului de romi, ci a numărului de romi autoidentificați la cele două momente ale realizării recensămintelor. Conform estimărilor ICCV (1998), numărul de romi (autoidentificați și heteroidentificați) este de aproximativ 1,5 milioane (6,7% din totalul populației).

Slaba participare școlară sau nivelul redus de școlarizare influențează în mod direct șansele de integrare pe piața muncii și mobilitatea profesională. În cazul romilor, datele recensământului confirmă cea mai redusă pondere a absolvenților pentru toate nivelurile de școlarizare absolvite.

Tabel 1

Populația cu vârsta de peste 10 ani, în funcție de etnie și ultima școală absolvită

		Români	Maghiari	Romi	Altă etnie	Total
TOTAL		17435353	1305699	408842	284894	19434788
Învățământ superior		1280117	64176	684	26131	1371108
	%	7,3	4,9	0,2	9,2	7,1
Postliceal		531520	37834	426	6596	576376
	%	3	2,9	0,1	2,3	3
Liceu		3812277	281552	9289	54580	4157698
	%	21,9	21,6	2,3	19,2	21,4

		Români	Maghiari	Romi	Altă etnie	Total
Profesional și de ucenici		2686823	230909	15216	32576	2965524
	%	15,4	17,7	3,7	11,4	15,3
Gimnazial		4772179	413182	94739	87530	5367630
	%	27,4	31,6	23,2	3,4	27,6
Primar		3467246	230123	146291	55336	3898996
	%	19,9	17,6	35,8	19,4	20,1
Fără școală absolvită		874938	47260	140220	21517	1083935
	%	5	3,6	34,3	7,6	5,6
Nedeclarată		10253	663	1977	608	13501
	%	0,1	0,1	0,5	0,2	0,1

În cazul romilor, deși se apreciază că participarea școlară a crescut în ultimii ani datorită impactului unor măsuri afirmative sau al unor programe sociale, se mențin decalaje semnificative comparativ cu celelalte grupuri etnice. La nivelul învățământului primar și al celui gimnazial, diferențele nu sunt semnificative, însă numărul romilor care nu sunt cuprinși în nicio formă de învățământ este sensibil mai mare decât media la nivel național pentru toate grupurile etnice. Mai mult de o treime dintre romii cu vârsta de peste 10 ani nu sunt înscriși la nicio formă de învățământ față de 5,58%, media tuturor celorlalte grupuri etnice. În cazul formelor de învățământ de tip profesional, liceal, postliceal și superior, diferențele sunt uriașe, ponderea romilor cu vârste de peste 10 ani care au absolvit o astfel de formă de învățământ fiind nesemnificativă:

- 3,72% au absolvit o școală profesională față de 15,26% media tuturor grupurilor etnice;
- 2,27% au absolvit liceul față de 21,39%;
- 0,1 % au absolvit o școală postliceală, comparativ cu 2,97%;
- 0,17% dintre romi sunt absolvenți ai unei forme de învățământ superior, la nivelul întregii populații ponderea fiind de 7,05%.

Analfabetismul are consecințe grave asupra șanselor de acces pe piața muncii și de calificare în meserii moderne. Ca pondere în total populație peste 10 ani, romii se situează, alături de tătari, la mare distanță față de celelalte grupuri etnice. Analfabeții de etnie roma sunt de aproape 10 ori mai mulți (25,6%) decât media la nivelul întregii populații (2,6%).

În privința populației feminine de etnie roma, rata analfabetismului este de 30,8%, sensibil mai ridicată comparativ cu populația masculină (20,6%).

Tabel 2

**Populația roma de 10 ani și peste, analfabetă, după etnie,
categoriile de populație, pe medii**

	Total analfa- beți	%	Urban		Rural	
				%		%
Activi	23931	19,5	5829	14,4	18102	22,1
Ocupați	17532	20,0	3166	13,4	14366	22,5
Șomeri în căutarea unui alt loc de muncă	1216	9,7	708,00	9,2	508	10,5
Șomeri în căutarea primului loc de muncă	5183	23,1	1955	21,1	3228	24,5
Inactivi	80806	28,2	34277	27,9	46529	28,4
Pensionari	9191	30,0	3119	24,2	6072	34,3
Casnice	32188	34,3	12784	33,8	19404	34,7
Total	104737	25,6	40106	24,6	64631	26,3

Populația ocupată este, în cazul romilor, de peste două ori mai redusă raportat la totalul populației, în timp ce numărul șomerilor romi înregistrați este sensibil mai mare. La nivelul populației inactive, romii dețin întâietatea în ceea ce privește ponderea acesteia.

Tabel 3

Populația activă și inactivă în funcție de etnie

Etnia	Total	Populația activă				Total populație activă		Populație inactivă (elevi, studenți, pensionari, casnice, alte situații)	
		Populația ocupată		Șomeri		Nr.	%	Nr.	%
		Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%	Nr.	%
Români	19399597	7137231	36,79	930439	4,80	8067670	41,59	11331927	58,41
Maghiari	1431807	481992	33,66	61398	4,29	543390	37,95	888417	62,05
Romi	535140	87652	16,38	34921	6,53	122573	22,90	412567	77,10
Ucraineni	61098	23228	38,02	2899	4,74	26127	42,76	34971	57,24
Germani	59764	17489	29,26	2042	3,42	19531	32,68	40233	67,32
Ruși-lipoveni	35791	10906	30,47	2080	5,81	12986	36,28	22805	63,72
Turci	32098	7506	23,38	2301	7,16	9807	30,55	22291	69,45
Tătari	23935	8053	33,65	1427	5,95	9480	39,61	14455	60,39
Sârbi	22561	8440	37,41	527	2,33	8967	39,75	13594	60,25
Slovaci	17226	6274	36,42	648	3,75	6922	40,18	10304	59,82
Bulgari	8025	3053	38,04	139	1,72	3192	39,78	4833	60,22
Croați	6807	2099	30,84	268	3,92	2367	34,77	4440	65,23
Greci	6472	1717	26,53	180	2,77	1897	29,31	4575	70,69
Evrei	5785	1448	25,03	74	1,27	1522	26,31	4263	73,69
Cehi	3941	1061	26,92	120	3,02	1181	29,97	2760	70,03
Polonezi	3559	1143	32,12	148	4,12	1291	36,27	2268	63,73
Italiani	3288	1768	53,77	42	1,26	1810	55,05	1478	44,95
Chinezi	2243	1884	83,99	1	0,04	1885	84,04	358	15,96
Armeni	1780	627	35,22	32	1,76	659	37,02	1121	62,98
Ceangăi	1266	565	44,63	62	4,73	627	49,53	639	50,47
Altă etnie	16850	7086	42,05	280	1,66	7366	43,72	9484	56,28
Nedeclarată	1941	511	26,33	70	3,56	581	29,93	1360	70,07
Total	21680974	7811733	36,03	104009	4,80	8851831	40,83	12829143	59,17

Este evident că raportul dintre populația activă și inactivă la romi este determinat și de structura demografică sensibil diferită față de cea a populației totale, însă exprimă și o realitate îngrijorătoare: o parte importantă a populației de romi se află în afara sistemelor de suport ale statului. Numărul de pensionari este de aproximativ 5 ori mai redus în cazul romilor raportat la totalul

populației, cauza principală fiind dată, în primul rând, de ponderea redusă a romilor angajați sau care contribuie sub alte forme la bugetul asigurărilor sociale.

Tabel 4

Statut profesional în funcție de etnie

Statut profesional	Total	Români		Maghiari		Romi		Altă etnie	
			%		%		%		%
Salariați	5508835	5033300	91,37	381436	6,92	29789	0,54	64310	1,17
Patroni, întreprinzători privați	153783	135452	88,08	9193	5,98	1031	0,67	8107	5,27
Lucrători pe cont propriu	889761	812064	91,27	40496	4,55	26117	2,94	11084	1,25
Membri ai societăților agricole/cooperativelor	12347	11527	93,36	507	4,11	222	1,80	91	0,74
Lucrători familiali în gospodăria proprie	1185148	1099806	92,80	46017	3,88	18837	1,59	20488	1,73
Alta situație	61821	45045	72,86	4343	7,03	11656	18,85	777	1,26
Nedeclarat	38	37	97,37	0	0,00	0	0,00	1	2,63
Total	7811733	7137231	91,37	481992	6,17	87652	1,12	104858	1,34

Diferențe semnificative în ceea ce privește ponderea salariaților apar și între mediile de rezidență. În mediul rural, ponderea salariaților în total populație ocupată activă de etnie roma este de 21,52%, față de 67,63% în urban, decalaj vizibil și în comparație cu celelalte grupuri etnice.

Tabel 5

Statut profesional total, pe sexe, în mediul rural

Total rural/etnia	Salariați	Patroni, întreprinzători privați	Lucrători pe cont propriu	Membri societăți agricole/cooperat.	Lucrători familiali în gospodărie proprie	Altă situație
Români	42,48	0,83	21,97	0,32	33,13	1,27
Maghiari	61,94	0,88	14,01	0,19	21,13	1,85
Romi	21,52	0,44	33,27	0,31	27,81	16,65
Altele	40,10	1,56	16,95	0,16	39,81	1,42

Ponderea celor întreținuți de alte persoane este de peste două ori mai mare comparativ cu media celorlalte grupuri etnice.

Lipsa actelor de identitate pentru o parte importantă a populației de romi, statutul juridic incert al situației locative sau lipsa participării la forme de învățământ sunt condiții care restricționează sever accesul romilor pe piața muncii. Populația activă la etnia roma este de 22,9%, de aproape două ori mai redusă decât media celorlalte grupuri etnice, inclusiv românii. De asemenea, populația ocupată, ca pondere în total populație activă, este mai mică decât la celelalte etnii.

Tabel 6

Populația activă în funcție de etnie și gen

Etnia	Gen	% populația activă din populația totală	% populația ocupată din populația activă	Șomeri		
				total	în căutarea unui loc de muncă	în căutarea primului loc de muncă
Români	Masculin	48,32	86,75	13,25	63,46	36,54
	Feminin	35,19	90,71	9,29	63,92	36,08
Maghiari	Masculin	45,07	86,75	13,25	70,29	29,71
	Feminin	31,36	91,29	8,71	69,89	30,11
Romi	Masculin	31,99	69,46	30,54	37,92	62,08
	Feminin	13,56	76,48	23,52	29,02	70,98
Altele	Masculin	46,67	87,06	12,94	60,45	39,55
	Feminin	28,41	91,47	8,53	58,72	41,28

Deși datele cu privire la șomerii înregistrați nu exprimă corect nivelul celor fără ocupație, dar aflați în căutarea unui loc de muncă, ele arată că numărul șomerilor la romi este de peste două ori mai mare, diferențele în funcție de gen indicând o situație mai îngrijorătoare pentru femei.

În ceea ce privește populația ocupată, grupele de ocupații care cunosc cele mai reduse decalaje sunt muncitorii necalificați, agricultorii, lucrătorii în agricultură, silvicultură și pescuit. Prezența redusă a romilor în profesii moderne are, fără îndoială, ca explicație

majoră, nivelul redus de participare școlară la treptele superioare ale sistemului formal de învățământ.

Tabel 7

Populația ocupată activă după etnie și grupe de ocupații

Grupa de ocupații	Total	Români	%	Ma-ghiari	%	Romi	%	Alte etnii	%
Legiuitori, membri ai executivului, conducători din administrația publică și unități economico-sociale și politice	339691	307423	90,50	18465	5,44	1313	0,39	12490	3,68
Specialiști cu ocupații intelectuale și științifice	707544	665245	94,02	32058	4,53	291	0,04	9950	1,41
Tehnicienii, maștri și asimilați	819410	757989	92,50	51136	6,24	993	0,12	9292	1,13
Funcționari administrativi	393063	364845	92,82	23892	6,08	435	0,11	3891	0,99
Lucrători operativi în servicii, comerț și asimilați	687958	626437	91,06	49761	7,23	3527	0,51	8233	1,20
Agricultori și lucrători calificați în agricultură, silvicultură și pescuit	1957848	1820963	93,01	71627	3,66	36075	1,84	29183	1,49
Meșteșugari și lucrători calificați	1523937	1364294	89,52	130579	8,57	13261	0,87	15803	1,04
Operatori la instalații și mașini; asamblori de mașini, echipamente și alte produse	772621	699164	90,49	61639	7,98	3828	0,50	7990	1,03
Muncitori necalificați	567240	492227	86,78	39787	7,01	27645	4,87	7581	1,34
Forțele armate	41144	37406	90,91	3019	7,34	278	0,68	441	1,07
Ocupație nedeclarată	1277	1238	96,95	29	2,27	6	0,47	4	0,31
TOTAL	7811733	7137231	91,37	481992	6,17	87652	1,12	104858	1,34

Precaritatea participării la sistemul formal de educație, căreia i se adaugă și modul de viață tradițional, se reflectă în distribuția populației ocupate active de etnie roma pe sectoare de activitate. Ca o consecință a deficitului de calificare profesională, domeniul în care

populația roma are cel mai mare grad de ocupare este agricultura, sector care va cunoaște transformări importante în viitorul apropiat, prin reducerea forței de muncă. Astfel, calificările dobândite se pot dovedi neatractive pentru solicitările viitoare de pe piața muncii.

Tabel 8

**Număr și pondere populație ocupată activă
în funcție de sectorul de activitate și etnie**

Sector de activitate	Total	Români		Maghiari		Romi		Alte etnii	
			%		%		%		%
Agricultură	2156049	1992109	92,40	85509	3,97	46790	2,17	31641	1,47
Silvicultură, exploatare forestieră și economia vânatului	50304	45270	89,99	3377	6,71	386	0,77	1271	2,53
Pescuit și piscicultură	5761	4936	85,68	152	2,64	26	0,45	647	11,23
Industria extractivă	143572	132822	92,51	8657	6,03	449	0,31	1644	1,15
Industria prelucrătoare	1780300	1586946	89,14	161835	9,09	13345	0,75	18174	1,02
Energie electrică și termică; gaze și apă	185473	172990	93,27	10125	5,46	674	0,36	1684	0,91
Construcții	442915	401878	90,73	30457	6,88	4919	1,11	5661	1,28
Comerț cu ridicata și amănuntul, repararea și întreținerea autovehiculelor, motocicletelor și bunurilor personale și casnice	801419	719570	89,79	59203	7,39	7005	0,87	15641	1,95
Hoteluri și restaurante	121489	110370	90,85	9060	7,46	450	0,37	1609	1,32
Transport și depozitare	317976	297215	93,47	14924	4,69	1361	0,43	4476	1,41
Poșta și telecomunicații	95861	89436	93,30	5286	5,51	141	0,15	998	1,04
Activități financiare, bancare și de asigurări	80495	75705	94,05	3843	4,77	32	0,04	915	1,14

Sector de activitate	Total	Români		Maghiari		Romi		Alte etnii	
			%		%		%		%
Tranzacții imobiliare, închirieri și activități de servicii prestate în principal întreprinderilor	209640	197625	94,27	8819	4,21	662	0,32	2534	1,21
Administrație publică	473855	449364	94,83	16205	3,42	4396	0,93	3890	0,82
Învățământ	395041	361339	91,47	27513	6,96	522	0,13	5667	1,43
Sănătate și asistență socială	345065	317128	91,90	22296	6,46	1027	0,30	4614	1,34
Alte activități de servicii colective, sociale și personale	178078	156221	87,73	13592	7,63	4916	2,76	3349	1,88
Activități ale personalului angajat în gospodăria personală	26137	24177	92,50	1087	4,16	545	2,09	328	1,25
Activități ale organizațiilor și organismelor extrateritoriale	964	830	86,10	23	2,39	0	0,00	111	11,51
Activitate nedeclarată	1339	1300	97,09	29	2,17	6	0,45	4	0,30
Total	7811733	7137231	91,37	481992	6,17	87652	1,12	104858	1,34

De asemenea, o parte importantă a populației active roma desfășoară activități pe cont propriu sau în gospodăria personală, de cele mai multe ori fără forme legale, ceea ce exclude posibilitatea contribuției la sistemele de asigurări sociale.

CAPITOLUL 2

FACTORI CARE ÎMPIEDICĂ ACCESUL ROMILOR PE PIAȚA MUNCII

În cele ce urmează, vom analiza problemele romilor și rolul pe care îl au instituțiile publice care stabilesc în mare măsură regulile jocului și care, prin acestea, pot cauza sau preveni rezultatele negative ale excluziunii romilor de pe piața muncii.

Analizarea problemelor romilor este o sarcină dificilă. Pentru toți analiștii, generalizarea este o necesitate, dar, în cazul problemelor sensibile ale romilor, ea este extrem de periculoasă.

În mod cert, populația de romi este una eterogenă și, drept urmare, afirmațiile de genul: “romii sunt mai puțin educați decât nonromii” trebuie înțelese ca fiind date rezultate din cercetări. Există în acest sens evidențe statistice bazate pe studii reprezentative care întăresc diferențele. Astfel de observații statistice sunt totuși necesare pentru a putea identifica mecanismele reale care se ascund în spatele eșecului social și pentru a găsi soluțiile de rezolvare.

Rata șomajului la nivelul populației de romi este sensibil mai mare decât a nonromilor, iar ei muncesc în activități care necesită mai puțină calificare și de aceea câștigă mai puțin. Poziția de relativă excluziune a romilor pe piața muncii are multe cauze, care se influențează reciproc, printre care:

- contextul economic general nefavorabil;
- starea de sănătate;
- lipsa unor stimulente, cauzată de structura familiei extinse de romi;
- dezavantaje educaționale și abilități care nu își găsesc locul pe piața muncii;

- mobilitate scăzută;
- angajare în munca la negru;
- discriminarea.

După cum am evidențiat în capitolul anterior, acești factori rezultă și din cercetările de teren. În continuare vom detalia, făcând referire la cei mai importanți dintre ei.

2.1. Lipsa unor stimulente. Rețele de suport

Eforturile limitate ale romilor de a participa pe piața muncii sunt o consecință a structurii pe care o are familia și care, la rândul ei, este o adaptare la un mediu de risc, în care sistemul social nu reușește să-și îndeplinească funcția de a oferi asigurări.

Romii reușesc să întrețină rețele de solidaritate în interiorul familiilor lor extinse. Din punct de vedere economic, astfel de rețele furnizează o asigurare informală împotriva unor fluctuații temporare de venit, dar și împotriva multor altor pericole la care sunt expuse familiile sărace. Majoritatea familiilor nucleare ale romilor contează pe ajutorul celorlalte familii înrudite și își împrumută bani, își oferă alimente sau adăpost în perioade dificile. De fapt, având în vedere că romii săraci nu au cum să facă economii pe care să le folosească drept tampon în cazul unei scăderi bruște a veniturilor, ajutorul reciproc este o practică obișnuită. Multe dintre familiile nucleare nici nu ar putea supraviețui pe parcursul unei luni fără acest serviciu de menținere a veniturilor. Desigur că rețelele de solidaritate distribuie aceste venituri într-un mod egalitarist, ceea ce înseamnă că familiile nucleare mai bogate sunt cele care dau mai mult și primesc mai puțin. Această consecință egalitaristă a solidarității demotivează membrii unei rețele de a munci, câtă vreme roadele muncii lor se împart la toți, iar efortul de muncă nu.

La prima vedere, un asemenea efect demotivant pe care îl cauzează rețelele de solidaritate pare să fie un eșec al familiilor de romi. Nu ei trebuie însă învinuiți, câtă vreme formarea rețelelor reprezintă doar cea mai potrivită replică pe care o pot da ei unui mediu modelat, în mai mare măsură, de politicile guvernamentale. Familiile sărace sunt în special vulnerabile în fața fluctuațiilor de venit, căci

șocul lipsei de venit poate cu ușurință expune familia chiar la înfometare temporară. Iată de ce protecția împotriva unor astfel de scăderi de venituri este absolut necesară. Teoretic, statul oferă o astfel de asigurare prin intermediul ajutoarelor sociale, ajutoarelor de șomaj, prin asigurări sociale, garantând standardele minime de trai. Cu toate acestea, în practică, aceste beneficii sociale nu reușesc să-și îndeplinească integral funcția lor de protecție. Sistemul social este complicat, lipsit de transparentă, iar implementarea lui depinde de factorii locali sau de intențiile autorităților locale.

Astfel, deși este de cele mai multe ori generos, sistemul are scăpări, iar beneficiarii eligibili sunt lăsați fără resurse. În mod tipic, perioadele lungi în care venitul se câștigă sigur și constant sunt din când în când întrerupte de scăderi bruște sau de fluctuații. Evident, în astfel de situații, rețeaua de solidaritate a familiei extinse este indispensabilă.

Spre exemplu, o familie nucleară este eligibilă pentru anumite beneficii numai în cazul în care toți membrii ei sunt eligibili. Acest lucru presupune ca toți membrii familiei aflați în șomaj să coopereze cu o agenție de angajare a forței de muncă, ceea ce este dificil pentru familiile numeroase ale romilor în care există mai mulți membri șomeri. Fiind săraci, șansele sunt ca cel puțin un membru al familiei să aibă probleme cu alcoolul, drogurile sau jocurile de noroc și deci există o mare probabilitate ca cel puțin un membru să renunțe la colaborarea cu agenția de ocupare a forței de muncă.

În ceea ce privește rolul eligibilității, multe decizii de acordare a beneficiilor sunt subiective, plecând de la părerea autorităților cu privire la familia respectivă. Autoritățile pot oferi și alte tipuri de alocații, în afara celor obișnuite, cum ar fi: alocații pentru a cumpăra haine copilului, o mașină de spălat, cărbuni sau alte bunuri.

Un alt neajuns al complexității sistemului este acela că unii dintre beneficiarii eligibili sunt pur și simplu atât de stresați de procedura birocratică, deloc ușoară, încât optează să rămână în afara sistemului.

Complexitatea sistemului social duce la situații neprevăzute și deci la nevoia urgentă de a găsi asigurări adiționale, pe care romii le obțin prin intermediul rețelelor de solidaritate din cadrul familiilor lor

lărgite. Astfel de rețele duc adesea la o divizare a veniturilor. Membrii unor astfel de rețele sunt, spre deosebire de majoritatea nonromilor, care se organizează individual, mai puțin stimulați să își sporească veniturile prin eforturi individuale. În încercarea de a echilibra caracteristicile sistemului social, statul nu trebuie să uite de funcția originală, a protecției, pe care o are sistemul.

2.2. Dezavantaje educaționale și lipsa unor abilități

Romii sunt mai puțini educați în comparație cu membrii majorității, ceea ce le limitează accesul pe piața muncii, mai ales că cererea pentru forța de muncă necalificată a scăzut dramatic în perioada tranziției.

Deși anumite practici de discriminare, cum ar fi arondarea elevilor romi la unele școli speciale, au început să dispară încet, în parte și datorită presiunilor internaționale, rămân totuși o mulțime de alte cauze complexe care fac ca nivelul de educație al romilor să fie foarte scăzut.

Școlile primare din multe localități au început să sprijine copiii romi, prin crearea unei atmosfere comunitare. Multe au introdus cursuri pregătitoare, profesori de etnie romă, precum și activități de petrecere a timpului liber pentru romi, cum ar fi cursurile de dans.

Pe lângă lipsa de informații, părinții și copiii romi nu sunt stimulați suficient pentru a căuta școli mai bune. Dacă majoritatea nonromilor au printre semenii lor persoane educate și cu venituri mari, romii nu au astfel de persoane printre ei și deci nu pot avea o experiență directă legată de beneficiile educației. Mai mult, succesul obținut de romi este mult mai puțin corelat cu nivelul de educație atins, cum se întâmplă în cazul nonromilor. Un rom muncește adesea în economia gri, bogăția obținută de semenii lor de succes a fost obținută pe baza legăturilor pe care le au, a talentelor și calităților personale, educația nefiind decisivă. De asemenea, prea multă educație poate duce la pierderea unui membru al familiei.

Cei care provin din familii dezavantajate din punct de vedere social nu vor reuși să ofere un mediu în care educația să fie folosită

din plin. Scepticismul cu privire la utilitatea educației este mai departe adâncit de discriminarea anticipată pe piața muncii. Având în vedere lipsa unor stimulente, majoritatea familiilor de romi acceptă în cele din urmă situația, cu excepția celor mai de succes, care se străduiesc să facă tranziția către clasa mijlocie.

Beneficiul obținut în urma frecventării învățământului primar și secundar este mai scăzut în cazul romilor decât în cazul nonromilor, în schimb, beneficiul obținut în urma frecventării unei instituții de învățământ superior este mai ridicat în cazul romilor. Strategiile educaționale ale familiilor de romi sunt în concordanță cu aceste observații statistice; stimulentele pentru a absolvi învățământul secundar sunt reduse, iar învățământul superior depășește posibilitățile majorității familiilor de romi.

Pentru a lupta împotriva abandonului școlar și a consecințelor sale, trebuie găsite alte stimulente, atât pentru părinți, cât și pentru școli. Școlile trebuie să primească fonduri adiționale proporțional cu numărul elevilor dezavantajați socioeconomic. Stimulentele pentru educație acordate romilor trebuie sporite. Din păcate, astfel de măsuri pot avea efecte negative în cazul în care nu sunt aplicate cu atenție. Părinții romi ar putea fi obligați să aleagă școlile segregate, pentru că acolo notele mari sunt mai ușor de obținut, iar absențele sunt tolerate. Așadar, dacă vrem ca bonusurile și/sau penalitățile financiare să fie de vreun folos, atunci ele trebuie să se bazeze pe măsuri comparabile între școli și care sunt permise doar pe baza testelor unice. Mai mult, testele unice le-ar permite părinților romi, dar și experților să evalueze adevăratul nivel al școlilor comunitare.

Învățământul superior este necesar pentru a avea succes pe piața muncii, dar nivelul de educație al romilor se îmbunătățește într-un ritm mult prea lent. Instituțiile publice trebuie să nu se concentreze doar asupra oferirii suportului pedagogic pentru elevii romi, ci și asupra conceperii unor stimulente pentru școli și pentru romi, stimulente menite să împiedice abandonul școlar.

O comparație între generațiile de romi ne arată că incidența cea mai scăzută a neșcolarizării este în cazul generației mature, iar cea mai ridicată în cazul generației vârstnice. Diferențele cele mai mari apar

între generația vârstnică și celelalte generații. Sistemul școlar din perioada comunistă pare să reducă într-o măsură semnificativă incidența neșcolarizării în rândul acestei populații. Această tendință se menține și astăzi.

Tabel 9

Neșcolarizarea pe generații

Generația de tranziție (7-16 ani)	Generația tânără (17-25 de ani)	Generația matură (26-45 de ani)	Generația vârstnică (peste 46 de ani)
18,3%	17,0%	15,2%	26,7%

Sursa: Romii în România, ICCV, 2002.

De altfel, performanța școlară mai ridicată a romilor în perioada comunistă este însoțită și de un acces mai larg al romilor pe piața muncii. Astfel, perioada anilor '80-'90 este una de maxim al integrării romilor pe piața muncii, procentul romilor care au lucrat ca salariați în această perioadă fiind de 45% (ICCV, 2002). Ulterior, în perioada de tranziție, concomitent cu degradarea performanței școlare, procentul romilor angajați ca salariați din populația ocupată scade la 34%.

În cazul tuturor generațiilor¹, ciclurile de învățământ spre care se orientează cei mai mulți indivizi (ciclurile primar și secundar) sunt sub nivelul cerut pentru a ocupa o poziție minimală pe piața muncii. Astfel, în cazul generației tinere și al celei mature, absolvirea a opt clase nu poate garanta accesul către munci calificate. La fel se întâmplă în cazul generației mature, unde absolvirea ciclului primar poate garanta cel mult accesul la o muncă necalificată.

Tendința de creștere a nivelului de școlaritate în cazul generațiilor tinere și mature este însoțită de o tendință crescătoare a cerințelor de școlaritate necesare pentru a ocupa o poziție calificată pe

¹ Pentru o analiză mai detaliată a educației școlare a romilor, vezi Mihai Surdu, *Educația școlară a populației de romi, București, 2002, Romii în România, Editura Expert.*

piața muncii. Astfel, în cazul tuturor generațiilor, performanța școlară a majorității indivizilor este cu mult sub cerințele pieței muncii.

Orientarea spre absolvirea unei școli profesionale este mai pronunțată în cazul generației mature, aproape 10% reușind să termine o școală profesională, ceea ce permite obținerea unor calificări. Tot în cadrul generației mature se găsește și cel mai mare procent de absolvenți de liceu comparativ cu celelalte generații. Absolvirea studiilor superioare are loc numai în cazuri izolate.

La nivelul întregii populații roma de peste 16 ani, există diferențe mari de școlarizare între sexe. Astfel, în timp ce ponderea celor neșcolarizați atinge în cazul bărbaților valoarea de 14,5%, în cazul femeilor aceasta este de 23,5%. Cea mai importantă diferență între sexe în privința neșcolarizării apare în cadrul generației vârstnice, în care ponderea femeilor care nu au urmat niciodată școala este de peste două ori mai mare decât cea a bărbaților. În cadrul generației mature, această diferență tinde să scadă ușor, deși procentul femeilor care nu au urmat niciodată școala este de aproape două ori mai mare decât al bărbaților. În cadrul generației tinere, diferențele între procente de femei și bărbați neșcolarizați sunt foarte mici. Pe de o parte, are loc o ușoară tendință de emancipare a femeilor (scade ponderea femeilor neșcolarizate de la 19,5% la 16,4%), iar pe de altă parte, apare o tendință de creștere a ponderii bărbaților neșcolarizați comparativ cu generația matură (de la 10,9% la 17,5%). O posibilă explicație pentru aceste comportamente apărute la generația tânără este tendința de modernizare a familiei rome: abandonarea distribuției rolurilor tradiționale în care femeia este, de regulă, casnică, iar bărbatul asigură veniturile pentru întreaga gospodărie.

Diferențe semnificative între sexe apar, în cazul absolvirii școlii profesionale, în cadrul tuturor generațiilor, deși există o tendință de reducere a acestora de la generația vârstnică la cea matură și de la aceasta din urmă la cea tânără. Dacă la generația vârstnică raportul dintre bărbații și femeile absolvenți de școală profesională era de peste 5:1, la generația matură acest raport scade la 3:1, pentru a ajunge la generația tânără la mai puțin de 2:1. Numărul mult mai ridicat al bărbaților absolvenți de școală profesională decât al femeilor poate reflecta persistența unui model familial tradițional, în care bărbatul

este cel care se orientează spre o meserie, în timp ce femeia își întrerupe școlarizarea înainte de dobândirea unei meserii pentru a face față îndatoririlor casnice. Această inegalitate între bărbați și femei în dobândirea unei meserii (prin absolvirea unei școli profesionale) tinde să scadă la generația tânără.

Asociat cu nivelul scăzut de școlaritate sau absența școlarizării, analfabetismul reprezintă un impediment major în integrarea romilor pe piața muncii, în special în cazul muncilor calificate. Unul dintre cei mai importanți indicatori în analiza comparativă a generațiilor îl reprezintă incidența analfabetismului, deoarece, în opinia noastră, deprinderea unor abilități minimale, cum ar fi cititul și scrisul, reprezintă principalele achiziții, mai ales pentru populațiile cu niveluri reduse de școlaritate. Incidența cea mai scăzută a analfabetismului o regăsim la generația matură, unde aproximativ 30% dintre subiecți pot fi considerați analfabeți (citesc cu dificultate sau deloc), în timp ce incidența cea mai ridicată este la generația vârstnică. Astfel, în cazul generației vârstnice, peste 45% dintre subiecți declară că citească cu dificultate sau deloc, iar numărul mare de nonrăspunsuri reprezintă probabil cazuri nedeclarate de analfabetism, datorită etichetării sociale negative asociate acestuia. Dacă am lua în calcul și nonrăspunsurile, ar însemna că în cadrul generației vârstnice peste 60% dintre subiecți sunt analfabeți. În ceea ce privește generațiile tinere și de tranziție, se constată că incidența analfabetismului este în creștere față de generația matură.

În generația vârstnică, femeile sunt analfabete într-o proporție mult mai ridicată decât bărbații, numărul femeilor care nu știu să citească deloc fiind aproape dublu comparativ cu cel al bărbaților. O pondere mai ridicată a analfabetismului la femei se păstrează și în cadrul generației mature, deși există o ușoară tendință de scădere a procentului de femei analfabete comparativ cu bărbații. Odată cu generația tânără are loc o egalizare a distribuției numărului de analfabeți pe sexe și, mai mult, numărul bărbaților analfabeți îl depășește cu puțin pe cel al femeilor. În generația de tranziție aceste diferențe se mențin, numărul bărbaților analfabeți fiind mai mare decât al femeilor analfabete.

Ca urmare a nivelului scăzut de școlaritate, o mare parte a romilor sunt în situația de a nu avea nicio calificare. Există o tendință de revigorare a meseriilor tradiționale, datorată, pe de o parte, recesiunii economice care a condus la concedierea romilor din unele unități productive și la reîntoarcerea lor spre meseriile tradiționale, iar pe de altă parte, inițiativelor ONG-urilor roma de stimulare a meseriilor tradiționale.

Tabel 10

**Meseriile populației de romi din România, 1992-1998
(în procente)**

Meseria	Romii la nivel național, 1992	Romii la nivel național, 1998
Nu au nicio meserie	79,4	52,4
Au meserii tradiționale	3,9	10,3
Au meserii moderne	16,1	37,3

Surse: Romii din România, Editura Expert, București, 2002 și Țigani în îngrijorare și ignorare, Editura Alternative, București, 1993.

În cadrul meseriilor moderne, cele mai întâlnite calificări sunt: construcții (zidar, zugrav, fierar-betonist), lăcătuș mecanic, mecanic auto, sudor, șofer, croitor.

Meseriile tradiționale sunt legate de specificul neamurilor de romi și sunt transmise intergenerațional, fără a implica sistemul formal de educație, excepție făcând situațiile în care ONG-urile roma derulează proiecte în parteneriat cu școala pentru revigorarea meseriilor tradiționale. Cel mai des, romii care practică meserii tradiționale sunt lăutari, căldărari, fierari, cărămidari, spoitori, argintari. Ponderea meseriilor tradiționale este mai ridicată în mediul rural, datorită faptului că în comunitățile rurale compacte de romi specificul cultural al acestora s-a păstrat într-o mai mare măsură, spre deosebire de comunitățile de romi din marile orașe, care s-au adaptat mai repede la modernitate. Astfel, aproape 3/5 dintre romii practicanți ai meseriilor tradiționale se regăsesc în mediul rural.

2.3. Mobilitate scăzută

Mobilitatea scăzută este o problemă generală pe piața muncii din România. Având în vedere că piața imobiliară este reglementată, este foarte greu să găsești o locuință în zonele în care oportunitățile de lucru sunt foarte mari. În consecință, șomerii rămân captivi în zone depresive din punct de vedere economic, ceea ce îi afectează în special pe romi. Cu toate că despre romi se consideră că sunt foarte mobili datorită tradiției lor, de fapt, ei întâmpină chiar mai multe obstacole în calea mobilității decât nonromii. Așa cum menționam anterior, romii depind, din punct de vedere economic, de rețeaua familiei extinse și, ca atare, foarte rar se mută în altă localitate dacă nu au rude acolo. O altă cauză importantă a mobilității lor scăzute este discriminarea severă pe care o suportă pe piața imobiliară; o locuință decentă este problema cea mai arzătoare cu care se confruntă romii. În mod tipic, dacă romii se mută, nu o fac pentru o slujbă mai bună, ci pentru că și-au pierdut locuința. De aceea ei se mută în zone slab dezvoltate economic, pentru că acolo locuințele sunt mai la îndemână, dar locurile de muncă sunt puține.

Din cauză că piața principală a închirierilor nu are succes în cazul familiilor de romi, a apărut o a doua piață, secundară, în care sunt oferite locuințe mici (cămine) care au fost inițial construite pentru muncitorii necalificați. Astfel de locuințe nu sunt protejate de reglementări ale statului, iar cei care nu plătesc chiria pot fi evacuați imediat. Acest lucru permite atât chiriașilor, cât și proprietarilor să semneze contracte, pe care le respectă și unii, și alții, și așa funcționează piața secundară. Adesea, familii care nu au plătit chirie ani la rând în temeiul unui contract legal încep acum să plătească (și de obicei o chirie mult mai mare) în temeiul unui contract neoficial. Tocmai din cauza unor astfel de soluții și a eșecului pieței, romii sunt concentrați la periferiile orașului, în zone puțin atractive, iar chiriile pe care le plătesc pentru niște locuințe foarte mici sunt extraordinar de ridicate, dar nu au unde să se ducă în altă parte. Șansa de a se muta pentru căutarea unui loc de muncă mai bun este minimală.

Mobilitatea romilor a scăzut dramatic și din cauza discriminărilor cu care se confruntă pe piața imobiliară. Această discriminare este în mare măsură consecința eșecului pieței, cauzat de un sistem de justiție foarte încet și care nu reușește să impună respectarea

termenilor contractelor de închiriere. Un sistem care ar funcționa corect ar forța familiile de romi să își plătească chiriile, iar proprietarii nu ar mai avea motiv să îi discrimineze. Multe dintre autoritățile locale au tendința de a se debarasa de familiile de romi, mutându-le în afara orașelor, ceea ce demonstrează că nivelul local nu are capacitatea de a rezolva problemele de locuință ale romilor, iar guvernul ar trebui să joace un rol mai activ.

2.4. Munca la negru

Mulți dintre șomerii romi înregistrați legal ca șomeri lucrează de fapt la negru, iar autoritățile locale tolerează acest fapt, căci se consideră că este de preferat munca la negru în locul unei totale apatii. Însă orientarea către piața neagră a muncii are multe consecințe negative. Pe lângă neajunsurile directe, cum ar fi lipsa controalelor de siguranță, există importante inconveniente indirecte. Contractele de muncă nu pot fi puse în aplicare, iar muncitorii rămân adesea fără salarii. Plățile neonorate sunt doar vârful aisbergului, multe dintre contractele cu potențial beneficiu nici nu se încheie, pentru că părțile nu au încredere reciprocă. Din cauză că lipsesc acele mecanisme ale statului prin care termenii contractuali să se facă respectați, angajații nu se pot încrede decât în partenerii cu care au mai colaborat pe termen lung. Așadar, spre deosebire de nonromi, pentru romi este foarte important să aibă relații și cunoștințe, ceea ce face ca mobilitatea muncitorilor romi să fie scăzută. Mai mult, oportunitățile de muncă la negru sunt în mare parte în domeniul muncii necalificate, ceea ce înseamnă că specializarea pe piața muncii la negru împiedică tranziția către sectorul muncii calificate.

2.5. Discriminarea

Romii sunt discriminați într-o mare măsură atât pe piața muncii, cât și pe alte piețe. Cu toate că statul încearcă să combată discriminarea, posibilitățile lui sunt limitate, pentru că practicile discriminatorii sunt dificil de dovedit. Pentru a elimina discriminarea, este important să înțelegem motivele care o determină. Unii angajatori pot refuza să angajeze romi din considerente xenofobe, dar, în

contextul României, predomină motivele și rațiunile individuale de discriminare.

Sunt cazuri în care angajatorii îi plătesc pe romi mai puțin decât pe nonromi pentru simplul fapt că primii nu sunt în poziția de a negocia, fiind discriminați. Angajatorul nu face decât să își maximizeze profitul, fără a detesta această practică discriminatorie.

Alți angajatori refuză pur și simplu să angajeze romi din cauză că nu sunt capabili să recunoască calitatea muncitorului, iar statistic vorbind, a fi rom este un semnal negativ. Deși nu există statistici oficiale, percepția generală este aceea că romii au cele mai proaste calități, conduită de lucru etc. Pericolul unei astfel de discriminări statistice este că se interiorizează rapid.

Faptul că romii se așteaptă la discriminări viitoare scade mult motivația de a deprinde abilități de muncă sau obișnuința de a munci, iar asta nu face decât să întărească percepția negativă a angajatorilor despre romi.

Cu toate că discriminarea statistică pornește de la rațiuni individuale, ea împiedică integrarea romilor și are efecte dăunătoare pe termen lung. Însă, deși motivația individuală de a discrimina este ridicată, iar mijloacele statului de a demonstra aceste practici sunt limitate, ne putem aștepta ca această discriminare să înceteze numai în momentul în care motivele statistice vor dispărea. Între timp, statul trebuie să găsească soluții de suport pentru a motiva romii să urmeze o formă superioară de învățământ și să își formeze alte abilități.

2.6. Scurte constatări

Tranziția de la economia planificată la piețele descentralizate este dificilă pentru majoritatea cetățenilor, dar greutățile romilor au fost amplificate de specificul situației lor socioeconomice și de discriminare. Multe dintre problemele cu care se confruntă ei sunt comune tuturor cetățenilor.

Rata șomajului printre romi, deși este clar mai ridicată decât printre nonromi, este corelată cu cea înregistrată la nivelul întregii populații și, ca atare, șomajul la nivelul ambelor populații pare să aibă aceleași cauze. Din păcate, problemele cauzate de inadvertențele mediului legal și economic au tendința de a se multiplica în cazul

romilor, pentru că, spre deosebire de nonromi, rețele întregi de familii sunt expuse acestor inadvertențe. Familiile nonromilor care depind de beneficiile sociale au în general conexiuni sociale cu oameni care nu depind de sistemul social, pe când, în cazul romilor, întreaga rețea de familie depinde de aceste beneficii și au puține conexiuni cu familii care nu depind de sistemul social.

Deși majoritatea problemelor cu care se confruntă romii se regăsesc și la nivelul populației de nonromi, ei au în plus de trecut obstacole specifice pentru care este nevoie de măsuri specifice. Motivația romilor de a se educa este scăzută, pentru că oricum se așteaptă la discriminare pe piața muncii, iar reluarea studiilor este mai scăzută în cazul lor decât în cazul populației de nonromi. Pentru a acoperi lipsa unor motivații naturale suficient de puternice, statul trebuie să creeze motivații artificiale. O altă problemă fundamentală a romilor este dată de discriminarea lor pe piața imobiliară. Ambiția de a combate discriminarea în mod direct este fără sorți de izbândă și este practic imposibil de controlat și de demonstrat. Mai degrabă statul ar trebui să contrabalanseze discriminarea printr-o rețea de locuințe sociale destinate familiilor de romi care au ambiția și capacitatea de a migra dinspre clasa de jos către clasa mijlocie. În prezent, acordarea unor astfel de locuințe sociale pentru familiile de romi și împroprietărirea lor este un demers al autorităților locale care urmăresc să mute romii în afara orașelor lor pentru a scăpa de povară. Doar o abordare centralizată a alocării locuințelor sociale pentru romi poate diminua astfel de externalități negative. Neputința de a închiria o locuință limitează mobilitatea fizică și socială a romilor.

Numai prin combinarea unor îmbunătățiri generale aduse mediului legal și economic cu anumite măsuri specifice destinate romilor, în special în domeniul educației și locuințelor, se poate ajunge la incluziunea romilor pe piața muncii și în alte aspecte economice ale vieții.

CAPITOLUL 3 - O ANALIZĂ COMPARATĂ PRIVIND POLITICILE DE OCUPARE A POPULAȚIEI ROMA LA NIVELUL REGIUNILOR DE DEZVOLTARE

3.1. Contextul internațional și național

Obiectivul strategic stabilit de Consiliul European (Lisabona, martie 2000) este ca “Uniunea Europeană să devină cea mai competitivă și dinamică economie bazată pe cunoaștere din lume, capabilă de creștere economică durabilă, cu mai multe locuri de muncă și o mai mare coeziune socială”.

Politica de ocupare implementată de Uniunea Europeană este reflectată de Strategia europeană privind ocuparea, lansată la summit-ul de la Luxemburg, în anul 1997, ca o reacție la nivelul ridicat al șomajului și având ca instrument financiar Fondul Social European.

Scopul formulat pe termen lung, “ocuparea deplină” în perspectiva anului 2010, trebuie să se materializeze în atingerea unei rate generale a ocupării de 70%, de 60% pentru femei și 50% pentru lucrătorii în vârstă (55-64 de ani).

Obiectivul Uniunii Europene de a deveni cea mai dinamică și competitivă economie din lume solicită sistemelor educaționale și de formare din țară adaptarea la cerințele societății și ale pieței muncii.

În funcție de prioritățile identificate, Strategia europeană privind ocuparea este structurată pe patru piloni, fiecare reprezentând un domeniu de acțiune a cărui dezvoltare contribuie la o mai bună ocupare a forței de muncă la nivel comunitar.

Cei **patru piloni** ai Strategiei europene de ocupare a forței de muncă sunt:

1. **angajabilitatea** - ce reprezintă o nouă cultură în sfera ocupării forței de muncă și se referă la abilitatea de a fi angajat, contribuind la combaterea șomajului în rândul tinerilor și la combaterea șomajului pe termen lung;
2. **antreprenoriatul** - ce promovează crearea de noi locuri de muncă prin încurajarea dezvoltării locale;
3. **adaptabilitatea** - ce are în vedere modernizarea organizării muncii și promovarea contractelor de muncă flexibile;
4. **asigurarea de șanse egale** - se referă în special la adoptarea de măsuri speciale pentru femei, în scopul reconcilierii vieții profesionale cu viața personală.

România s-a aliniat la Strategia europeană pentru ocupare, revizuită, politica națională în domeniul ocupării forței de muncă fiind în concordanță cu liniile directoare integrate ale acestei strategii.

Probleme principale ale pieței muncii în România¹:

- ponderea semnificativă a populației ocupate în agricultură;
- nivelul ridicat al șomajului de lungă durată și al șomajului în rândul tinerilor;
- insuficiența fondurilor și a măsurilor de stimulare fiscală, adresate atât angajatorilor, cât și angajaților, în domeniul formării profesionale continue;
- mecanisme de stabilire a salariilor insuficient dezvoltate pentru a reflecta corespunzător productivitatea și nivelul de calificare;
- insuficienta monitorizare a impactului măsurilor active asupra grupurilor lor țintă, necesară pentru planificarea politicilor în domeniul ocupării.

Prioritățile strategice naționale ale politicii de ocupare a forței de muncă sunt:

- promovarea adaptabilității forței de muncă, a învățării pe parcursul întregii vieți și a formării profesionale continue;

¹ Planurile regionale de acțiune pentru ocuparea forței de muncă și incluziune socială.

- combaterea efectelor șomajului structural;
- promovarea coeziunii și incluziunii sociale pentru grupurile vulnerabile (romi, tineri care părăsesc sistemul de stat de protecție a copilului, persoane cu handicap).

Planul de măsuri prioritare al guvernului pentru integrare europeană a stabilit pentru anul 2006, în domeniul ocupării forței de muncă, drept una dintre măsurile necesare pentru pregătirea deplină a aderării, elaborarea celui de-al treilea Plan național de acțiune pentru ocupare - PNAO 2006.

Acest Plan național de acțiune în domeniul ocupării - PNAO 2006 - are o abordare pragmatică a procesului de elaborare a politicilor privind piața muncii, cu un accent deosebit pe ameliorarea ocupării din mediul rural și inserția pe piața forței de muncă a persoanelor de etnie roma, stabilind următoarele priorități generale:

- consolidarea capacităților instituționale existente la nivel național, regional și local;
- ocuparea forței de muncă din mediul rural;
- inserția pe piața forței de muncă a persoanelor de etnie roma;
- ameliorarea discrepanțelor zonale și regionale și utilizarea cât mai eficientă a fondurilor comunitare, în special a Fondului Social European.

În concordanță cu liniile directoare în domeniul ocupării la nivel european, în planurile regionale de acțiune pentru ocuparea forței de muncă au fost identificate următoarele priorități pentru fiecare regiune, după cum urmează:

REGIUNEA CENTRU:

1. promovarea unei abordări proactive privind reducerea și prevenirea șomajului pentru categoriile cu dificultăți de integrare socioprofesională: romi, șomeri de lungă durată, persoane cu dizabilități, mineri, persoane peste 45 de ani, femei după concediul maternal, persoane instituționalizate (din detenție, din centre de plasament, școli speciale), tineri;
2. modernizarea serviciilor de ocupare;
3. promovarea calității și productivității la locul de muncă;

4. promovarea flexibilității și adaptabilității pe piața muncii;
5. dezvoltarea capitalului uman din mediul rural.

REGIUNEA NORD-VEST:

1. creșterea competitivității forței de muncă din regiune;
2. promovarea învățării pe tot parcursul vieții, pentru o mai bună adaptare la piața muncii;
3. creșterea nivelului de ocupare în regiune;
4. dezvoltarea parteneriatelor la nivel comunitar;
5. promovarea egalității de gen și a incluziunii sociale;
6. asistența tehnică.

REGIUNEA NORD-EST:

1. promovarea ocupării într-o economie cu structură dinamică și modernă a Regiunii Nord-Est;
2. facilitarea accesului pe piața muncii pentru grupurile expuse la riscul excluderii sociale, având drept grupuri-țintă: diverse categorii de șomeri, tineri, femei, minorități etnice cu concentrare pe roma, persoane cu handicap, persoane fără nivelul minim obligatoriu de educație, copii abandonați ca urmare a migrației adulților la muncă în UE;
3. extinderea și îmbunătățirea investițiilor în capitalul uman;
4. dezvoltarea parteneriatelor și participarea activă a partenerilor sociali;
5. creșterea capacității de stocare, analiză și prognoză a informațiilor privind piața muncii.

REGIUNEA SUD-EST:

1. dezvoltarea măsurilor active pentru ocuparea șomerilor;
2. promovarea unei mai mari flexibilități concomitent cu creșterea siguranței locurilor de muncă;
3. asigurarea unei piețe a muncii inclusive;
4. adaptarea sistemelor de învățământ și formare profesională la cerințele pieței muncii;

5. dezvoltarea capacității instituțiilor și organizațiilor pieței muncii.

REGIUNEA VEST:

1. analiza și corelarea cererii și ofertei de pe piața forței de muncă;
2. promovarea de măsuri active în ocupare;
3. dezvoltarea serviciilor de informare și consiliere privind cariera;
4. promovarea și dezvoltarea pe trei niveluri a parteneriatelor sociale pentru ocupare;
5. promovarea incluziunii sociale prin ocupare;
6. dezvoltarea capitalului uman prin asigurarea calității în educație și formare profesională;
7. dezvoltarea mediului de afaceri regional în vederea creării de noi locuri de muncă.

REGIUNEA SUD-VEST OLTENIA

1. educația și formarea profesională în sprijinul creșterii economice și dezvoltării societății bazate pe cunoaștere;
2. dezvoltarea și modernizarea serviciilor de ocupare;
3. creșterea adaptabilității forței de muncă și a întreprinderilor la nevoile pieței muncii;
4. promovarea măsurilor active în vederea ocupării depline;
5. promovarea integrării și combaterea discriminării persoanelor dezavantajate pe piața muncii;
6. dezvoltarea parteneriatului social.

REGIUNEA SUD MUNTENIA

1. creșterea investițiilor în capitalul uman;
2. promovarea ocupării depline prin susținerea unei piețe a muncii moderne, dinamice și inclusive;
3. creșterea șanselor de ocupare pentru grupurile vulnerabile și expuse riscului de excluziune socială.

REGIUNEA BUCUREȘTI-ILFOV

1. creșterea gradului de ocupare;
2. promovarea parteneriatelor public-privat;
3. dezvoltarea investițiilor în capitalul uman;
4. dezvoltarea serviciilor de protecție socială;
5. modernizarea și întărirea serviciului public de ocupare.

Prioritățile propuse reflectă în totalitate domeniile principale de acțiune, cu rezultate așteptate la nivel național:

1. consolidarea nivelului de ocupare a forței de muncă, tinzând spre atingerea obiectivelor europene stabilite la Lisabona;
2. promovarea adaptabilității și mobilității forței de muncă;
3. îmbunătățirea capacității de integrare pe piața muncii și prelungirea vieții active;
4. combaterea efectelor șomajului structural și reducerea ratei șomajului;
5. reducerea ratei șomajului pentru grupurile vulnerabile;
6. asigurarea egalității de șanse pe piața muncii;
7. consolidarea parteneriatului social;
8. creșterea eficienței activității instituțiilor cu responsabilități pe piața muncii;
9. reducerea semnificativă a disparităților regionale în ceea ce privește ocuparea forței de muncă.

În linii mari, planurile de acțiuni privind ocuparea forței de muncă, în concordanță cu Strategia europeană, prin prisma structurală, se prezintă printr-un obiectiv de bază, general: este vorba despre tendința de ocupare deplină a forței de muncă. În vederea atingerii acestuia, sunt stabilite un șir de obiective/priorități suplimentare, de ordin tehnic, dacă vreți, care, deși variază de la un plan la altul ca accent, complexitate și generalitate, pot fi grupate în două module generice:

- *dezvoltarea capitalului uman* în general și cu accent pe dezvoltarea acestuia în mediul rural, care presupune:

- creșterea investițiilor în capital uman;

- creșterea competitivității, inclusiv prin intermediul învățării pe tot parcursul vieții;
 - flexibilitate și adaptabilitate pe piața muncii;
 - calitate și productivitate la locul de muncă;
 - asigurarea unei piețe a muncii inclusive, incluziune socială și egalitate de gen, cu accent pe grupuri vulnerabile;
 - parteneriate;
- *modernizarea pieței muncii și a acțiunilor de monitorizare*, ceea ce presupune:
- modernizarea serviciilor de ocupare;
 - creșterea siguranței locurilor de muncă;
 - dezvoltarea pieței prin prisma instituțională și organizațională, creșterea adaptabilității întreprinderilor la nevoile forței de muncă;
 - dezvoltarea mediului de afaceri în vederea creării de noi locuri de muncă;
 - sisteme de învățământ și formare profesională adaptate la cerințele pieței muncii;
 - creșterea capacității de stocare, analiză și prognoză a informațiilor privind piața muncii;
 - dezvoltarea serviciilor de informare și consiliere privind cariera;
 - analiza și corelarea cererii și ofertei de pe piața forței de muncă.

Această tipologizare, în mod suplimentar, în analiză, este necesară prin scoaterea în prim-plan a obiectivului privind **incluziunea socială**, care se prezintă ca un obiectiv suplimentar ocupării în aceste planuri, reiese din linia directoare 19 și vizează în mod direct romii, printre alte grupuri vulnerabile.

Această structură de priorități, în special cele care vizează în mod direct romii, ne va servi în vederea structurării acestei lucrări de analiză comparativă a Planurilor regionale de acțiune pentru ocuparea forței de muncă și incluziune socială, prin prisma accentuărilor făcute în cadrul acestora pe populația roma.

3.2. Caracteristici ale populației roma în România

Conform Recensământului 2002, la momentul recensării, în România locuiau 535.140 de cetățeni de etnie roma, ceea ce reprezenta 2,5% din totalul populației. Deși această cifră, reieșind din motivul legat de autoidentificarea scăzută a reprezentanților acestui grup, nu poate fi considerată una reală, estimările făcute prin alte metode, fundamentate sau mai puțin fundamentate, indică un număr mult mai mare. O estimare plauzibilă, după părerea noastră, a fost făcută în anul 1998, într-o cercetare realizată de colaboratorii Institutului de Cercetare a Calității Vieții, numărul populației roma fiind estimat între 1.452.700 și 1.588.552 heteroidentificați, dintre care între 922.465 și 1.002.381 s-au autodeclarat ca aparținând minorității roma. Astfel, acest grup ar putea reprezenta peste 6% din populația totală a țării, fiind unul dintre cele mai semnificative grupuri minoritare din România, din punct de vedere numeric.

Dacă ne referim la grupul etnic al romilor în plan teritorial, trebuie să specificăm că populația roma este prezentă relativ omogen în toate regiunile țării, fără excepții, din punct de vedere numeric fiind mai pronunțate regiunile Centru, Sud Muntenia și Nord Vest, în care locuiesc, respectiv, 18,7%, 18,4% și 17,9% din totalul populației roma.

Tabel 11

Populația roma în România

	Nr. populație		% din total roma			% din total populație		
	urban	rural	total	urban	rural	total	urbană	rurală
Total	208948	326192	100,0	39,0	61,0	2,5	1,8	3,2
1. Nord-Est	17248	27700	8,4	38,4	61,6	1,2	1,2	1,3
2. Sud-Est	21431	27159	9,1	44,1	55,9	1,7	1,4	2,1
3. Sud Muntenia	37896	60642	18,4	38,5	61,5	2,9	2,8	3,0
4. Sud-Vest Oltenia	26853	33412	11,3	44,6	55,4	2,6	2,6	2,6
5. Vest	21043	27442	9,1	43,4	56,6	2,5	1,8	3,6
6. Nord-Vest	25344	70669	17,9	26,4	73,6	3,5	1,8	5,3
7. Centru	31388	68589	18,7	31,4	68,6	4,0	2,1	6,5
8. București-Ilfov	27745	10579	7,2	72,4	27,6	1,7	1,4	3,9

Sursa: Recensământul populației și al locuințelor, 18 martie 2002.

Ca puncte specifice de bază ale populației rome în România enumerăm:

- din punct de vedere demografic:

- procese de reproducere naturală mai înalte, romii fiind unicul grup etnic din țară care a înregistrat tendințe pozitive în acest sens, deci un sens invers cu tendințele la nivel național;
- locuire preponderent în mediul rural, cu excepția Regiunii București-Ilfov; în toate regiunile de dezvoltare, ponderea acestei populații care locuiește în mediul rural este mai mare față de urban, la nivel național statisticile fiind de 61% rural;

- din punct de vedere socioprofesional și educațional:

- participare scăzută la educație, de unde reiese “capital” profesional scăzut; astfel, în anul 1992, marea majoritate a romilor recenzați nu aveau nicio calificare;
- rată de șomaj extrem de ridicată (45,2%);
- lipsa terenurilor agricole în posesie în mediul rural;
- lipsa identității legale, cu efectul excluderii persoanelor fără acte de identitate de la orice drepturi cetățenești;

- din punct de vedere relațional și al vulnerabilității:

- grup cu un grad sporit de marginalizare și risc;
- etichetat negativ de către alte grupuri etnice.

Am avut ocazia să vedem că populația roma, datorită specificului ei, din perspectiva vulnerabilității, prezintă un obiect special de preocupare în strategiile de ocupare și incluziune socială. Promovarea incluziunii sociale prin ocupare, cu accent pus pe grupurile expuse riscului excluderii sociale, cu specificarea grupului roma ca unul dintre grupurile-țintă, este o prioritate practică în toate planurile regionale.

Deși planurile nu oferă o descriere amănunțită a situației privind ocuparea la nivel regional în rândul populației roma în special, referitor la acest aspect, în momentul actual, există un număr semnificativ de lucrări semnate de specialiști.

Mai întâi de toate, deși nu va fi o noutate, este necesar, în vederea consecutivității expunerii și argumentării afirmațiilor alarmante în privința romilor pe piața muncii, să oferim câteva informații privind educația în rândul acestei populații. C. Zamfir și M. Preda, în lucrarea *Romii în România*, constată că, în anul 1998, o bună parte din populația roma în vârstă de peste 10 ani fie nu știe deloc să citească (23%), fie citește cu dificultate (16%).

Tabel 12

Știu să citească	Populația roma în vârstă de peste 10 ani
Bine	61%
Cu dificultate	16%
Deloc	23%

Sursa: C. Zamfir, Preda M., coordonatori, *Romii în România*, 2002.

Același studiu constată că această situație drastică tinde a se menține în timp, 23% dintre copiii romi în vârstă de 7-14 ani fie că nu au fost înscriși niciodată la școală, fie că au întrerupt frecventarea școlii, iar 6% dintre copii, deși au fost înscriși la școală, nu frecventează deloc sau foarte rar cursurile.

Tabel 13

Frecventarea școlii de către copiii romi, în 1998		Copii de vârstă școlară (7-14 ani)
Este înscris la școală și o frecventează:	zilnic sau aproape zilnic	63%
	rar	4%
	deloc	2%
A întrerupt în clasa		7%
Nu a fost înscris niciodată		16%
Nu au răspuns la întrebare		8%

Cauzele *neparticipării la educație* în general sunt: situație familială foarte grea, familia numeroasă, dezinteresul elevului, lipsa de supraveghere, regim educațional necorespunzător, severitate excesivă, indiferență, părinți plecați în străinătate, elevi plecați din țară, angajare temporară, familie dezorganizată, repetenție, părăsirea domiciliului, vagabondaj, refuzul părinților de a trimite copilul la școală, părinți

bolnavi, alcoolici, specifice romilor, prin frecvență, fiind și căsătoriile timpurii¹.

În ceea ce privește accesul romilor pe piața muncii, studiul realizat de Institutul de Cercetare a Calității Vieții al Academiei Române pune în evidență aspecte referitoare la scăderea continuă a nivelului de viață, la marginalizarea economică și socială a romilor:

- În 1992, un număr de 23,4% dintre persoanele active romi erau salariate. În 1998, numărul acestora a scăzut la 12,9%. A scăzut și numărul patronilor de la 0,8% în 1992 la 0,5% în 1998. Singura variabilă în creștere este cea a activităților pe cont propriu (zilieri) de la 22,1% în 1992 la 33,6% în 1998.
- Gradul de ocupare a populației de romi din România este mult mai mic decât cel al populației la nivel național (47% față de 61,7%). Din totalul populației ocupate, aproximativ 27,5% sunt salariați, reprezentați în proporție de 65% de către bărbați. Ponderea femeilor casnice este de peste 4 ori mai mare în rândul populației de romi decât în cea la nivel național și arată slaba participare a femeii pe piața muncii.
- Aproximativ 80% dintre salariații necalificați au ca nivel de pregătire maximum 8 clase terminate. Salariații calificați, în cea mai mare parte a lor (57%), au minimum școală profesională, iar ceilalți 43% au un nivel de instruire cuprins între 4 și 8 clase.
- Cei mai mulți dintre romii din România (71,7%) sunt lucrători pe cont propriu (zilieri); proporția mare de zilieri în totalul populației indică faptul că romii se află într-o situație dificilă în ceea ce privește ocuparea și, implicit, procurarea veniturilor necesare asigurării traiului de zi cu zi.²

Alte date relevante sunt oferite de cercetătorii ICCV în lucrarea *Indicatorii privind comunitățile de romi în România, 2002*.

¹ *Planul regional de acțiune pentru ocuparea forței de muncă și incluziune socială, Regiunea Nord-Est.*

² *Gelu Duminică, Marian Preda, Accesul romilor pe piața muncii, București, 2003.*

Meserii și ocupații la romi

Pregătirea profesională reprezintă un important indicator al participării romilor la viața socială și economică a României. În funcție de aceasta se pot integra mai ușor pe piața muncii și pot susține financiar familiile din care provin.

Puțin peste jumătate din romi nu au nicio meserie sau practică o activitate care nu necesită o calificare prealabilă prin sistemul formalizat de pregătire profesională. Astfel, 33,5% dintre romi nu au nicio calificare, 14,3% sunt agricultori și 4,6% sunt zilieri.

Calificările moderne se întâlnesc în 37,3% din cazuri, iar cele tradiționale în 10,3% din cazuri.

Nu putem vorbi de diferențe majore între mediile de rezidență, respectiv rural și urban. În schimb, bărbații sunt calificați într-o proporție mai mare decât femeile, ponderea femeilor fără meserie (37,1%) fiind semnificativ mai mare decât a bărbaților (15,3%).

Tipul de comunitate în care trăiesc romii are implicații profunde în ceea ce privește calificarea lor. Astfel, pentru romii care provin din comunități compacte și oarecum izolate sunt specifice fie lipsa unei calificări, fie existența unor competențe în meserii de tip tradițional. Pe măsură ce se îndepărtează de aceste comunități, romii devin mai calificați, de regulă în meserii moderne.

Analiza pe generații sugerează o schimbare a patternului calificărilor populației de romi. Dacă pentru bunici meseriile tradiționale constituiau ponderea principală, prezența acestora scade treptat către generația părinților și ajunge să fie slabă pentru populația tânără.

În cazul meseriilor de tip modern, trendul este exact invers, acestea fiind mai prezente în cazul populației tinere, ceea ce este normal dacă luăm în considerare schimbările economice și de structură a locurilor de muncă survenite în ultimii 50-60 de ani.

Foarte important și grav în același timp este faptul că persoanele tinere fără meserie depășesc ca pondere persoanele adulte, ceea ce înseamnă că după 1990 o mare parte dintre tinerii romi nu s-au calificat în nicio meserie.

Populația de romi are o structură pe vârste diferită de cea a populației la nivel național. Ea este foarte tânără, aproximativ 1/3 din total având vârsta sub 15 ani, spre deosebire de populația totală, în care aproximativ o cincime are sub 15 ani. Această situație arată faptul că în următorii ani un număr însemnat de tineri romi vor intra pe piața muncii, lipsa de calificare determinându-i pe mulți să se îndrepte spre munci "inferioare" din punct de vedere al remunerației sau prestigiului social.

Sursa: Indicatorii privind comunitățile de romi în România, Volum elaborat de ICCV, 2002

3.3. Populația roma în planurile regionale

Prin raportare la problematica romilor, planurile regionale diferă ca mod de abordare și nivel, profunzime de preocupare.

Aceste diferențe, într-un mod structurat, pot fi prezentate astfel:

- includerea ambelor componente ale ocupării, forța de muncă și piața muncii, de unde reiese și natura duală a preocupărilor;
- preocuparea directă față de populația roma prin măsurile și acțiunile prevăzute sau abordarea acestei populații în mod integrat printre alte grupuri vulnerabile;
- complexitatea preocupării sau accentul pus doar pe unele dintre problemele populației roma, care au tangențe directe cu problematica ocupării și incluziunii, altele fiind omise din vizor.

La nivelul priorităților punctate, putem afirma că, practic, în toate planurile regionale sunt incluse ambele componente, pregătirea forței de muncă și creșterea accesului pe piața muncii.

Nivelul de preocupare față de populația roma diferă de la regiune la regiune atât din perspectiva cuprinderii întregului spectru de problematică specifică a acestei populații, cât și în ceea ce privește tratarea romilor într-un mod special sau printre alte grupuri dezavantajate.

Merită specificată existența unei corelații directe între numărul/ponderea populației rome în regiune și atenția specială acordată romilor în planul regional.

Cert este că ar fi o greșeală enormă dacă am judeca planurile pentru o regiune sau alta reieșind din numărul măsurilor sau acțiunilor prevăzute care vizează în mod direct și exclusiv etnia roma. Corectitudinea abordării noastre ar consta în cartografierea gradului de complexitate și exhaustivitate a preocupărilor punctate în acoperirea întregului set de probleme și realități problematice, care sunt caracteristice acestei populații.

Încercând să prezentăm o structură care poate pretinde să fie numită complexă în abordarea întregului spectru de probleme cu care se confruntă populația roma în special, dar și întreaga societate, constatăm că, pentru a avea un caracter complex, intervenția în vederea ocupării și incluziunii sociale a romilor trebuie în mod neapărat să vizeze problematica:

- la nivelul intern al grupului (deficitul educațional și “capitalul” profesional scăzut, autoizolarea și rezistența, sărăcia, condițiile precare de trai și altele);
- la nivelul extern și intergrupal (combaterea stereotipurilor, a discriminării, a evitării contactelor cu romii, în mod special în vederea angajării etc.).

Din perspectivă cronologică, intervențiile trebuie să conțină măsuri:

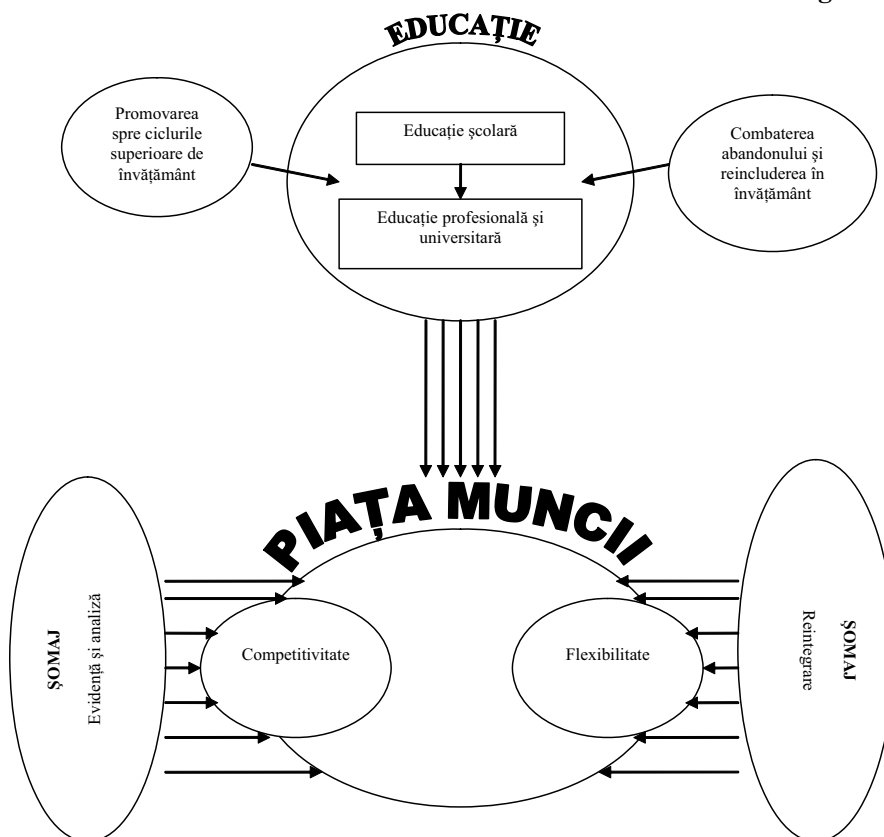
- fundamentale, pe termen lung, cum ar fi investiția în educație și combaterea analfabetismului, combaterea stereotipurilor și autoizolării;
- pe termen mediu și scurt, imediate, cum ar fi stimularea directă a angajării romilor, măsuri de recalificare, “job rotation” și programe de tipul “a doua șansă”.

O altă orientare trebuie să vizeze două niveluri generice, fiecare cu o problematică complexă:

1. educația în general și combaterea abandonului, reintegrarea în sistemul de învățământ și promovarea spre ciclurile de învățământ postliceal în special;
2. piața muncii, impunându-se creșterea adaptabilității și flexibilității, atât pentru persoanele angajate, cât și pentru șomeri, cu accent special pus pe șomaj și în special pe evidența și analiza șomajului în rândul romilor și măsuri de reintegrare.

Schematic, toate acestea pot fi prezentate ca în figura următoare.

Figura 1

Luând în considerație faptul că planurile elaborate vizează perioada 2006-2008, fiind de termen scurt, componenta educațională, care necesită orientări integrate de termen lung, poate fi încadrată aici doar în măsura intervențiilor imediate, deci de termen scurt, și anume diminuarea deficitului de calificare, vizând în mare parte populația adultă și tinerii absolvenți ai instituțiilor de învățământ.

Indiferent de specificul planurilor regionale ca accent pe grupuri dezavantajate și roma în special, ca grad de generalitate a priorităților,

măsurilor și acțiunilor propuse în acestea, încercăm să realizăm o analiză comparativă a planurilor prin prisma complexității intervențiilor fixate în vederea ocupării depline și a incluziunii sociale. Ca model de evaluare ne va servi structura de intervenții stabilite anterior de autori, excluzând, evident, educația, care necesită planificări pe termen mai lung, sintetizate în următoarea matrice:

1. la nivelul cel mai general, accent pe capital uman și pe dezvoltarea pieței, altfel spus, pe complexitatea care privește cele două componente ale problematicii ocupării, preocuparea ideală fiind cea care este fixată pe câmpul de interacțiune;
2. la nivel mediu, intermediar, modul de abordare și acțiune propuse. Aici ne referim la direcția de acțiune, de la crearea condițiilor pentru ocupare, inclusiv momente de discriminare pozitivă spre creșterea valorii umane sau, invers, creșterea valorii umane, a potențialului profesional care va produce ocuparea ca efect de la sine;
3. ultimul nivel ține de elementele practice și aplicative, de ex., tipul de programe propuse, cât de concrete sunt obiectivele punctate etc.

În cadrul planurilor regionale, se pun în evidență două module de priorități, care vizează problematica ocupării din perspectiva ambelor componente antrenate, adică atât capitalul uman, cât și piața de muncă nemijlocit.

În planul pentru **Regiunea Nord-Est**, una dintre cele cinci priorități ține de facilitarea accesului pe piața muncii pentru grupurile expuse la riscul excluderii sociale, grup-țintă fiind și populația roma.

Recensământul din 2002 a înregistrat în Regiunea Nord-Est un număr de 34948 de persoane de etnie roma, astfel regiunea plasându-se pe unul dintre ultimele locuri între regiuni, cu o pondere de cca 1,2% romi în totalul populației. Distribuția pe medii de reședință a romilor în interiorul regiunii este aproape identică cu cea la nivel național (38,4% urban și 61,6% rural în regiune și 39% și 61%, respectiv, la nivel național).

Ca un punct de justificare a problematicei roma se oferă rata de cuprindere în educație a populației de etnie roma, care era de doar 14,5% (2004-2005) din totalul populației de etnie roma înregistrate¹, pentru anul 2008 prognozându-se creșterea ratei de cuprindere în educație a populației de etnie roma de la 14% la 30% din totalul populației roma.

În principiu, planul propune acțiuni care, deși nu pun accent special pe populația roma, o privesc ca pe o componentă a ansamblului de grupuri vulnerabile din perspectiva ocupării și acoperă tot spectrul problematicei roma. Măsurile propuse și acțiunile prevăzute pentru această prioritate țin de câțiva vectori-cheie, altfel spus, cauzele de bază ale raportării proaste a romilor la piața muncii, și anume deficit de educație, capital “profesional” scăzut, discriminare și necesitate de asistență.

Având în vedere atât gradul scăzut de educație și capital “profesional” în rândul populației roma, cât și discriminarea acestora în vederea angajării, planul propune drept măsură *identificarea de modalități de combatere a discriminării și promovarea măsurilor de integrare pe piața muncii*, care implică acțiuni de creare și dezvoltare de servicii de informare în comunități, de orientare și consiliere, promovare de programe speciale pentru grupurile vulnerabile menită să afirme egalitatea de șanse, ca și valorificarea și dezvoltarea capitalului profesional la nivelurile necesare în vederea activității într-o economie bazată pe cunoaștere. În vederea combaterii discriminării, sunt prevăzute acțiuni sub forma unor campanii de informare și conștientizare pentru toți actorii, atât pentru grupurile discriminate, cât și pentru grupurile care discriminează.

Benefică în acest sens este o altă măsură prevăzută, și anume îmbunătățirea și extinderea serviciilor sociale destinate reducerii marginalizării și excluziunii sociale prin intermediul dezvoltării și promovării parteneriatelor între furnizorii de servicii sociale publice și private, urmărind promovarea de programe de integrare pe piața

¹ Analiza regională pentru educație OI POS DRU NE.

muncii a persoanelor dezavantajate în cadrul acesteia. Acest lucru se propune a fi realizat prin câteva modalități de tratare de bază: adaptarea pieței la nevoile grupurilor expuse la risc, formarea continuă în vederea creșterii motivării de participare pe piața muncii, sprijin în inițierea și dezvoltarea de activități antreprenoriale.

Din problema deficitului de educație decurge necesitatea măsurii privind *dezvoltarea de programe de tip “a doua șansă”*, cu acțiunile fie îndreptate spre “infrastructură”: dezvoltare de rețele de furnizori de servicii de orientare și consiliere și dezvoltare de programe tip “a doua șansă”, fie îndreptate spre subiecți: asigurarea creșterii participării la educație, prevenirea părăsirii timpurii a școlii și stimularea participării la programele de tip “a doua șansă”.

Dată fiind necesitatea acută de servicii de ocupare și asistență personalizată, se propun măsuri speciale pentru dezvoltarea infrastructurii, cu acțiuni de identificare de nevoi și de programe de dezvoltare a competențelor în furnizarea serviciilor adaptate nevoilor de motivare a grupurilor dezavantajate, ca și identificarea abordărilor inovative în aceste programe și asigurarea de suport în vederea implementării acestora.

O atenție deosebită merită măsura privind dezvoltarea de rețele de incluziune socială prin intermediul tuturor factorilor implicați, punctată prin prioritatea dezvoltării parteneriatelor și participarea activă a partenerilor sociali. Această măsură are drept menire combaterea excluziunii și propune măsuri îndreptate spre îmbogățirea dialogului social și contribuția la promovarea includerii sociale, promovarea de programe în parteneriat cu actorii sociali, urmărind creșterea capacității de expertiză și a implicării partenerilor sociali în activități privind combaterea excluziunii sociale și inițierea, prin intermediul parteneriatelor, de campanii de diseminare și conștientizare a informațiilor despre oportunitățile existente.

Intervențiilor în problematica romilor de orice natură le este specifică insuficiența bazei informaționale privind acest grup, care reiese din specificul de autoidentificare, ca și probleme legate de evitarea din partea acestora a oricăror acțiuni de înregistrare; exemplu elocvent ar fi, în primul rând, lipsa actelor de identitate. În acest

context, prioritatea care vizează creșterea capacităților de stocare, analiză și prognoză a informațiilor privind piața muncii, stabilită drept o prioritate în planul pentru regiunea Nord-Est, în concordanță cu liniile directoare 19 și 21, primește o semnificație foarte înaltă, dar este și dificil de realizat, în raportare la populația roma.

Deci, într-un mod structural, structura planului dispune de un specific de importanță deosebită în ceea ce privește grupurile dezavantajate, care se manifestă prin prisma faptului că acestei problematici îi este dedicată prioritatea nr. 2, care cuprinde un spectru întreg de acțiuni, practic complex, în vederea cuprinderii tuturor aspectelor. Este vizată combaterea discriminării, dezvoltarea serviciilor sociale destinate acesteia, ca și dezvoltarea de instrumente speciale, adaptate.

Este luată în considerație necesitatea dezvoltării și adaptării infrastructurii, pe de o parte, dar și a capitalului uman al grupurilor dezavantajate, pe de altă parte, prin concentrare de acțiuni în vederea diminuării deficitului educațional și profesional respectiv.

Planul regional Sud-Est prevede ca o prioritate dezvoltarea unei piețe a muncii inclusive, care vizează în mod integral problematica grupurilor dezavantajate. La fel, măsurile propuse vizează problematica din ambele perspective: și piața, și grupurile. În ceea ce privește dezvoltarea pieței (“infrastructurii”), sunt prevăzute măsuri de creștere a capacității instituțiilor și organizațiilor cu rol de sprijinire a persoanelor dezavantajate, creșterea transparenței și eficienței acestora, ca și dezvoltarea competitivității profesionale a personalului.

Măsurile menite să contribuie la creșterea potențialului grupurilor dezavantajate disting acțiuni de dezvoltare de programe de informare și consiliere pentru persoane, dar și pentru angajatori (benefică, dat fiind deficitul de educație, respectiv de informare a populației roma), programe ce oferă facilități și sprijin persoanelor dezavantajate (deci elemente de discriminare pozitivă), dezvoltarea programelor pentru certificarea competențelor dobândite informal și nonformal, ceea ce ne permite să presupunem că acestea vor viza

câteva abordări și intervenții specifice în vederea reabilitării meseriilor tradiționale ale romilor, care evident că necesită concordanță cu piața.

În mod special, acest plan pune accent pe problematica educațională, stabilind ca prioritate adaptarea sistemelor de învățământ și formare profesională la cerințele pieței muncii drept măsură pentru care sunt stabilite creșterea egalității șanselor de acces la educație și formare profesională și, ce e cel mai important în privința populației roma, creșterea gradului de cuprindere în educație și ridicarea nivelului de pregătire în perspectiva unei economii bazate pe cunoaștere. Ultima măsură conține acțiuni care, iarăși dacă ne referim la romi, au o importanță deosebită, dar și dificultăți suplimentare în realizare. Este vorba despre acțiuni îndreptate spre promovare de pachete de acțiuni pentru reducerea abandonului școlar la toate nivelurile de educație și formare profesională, dezvoltarea pachetelor de acțiuni pentru creșterea ponderii absolvenților cu nivel de educație 3 ISCED, dezvoltarea programelor de tip “a doua șansă”.

După cum vedem, deși lipsesc prevederi care vizează populația roma în mod special, accentul major este pus pe educație, respectiv pe diminuarea efectelor negative care reies din deficitul educațional. În același timp, lipsesc preocuparea în vederea combaterii discriminării și elementul de ordin tehnic, care ține de eforturi speciale de colectare, stocare și analiză de date privind grupurile dezavantajate, element de importanță specială atunci când ne referim la romi.

Regiunea Sud Muntenia este una dintre regiunile cu cea mai ridicată pondere a populației roma. În regiune locuiesc (conform Recensământului 2002) 18,4% din populația roma din România, romii reprezentând 2,9% din populația totală a regiunii, fiind cel mai însemnat grup minoritar. În context regional, planul subliniază necesitatea acordării de atenție deosebită, având în vedere anumite aspecte caracteristice etniei roma: deficit sever de educație; cazuri frecvente de lipsă a unei identități legale; număr mare de persoane care nu au nicio calificare; venituri foarte mici; discriminare socială; acces redus la informare; locuințe inadecvate sau chiar lipsa acestora; conservatorismul și menținerea unor cutume ce obstrucționează

accesul femeilor la valorile civilizației moderne. Etnicii roma reprezintă un segment al populației regiunii pentru care se impun demersuri specifice în scopul creșterii accesului acestora la educație și pe piața muncii¹.

Astfel, am putea enunța că este unul dintre planurile care pun un accent deosebit pe grupuri dezavantajate și roma în special, prin faptul că două din cele trei priorități identificate vizează în mod direct grupurile dezavantajate și promovarea unei piețe a muncii inclusive. Merită să enumerăm cu exactitate acțiunile propuse pentru creșterea șanselor de ocupare pentru populația de etnie roma, reprezentată în număr mare la nivelul regiunii și având un grad ridicat de sărăcie:

- intensificarea activităților de informare și consiliere în cadrul comunităților de romi privind accesul la educație și formare profesională;
- organizarea de întâlniri, seminarii între reprezentanții etniei roma, reprezentanții autorităților locale, regionale și ai mediului de afaceri, în vederea identificării problemelor specifice și a soluțiilor adecvate;
- organizarea de “centre de dezvoltare a aptitudinilor” în cadrul comunităților roma pentru femei și copii, combinate cu măsuri de tip social (masă, asistență medicală etc.), în vederea schimbării mentalității și a abordării proactive asupra vieții și muncii;
- campanii de promovare combinate cu măsuri active (oferirea de facilități angajatorilor - măsuri active) și formare profesională în vederea angajării persoanelor de etnie roma;
- sprijinirea dezvoltării activităților specifice tradiționale, prin organizarea de evenimente de popularizare a culturii, a meșteșugurilor specifice (festivaluri, târguri);

¹ *Planul regional de acțiune pentru ocuparea forței de muncă și incluziune socială, Regiunea Sud Muntenia.*

- acordarea de consultanță și formare profesională privind inițierea de afaceri axate pe activitățile tradiționale și dezvoltarea spiritului antreprenorial.

Deci constatăm că pachetul de acțiuni propus acoperă integral problematica ocupării romilor prin spectrul de componente ale unei intervenții, începând de la acțiuni în vederea schimbării mentalității, informare și consiliere privind accesul la educație și formare profesională, întâlniri între reprezentanții roma și alți actori sociali în vederea identificării problemelor și soluțiilor până la valorificarea culturii și a meșteșugurilor și consultanță și formare profesională privind inițierea de afaceri, inclusiv bazate pe activitățile tradiționale.

Astfel, farmecul special al acestui plan constă în abordări care pun accent mai degrabă pe intervenții de tip subiectiv (mentalitate, spirit antreprenorial), valorificarea potențialului (atât cel tradițional, cât și cel profesional al romilor) decât pe cele de tip tehnic, cum ar fi stimularea angajatorilor în vederea angajării reprezentanților etniei roma. Lipsește la fel și elementul informațional, accentul pe diminuarea deficitului de înregistrare și evidență, să zicem, statistică; lipsa acestuia prezintă un obstacol major în realizarea obiectivelor privind ocuparea în rândul romilor.

În **Regiunea Sud-Vest Oltenia**, conform Recensământului din 2002, locuiesc peste 60 mii de romi, ceea ce înseamnă 11,3% din totalul populației roma din România și 2,6% din populația regiunii, plasând regiunea în mijlocul topului după numărul de romi. Din perspectiva rural-urban, Regiunea Sud-Vest înregistrează ponderea cea mai mare între regiuni, cu excepția București-Ilfov, a populației roma concentrate în mediul urban (44,6%), însă oricum predomină mediul rural.

Specificul planului dat comparativ cu cele din restul regiunilor ține de orientarea spre formare de piloni activi în vederea ocupării din interiorul grupului roma.

Prima prioritate stabilită în planul pentru Regiunea Sud-Vest Oltenia ține de educație și formare profesională. În mod direct, populația roma este vizată în măsura 3 a acestei priorități, care prevede stimularea

aparitiei de noi furnizori de formare, inclusiv în mediul rural, în vederea dezvoltării resurselor umane și a reducerii ocupării în agricultura de subzistență, una dintre acțiunile propuse pentru realizare fiind formarea de formatori din rândul populației roma în vederea creșterii gradului de participare a membrilor acestei etnii la formarea profesională. O altă acțiune ține nemijlocit de înființarea de noi furnizori de formare profesională adresată grupurilor de persoane dezavantajate pe piața muncii, inclusiv pentru populația roma.

În vederea dezvoltării și modernizării serviciilor de ocupare pentru populația roma, la fel, se propune ca acțiune formarea de cadre din interior, deci atunci când este vorba de formarea personalului SPO în vederea acordării de asistență personalizată, în special competențe sociale și profesionale, se insistă asupra formării de specialiști din rândul etniei roma, în vederea creșterii numărului de persoane asistate din această etnie.

Planul prevede ca prioritate aparte promovarea integrării și combaterea discriminării persoanelor dezavantajate pe piața muncii, care cuprinde întreg spectrul de măsuri și acțiuni, deci atât creșterea potențialului persoanelor dezavantajate, cât și stimularea angajatorilor în vederea angajării acestora, punându-se accent special pe etnia roma prin stabilirea măsurii privind programe speciale pentru dezvoltarea calificărilor și formării profesionale a persoanelor din etnia roma. O importanță deosebită în acest sens prezintă și măsura privind prevenirea părăsirii timpurii a școlii și “educația de a doua șansă”, romii fiind probabil grupul care necesită cel mai mult asemenea măsuri.

Problematicii roma, în acest plan, i se oferă o atenție deosebită și un model de abordare specifică. În primul rând, din perspectiva intervențiilor cu formarea în interiorul grupului a pilonilor care ar facilita creșterea participării la formare profesională, este vorba de formatori sau chiar furnizori de formare specială pentru populația roma. Un merit aparte îl oferă accentul pe dezvoltarea metodologiei de colectare a datelor privind șomajul și alte laturi aferente.

În **Regiunea Vest** locuiesc peste 48 mii de romi (conform Recensământului din 2002), ceea ce reprezintă 9,1% din populația

roma din România și 2,5% din populația totală a regiunii. Recensământul din 2002 a înregistrat o creștere slabă, în special în județul Arad, a comunității de romi. Această creștere poate să însemne și că au existat mai mulți romi care și-au revendicat această origine în 2002 față de precedentul recensământ. În orice caz, regiunea poate fi caracterizată ca având o poziție moderată după numărul și ponderea populației rome, lucru care se face simțit și în planul de acțiuni pentru ocupare și incluziune socială. Planul nu conține stipulări care privesc în mod exclusiv romii, aceștia fiind vizați printre alte grupuri dezavantajate, promovarea incluziunii sociale prin ocupare fiind desemnată ca o prioritate. Drept măsuri în cadrul acestei priorități se stabilesc facilitarea participării la formarea profesională pentru elevii proveniți din grupurile dezavantajate și integrarea pe piața muncii a persoanelor care provin din asemenea grupuri.

Planului îi este caracteristic un mai mare accent pe dezvoltarea pieței muncii și crearea locurilor de muncă. Acțiunile care vizează forța de muncă țin în mare parte de informare și consiliere. Tangențe speciale cu problematica romilor au acțiunile acestui plan care țin de măsuri mai active, cum ar fi cursurile de formare profesională pentru persoanele din grupurile dezavantajate, ca și de învățare pe tot parcursul vieții.

Lipsește iarăși orientarea spre întărirea capacităților de evidență și analiză de date privind dimensiunile șomajului în rândul romilor.

Regiunea Nord-Vest este una cu un număr ridicat de populație roma (peste 96 mii de persoane la Recensământul din 2002) și cu o pondere foarte înaltă a romilor care locuiesc în mediul rural (73,6%).

În privința șomajului, în regiune se înregistrează o tendință de creștere accentuată în rândul persoanelor de etnie roma aflate în căutarea unui loc de muncă, datorată eforturilor instituțiilor statului de a le elibera acte de identificare, a căror lipsă reprezenta o piedică frecventă în elaborarea dosarelor de înregistrare a persoanelor. Mai mult, “Caravana romilor”, campanie lansată de Agenția Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă în anul 2005, prin care experți de etnie roma au mers în comunități și au identificat persoanele ce erau

ulterior înregistrate în evidențele agențiilor județene, a dus la creșterea numărului șomerilor de etnie roma, dar și la o completare a bazei de date cu informații despre pregătirea lor profesională, vârsta, statutul familial, elemente necesare pentru încadrarea în diferite măsuri active¹.

Specificul planului pentru Regiunea Nord-Vest constă în stabilirea acțiunilor propuse pentru implementarea priorităților într-un mod foarte concret și măsurabil. Pe lângă prioritatea în vederea incluziunii sociale, populația roma este vizată în mod direct de prioritatea privind promovarea învățării pe tot parcursul vieții, acțiunile propuse vizând creșterea numărului de beneficiari de servicii de calificare/recalificare, perfecționare, informare și consiliere profesională, cât și acreditarea unui număr de centre de oferire de servicii de consiliere și orientare profesională cu acoperire structurală în plan teritorial.

O altă prioritate vizează creșterea nivelului de ocupare în regiune; deși ține de linia europeană 19, niciuna dintre acțiunile propuse pentru implementarea ei nu este centrată în mod special pe roma, însă tangențial romii sunt vizați - dată fiind concentrarea lor în mediul rural, ponderea semnificativă în rândul șomerilor de lungă durată, ca și ocuparea în economia informală - de un șir de acțiuni care sunt îndreptate în aceste direcții.

Planul conține și prioritatea centrată în special pe grupurile vulnerabile, printre care și roma. Promovarea egalității de gen și a incluziunii sociale conține între acțiunile stabilite, la fel de concis și concret, acțiunea privind ocuparea a 4000 de persoane care se confruntă cu risc de marginalizare socială, dintre care 2000 de persoane de etnie roma, propunându-se monitorizarea realizării acesteia anual și la sfârșitul perioadei de acțiune a planului.

Pe baza Recensământului din 2002, **Regiunea Centru** este una cu cea mai mare concentrare a populației roma. În Regiunea Centru locuiesc aproape 100 mii de romi (conform Recensământului), ceea ce

¹ *Planul regional de acțiune pentru ocuparea forței de muncă și incluziune socială, Regiunea Nord-Vest.*

reprezintă 18,7% din populația roma din România și 4% din populația totală a regiunii. Un alt specific al regiunii ar fi concentrarea cea mai mare între regiuni a populației roma în mediul rural, cu excepția Regiunii Nord-Vest. La nivelul regiunii, în 2002, etnia roma a înregistrat o creștere a numărului de populație cu 14,5% față de recensământul anterior, fiind unicul grup cu sold pozitiv în acest sens.

Astfel, populației roma îi este acordată o prioritate în preocupări, printre punctele slabe ale regiunii menționându-se dificultățile de integrare/reintegrare socioprofesională a romilor, deoarece șomajul de lungă durată de 19%, abandonul școlar, în special în rândul acestei categorii, și existența unor localități cu populație majoritară de etnie roma cu slab potențial de dezvoltare și grad de sărăcie ridicat sunt privite drept o amenințare în cadrul unei analize SWOT realizate.

Prioritatea cu numărul unu în cadrul planului ține de promovarea unei abordări proactive privind reducerea și prevenirea șomajului pentru categoriile cu dificultăți de integrare socio-profesională: romi, șomeri de lungă durată, persoane cu dizabilități, mineri, persoane peste 45 de ani, femei după concediul maternal, persoane instituționalizate (din detenție, din centre de plasament, școli speciale), tineri. Această prioritate include măsuri de dezvoltare de programe adaptate nevoilor șomerilor, în special pentru șomerii de termen lung (categorie foarte semnificativă în rândul romilor), ca și măsuri de intervenție de direcție inversă, cum ar fi dezvoltarea de programe de stimulare a angajatorilor pentru integrarea și menținerea în muncă a grupurilor vulnerabile, inclusiv prin stimularea și facilitarea accesului angajatorilor la accesarea de programe și fonduri pentru dezvoltarea resurselor umane, având ca grupuri-țintă persoane aparținând grupurilor dezavantajate. Acțiunile propuse pentru luarea acestor măsuri vizează și dezvoltarea de programe de informare, consiliere, formare/reconversie, ca și programe de tip "job-rotation".

Problematika privind ocuparea în rândul populației roma este vizată și de alte priorități ale planului; astfel, prioritatea privind modernizarea serviciilor de ocupare prevede acțiuni de dezvoltare de programe pentru creșterea competitivității profesionale a personalului

care furnizează servicii pentru persoane dezavantajate cu nevoi speciale.

Un accent special, prin stabilirea priorității de dezvoltare a capitalului uman din mediul rural (ceea ce vizează neapărat și populația roma), se pune pe măsuri de diminuare a deficitului de competențe ale populației din mediul rural, de stimulare a dezvoltării de activități antreprenoriale.

Regiunea București-Ilfov este o regiune specifică, inclusiv din perspectiva populației roma. Populația roma în regiune, conform Recensământului din 2002, reprezintă 1,67% din populația totală. Specificul regiunii ar fi că este singura regiune în care populația roma locuiește preponderent în mediul urban, însă disparitatea constă în faptul că această populație se concentrează într-o proporție mai mare în județul Ilfov, care prezintă extremitatea slabă a regiunii comparativ cu capitala țării. Astfel, în județul Ilfov locuiește doar 13% din întreaga populație a regiunii, iar în cazul romilor, cca 29%. În orice caz, specificul distribuției urban/rural a romilor din regiune necesită abordări și intervenții de natură diferită față de cazul altor regiuni, în care predomină concentrarea rurală, situația romilor în mediul rural fiind îngreunată, pe lângă alți factori caracteristici pentru toate grupurile defavorizate, și de faptul că aceștia nu dețin terenuri agricole în proprietate.

Deși în realizarea profilului regional s-a simțit lipsa acută a unor date și informații agregate la nivel regional, în special în ceea ce privește anumite grupuri expuse riscului de excludere socială (populație roma, persoane fără locuință și copiii străzii, familii cu unici întreținători etc.), autorii planului, în propunerea strategiei și a acțiunilor pentru promovarea ocupării și a includerii sociale, au avut în vedere în special grupuri amenințate de sărăcie și excludere socială, considerându-se ca fiind necesare acțiuni suplimentare pentru includerea lor pe piața muncii.

În acest context, strategia propusă a urmărit două direcții, în principal:

- prima se referă la asigurarea condițiilor ca regiunea, cu specificul ei dat de existența capitalei în interior, să facă față provocărilor privind productivitatea și competitivitatea forței de muncă într-un context globalizat;
- a doua este legată de grupurile defavorizate pe piața muncii regionale, de a căror educație/formare profesională și ocupare depinde reducerea decalajelor economico-sociale și eradicarea sărăciei din regiune¹.

Accentul pe populația roma în planul București-Ilfov se conturează în prioritatea 4, dezvoltarea serviciilor de protecție socială, care se încadrează în linia directoare 19. Una dintre măsurile stabilite pentru această prioritate ține de dezvoltarea de facilități și oportunități de acces pe piața muncii al grupurilor dezavantajate, propunându-se acțiunea de sprijin pentru promovarea angajării persoanelor de etnie roma. Drept indicatori de evaluare a acestor acțiuni în perspectivă servesc, conform planului, numărul de firme asistate și numărul de beneficiari.

O altă prioritate ține de dezvoltarea de programe de promovare a parteneriatului public-privat, în care sunt avute în vedere grupurile de risc, pentru care sunt propuse acțiuni menite a le asigura accesul la o gamă de măsuri active și scheme de ocupare subvenționată. Se propun a fi dezvoltate trasee personalizate prin scheme adresate fiecărui tip de nevoi, menite să îmbunătățească șansele de ocupare pe piața muncii.

¹ *Planul regional de acțiune pentru ocuparea forței de muncă și incluziune socială, Regiunea București-Ilfov.*

CAPITOLUL 4 - ABORDĂRI COMUNITARE DE CREȘTERE A NIVELULUI OCUPĂRII POPULAȚIEI ROMA

4.1. “Drum la Roșu”, Cartier Giulești, Sector 6, București

1. Descrierea zonei

Drum la Roșu din Cartierul Giulești este situat la capătul tramvaielor 44, 2, 11. În zonă a fost cândva o carieră de nisip. Se mai pot vedea urme ale investiției pentru calea ferată, betoane la care s-a renunțat și care sunt aruncate la întâmplare în zonă. Străzile sunt neasfaltate. O singură stradă este acoperită cu un fel de dale îmbinate “la repezeală” de către cei de la calea ferată. Zona a fost locuită în perioada interbelică, după spusele localnicilor, de către grădinari bulgari “foarte gospodari”.

Încă din anii ‘70 au început să apară locuințe în această zonă. Cei care au venit în această zonă au cumpărat casa și pământul fără documente, doar cu “chitanță de mână”, situație care îi pune acum într-o postură foarte dificilă, neputând dovedi că sunt adevărații proprietari ai casei și ai pământului respectiv. După informațiile celor de la primărie, romii au venit în zonă “*ca să lucreze la firma de salubritate*”, stabilindu-se încă de acum 20 de ani sau și mai mult. Cei mai mulți și-au întregit familiile, și-au adus rudele și zona locuibilă s-a extins.

“Suntem veniți aici de vreo 14 ani, am venit aici din Drăgănești de Olt... acolo am fost născuți și crescuți, am venit aici după copii pentru că toți copiii s-au însurat și s-au căsătorit aici... la București... mai am unul în Giulești, mai am doi în Spania, plecați de 4 ani, acum s-au dus cu totul, prima dată a plecat sora mea, s-a dus și ea așa... acum 3 săptămâni a fost de a luat băiatul... după ce a plecat ea și-a luat întâi fratele cu ea, apoi și-a luat soțul și apoi copiii. Toți au acte, copiii au stat fără mamă, nu mult... vreo 2 ani... toți am avut grijă de ei...”(localnic)

Primăria nu are o contabilizare precisă a numărului de locuitori de acolo. În ultimii ani au apărut multe case improvizate, care nu figurează pe hartă. Odată cu adâncirea fenomenului de gentrificare la nivelul Bucureștiului, acest tip de comunități marginale, improvizate, s-au extins:

“Eu am venit aici din capătul Progresului, din 30 Decembrie. Toate casele de aici au o problemă cu actele... un om de la noi ne tot zice că e afișat la primărie că la noi se demolează, că o să se facă un pod mare” (localnic) “E foarte greu să legalizăm chitanțele de mână.”(localnic)

Denumirea informală a zonei este “Zambia”, “City town” sau “Cartierul luminat”. În zona denumită Drum la Roșu sunt aproximativ 150 de persoane. Aceștia sunt în marea lor majoritate romi rudari, ursari, tismănari, argintari, țigani romanizați, dar și câțiva români (care de regulă sunt căsătoriți cu romi). *“Aici cei mai mulți sunt țigani de vatră ursari, romani, spoitori, aici nu se ține cont de neamuri, în București e diferit de celelalte zone ale țării unde se știe clar: asta e comunitate tradițională, aici sunt unguri pălăriați, costorari... sau așa... spre exemplu, la noi, în Turnu Măgurele, avem parte a orașului unde stau cortorari, parte unde stau ursarii...”(localnic)*

“Noi suntem ursari, dar vorbim mai mult românește, în Olt am vorbit țigănește.”(localnic)

“Eu sunt din neam de lăieși cu fuste lungi și cu bani împlețiți în păr care se ocupă cu aramă, costoresc caldări, au case din cărămidă... dar pe bunica mea a furat-o un grec de la tata și și-au făcut avere singuri, i-a plăcut cartea, a fost avocat și au avut 9 copii și au avut avere multă, un fel de chiabur, dar nu au mai purtat fuste lungi, dar după ce a murit bunica nu s-a mai vorbit țigănește...”(localnic)

“Spoitorii de aici nu vorbesc aceeași limbă ca noi, nu ne înțelegem... dar noi nu vorbim pe țigănește... mai mult în familie, dar când ne întâlnim pe stradă vorbim românește, pentru că limba țigănească are multe dialecte...”(localnic)

La nivelul comunității nu există un lider recunoscut care *“ar trebui să îi informeze și să țină legătura cu autoritățile. Se simte nevoia unor lideri.” (localnic)*

“Comunitățile din București sunt atipice. În rural mergi prin liderul informal sau formal. Aici sunt lideri de la partida romilor, dar nu sunt lideri și de zonă.”(mediator sanitar)

Mediatorul sanitar din zonă este cel care intermediază relațiile localnicilor cu autoritățile sectorului și încearcă să rezolve o parte dintre problemele localnicilor.

Localnicii nu au probleme majore cu românii din împrejurimi. În ultima perioadă au apărut multe vile. “Vecinii bogați” din cartier, proprietarii de vile, declară că prețul terenului în zonă este relativ scăzut față de zone mai bune din București, *“și din cauza țiganilor din zonă”*.

Multe gospodării au în curte puțuri, dar apa nu este potabilă, conține nitrați, după spusele mediatorului sanitar.

“Aici a fost o cișmea, acum mai există apă la vreo jumătate de km, o cișmea, aducem apa cu bidoanele cu căruțul... cu calul, de aia ținem calul mai mult, fiecare își aduce apa pentru el... oamenii se duc și iau apă... câte un pic.”(localnic)

Majoritatea se încălzesc cu lemne sau cu resturi de gunoaie aruncate de către proprietarii vilelor.

“Facem foc cu lemne... pe groapa de gunoi, mai strângem... undeva la margine, aici, vin mașini cu gunoaie și le aruncă... spre exemplu, de la vilele astea nou construite ce le-a rămas, moloz, lemne, le-a aruncat acolo pe cartier, toată zona aceasta aruncă gunoaiele acolo... acum ceva timp le-au încărcat odată oamenii pentru că au vorbit cu cei de la primărie și le-a dat mașină, ei au încărcat gunoaiele cu mâna, cu lopeți, cu ce au avut... dar oamenii tot aici aruncă... am fost și pe Cărămidăriei încolo... ce s-a umplut și acolo de gunoaie!...”(localnic)

Sunt conectați la electricitate, unii direct, dar există și situații în care împrumută electricitate de la vecini, prin contoarele acestora, pentru că nu au acte de proprietate pentru casă și nu pot instala contoare individuale.

“Aici toți au curent electric pentru că a mai fost câte unul și a mai dat, așa, la toți, că știi care e problema, aici nu a fost curent electric, noroc cu vilele astea noi... aici oamenii nu au apă... nu au acte...”(localnic)

2. Dinamica strategiilor ocupaționale

Drum la Roșu se caracterizează printr-o mare mobilitate a localnicilor din punct de vedere al locuirii. Există un număr restrâns de gospodării care au vechime în zonă. Aceștia se află în zonă din perioada ceaușistă.

Aceștia sunt mai degrabă nostalgici ai perioadei comuniste:

“Era mai bine pe vremea lui Ceaușescu, pentru că noi, țiganii, cum ni se zice, plecam cu cățel, cu purcel pe la ferme la roșii, la castraveți, prin Călărași, atunci era mai bine pentru că nu erau atâtea furturi, atâtea spargerii, pentru că țiganul avea de bine, de rău... mergea la ferme, pe câmp, își făcea acolo de mâncare... ce dădea Dumnezeu... își punea iar capul jos liniștit și ținea copiii lângă el...” (localnic)

“Eu am 60 de ani și am lucrat pe vremea lui Ceaușescu, pe vremea colectivelor, și pe șantier, și la ferme, atunci toată lumea avea de lucru... era mult mai bine... nu mai țin eu minte pe unde am fost... umblam cu copiii mici după mine, 6 copii... am lucrat în agricultură, și la mătură, și pe șantier... și la fabrica de bere...” (localnic)

“Am 57 de ani, am 37 de ani pe cartea de muncă, am jucat fotbal, am lucrat în fabrică, cel mai mult am lucrat în fabrică la Aurora... am lucrat ca lăcătuș mecanic, categoria 5 cu 2, de vreo 9 ani m-am mutat aici în cartier... camera cealaltă e făcută de mine, dar acum nu poate fi locuită... soția mea este țigancă de vatră...” (localnic)

Din punct de vedere al ocupării actuale, localnicii zonei se consideră ca fiind marginalizați, izolați și neintegrați pe piața muncii:

“Majoritatea nu lucrează pentru că nu au studii necesare pentru a se angaja pe un post decent, apoi nu sunt primiți pentru că sunt discriminați, se uită la tine, vede că ești țigan și îți spune “veniți altă dată” și ne lovim și de o batere în retragere din partea țiganilor, care se închid și nu mai au curajul... stagnează...” (localnic)

Astfel:

- unii dintre localnici sunt salariați în diferite locuri din București:
“mulți dintre ei lucrează ca măturători la administrația domeniului public - măturat, plantat flori, îngrijit terenuri, spații verzi, aici se cer minim 8 clase.”

“Cei din cartier lucrează în diferite locuri: nea Ionică este paznic pe la o fabrică de bere... mai avem sporadic care mai lucrează cu carte de muncă, mai avem acolo în spate care lucrează la ADP la matură...” (localnic)

“Soția are 6 clase, nu are nicio calificare, pe cartea de muncă, dacă are 5 ani lucrați, a lucrat la poștă, tria scrisorile, apoi a lucrat la o întreprindere de tocat materiale plastice... apoi le trage în fire și le trimite în Germania... a lucrat cam un an... atunci a retras-o pe fata cea mare de la școală ca să stea cu cea mică... pentru că lucra în 3 schimburi... acolo are cartea de muncă... am o verișoară la primărie și mi-a promis că poate o ajută și o bagă pe undeva...” (localnic)

- alții lucrează ca zilieri: “unde găsesc, prin piață... sau pe oriunde.” “Să vă spun ceva, era foarte bine cu orezul, 25 RON pe zi luam... trebuia să ambalăm orez, am lucrat acolo o săptămână.” “Anul trecut am fost și eu la orez, era bine, știi de ce? că îmbrăcai copiii pe banii ăia, un tacâm, o bucată de pâine o luai sau un pachet de țigări pentru cine fumează...” (localnic)

- se mai practică prelucrarea metalelor: “omul meu e murdar pentru că face cupru...” (localnic) sau colectarea de materiale refolosibile: “cei mai mulți trăiesc din colectarea materialelor refolosibile, și se duc și le predau.” (localnic)

- o parte sunt beneficiari ai VMG, dar, așa cum afirmă cei din primărie, condițiile de acordare sunt restrictive: “o mașină veche de nu știi când se adaugă la venit și nu se mai califică pentru VMG”. Există și persoane care refuză ajutorul pentru că nu vor să lucreze orele acelea în folosul comunității, deoarece, muncind cu ziua, câștigă mai mult.

“Nu ne putem face ajutor social pentru ca nu au contract pe casă, nu are adresa stabilă în București și nu poate primi... legea 416 este bine făcută, dar e prost aplicată, rămâne la latitudinea fiecărui asistent social dacă dă sau nu ajutor social...” (localnic)

Veniturile localnicilor sunt scăzute, iar alocațiile, ajutoarele sociale și ajutoarele de urgență constituie surse importante de venit pentru o parte a acestora.

Nivelul de educație redus al unora dintre ei face dificilă găsirea unui loc de muncă stabil.

Cei mai mulți dintre localnici nu sunt calificați și nu au locuri de muncă stabile.

“Soțul vine doar la o săptămână acasă, lucrează prin țară, lucrează pe șantier, muncitor necalificat... cine a mai văzut țigani calificați!!!” (localnic) *“Soțul meu are 67 de ani, nu are școală și nu are nicio meserie.”* (localnic)

Datorită faptului că majoritatea muncesc în sectorul informal, fără contracte de muncă, ei sunt extrem de vulnerabili, devenind victime sigure ale angajatorilor, neavând instrumente legale pentru apărarea propriilor interese.

“Soțul lucrează cât are nevoie patronul, când nu are nevoie, îl dă afară, după ce se satură de ei îi dă acasă... nu au carte de muncă, nu a lucrat niciodată cu carte de muncă, nu are nicio calificare, nu are nicio școală terminată.”(localnic)

“Eu am 6 clase și am 31 de ani... nu am lucrat niciodată cu carte de muncă...” (localnic)

“Acum nu-ți face nimeni carte de muncă și când vrea te dă afară... dar ei profită de naivitatea și necunoașterea oamenilor pentru că după o perioadă de câteva luni sunt obligați să îți facă carte de muncă.” (localnic)

Vârstnicii, de regulă, nu beneficiază de pensii. Chiar dacă majoritatea au muncit într-o formă sau alta, ei nu și-au cerut drepturile legale. Ei sunt susținuți financiar de către copii.

“Dar nu am pensie deloc... nu am lucrat niciodată cu carte de muncă, am fost zilieră... lucram 3-4 ani, ne dădea afară, plecam în altă parte, așa făceam... dar eu nu am știut să umblu să îmi iau vechimea pentru că dacă aș umbla peste tot unde am fost angajată... ar trebui să mi se adune ani buni de vechime...” (localnic)

“Socrul meu nu are pensie, nu are nimic, stau și ei (socrii) pe lângă copiiiăștia mici și mâncăm și noi pe lângă ei...”(localnic)

O parte dintre membrii comunității au fost cooptați în anumite programe de calificare desfășurate de diferite organizații non-guvernamentale.

“Au venit unii și i-au luat pe băieții lui Ion și i-a dus la meserie.” (localnic)

“Au venit cei de la Aven Amentza care selectează băieți, îi selectează bine și îi învață meserii, dulgheri, tâmplari, coafeze... manichiuriste, zidari cu calificare dată.” (localnic)

“Fata mea are 18 ani, dar are doar 2 clase terminate, zicea să meargă și ea să facă pentru coafeze, dar întâi să găsească școala aia să facă doi ani într-unul și după aceea la curs... a zis că după ce o califică poate o bagă și undeva să lucreze... poate o să se angajeze la un institut de sănătate...” (localnic)

3. Concluzii

Comunitatea romilor din Drum la Roșu este o comunitate marginalizată, practic un loc de refugiu pentru cei care se “retrag forțat aici”, o consecință imediată a fenomenului de gentrificare la nivelul Bucureștiului.

Condițiile de viață sunt foarte precare: lipsa cișmelelor stradale, lipsa sistemului de canalizare, a trotuarelor asfaltate. Multe dintre case sunt improvizate. La distanță foarte mică de casele localnicilor este o groapă de gunoi ilegal amenajată de către proprietarii vilelor din apropiere.

Comunitatea este extrem de eterogenă. Romii din zonă sunt din toate neamurile de romi și sunt veniți din diferite părți ale țării. Vorbesc între ei românește. Nu au un lider recunoscut și acceptat.

Doar aproximativ 10 persoane sunt angajate. Restul sunt zilieri în munci necalificate. Cei care muncesc, de regulă, nu sunt încadrați legal, nu au contracte de muncă legale, nu au carte de muncă. Nivelul educațional și al pregătirii profesionale este extrem de redus. Intervențiile organizațiilor romilor și ale autorităților sunt considerate ca fiind insuficiente.

4.2. Sat Deaj, comuna Mica, județul Mureș

1. Descrierea comunei

Comuna Mica are în componență 7 sate: Șomoștelnic, Abuș, Ceuș, Deaj, Mica, Hărănglab, Căpâlna de Sus. Atât comuna Mica, cât și

satul Deaj sunt așezate pe râul Târnava Mică. Distanța comunei față de cele mai importante localități din împrejurimi sunt: Târnăveni 12 kilometri și Târgu Mureș aproximativ 30 kilometri. În Mica se poate ajunge cu trenul pe linia 307 Blaj-Târnăveni-Praid, iar cu mașina, pe drumul județean DJ 142. Comuna este atestată documentar din 1376.

În 1992 populația comunei era de 4.570 de locuitori, iar la Recensământul din 2002, comuna Mica avea 4.701 locuitori, dintre care 1.036 de cetățeni s-au declarat români, 2.591 maghiari și 1.070 romi.

Majoritatea romilor sunt concentrați în satul Deaj. *“Această comună este preponderent maghiară, cei mai mulți romi sunt concentrați în Deaj... aceștia sunt cărămidari și sunt muncitori... sunt vorbitori de limba română... la Ceoașu sunt căldărari și vorbesc mai mult maghiară. Acolo au un taraf foarte cunoscut.”* (localnic)

2. Comunitatea romilor: istoric, caracteristici

Romii din Deaj (Desfalva, denumirea în limba maghiară) au o istorie de câteva generații. Ei sunt concentrați într-o zonă clar delimitată spațial, numită “Țigănie” sau “Speranța”. La nivelul anului 1930 sunt consemnați un număr de 188 de țigani alături de 261 de români și 528 de maghiari (vezi *Anuarul statistic 1930*): *“țigani sunt de mult prin locurile astea, eu am 50 de ani și aici ne-am născut și aici erau bunicii noștri...”* (localnic).

De-a lungul anilor, structura etnică a satului a suferit profunde transformări. La nivelul anului 2002, romii devin majoritari: *“sunt cam vreo 150 de familii, cam 750 de persoane.”* (localnic) *“Noi suntem țigani romanizați, cărămidari.”* (localnic).

Romii din Deaj sunt considerați de către românii și maghiarii din zonă ca fiind *“țigani spălați și mai curați”* (localnic). Romii sunt vorbitori de limba română. *“Noi vorbim numai limba română, suntem singurul sat din comună unde nu se vorbește limba maghiară”.* (localnic)

Romii nu se consideră a fi discriminați sau marginalizați în niciun fel: *“aici nu este discriminare, noi îi respectăm [pe români n.a.] și ei pe*

noi, în alte părți mai este probleme, dar aici nu...” (localnic) “În alte sate din comună unde sunt maghiarii la putere nu e așa... pe undeva, maghiarii îi obligă pe țigani să se poarte ca atare... acolo maghiarii au prins peste ei și se diferă... ei sunt la câțiva km de noi, dar țiganii de acolo nici nu știu românește, vorbesc doar maghiară, și în casă vorbesc doar maghiară... iar la Hărănglab este foarte dificil cu țiganii, pentru că acolo sunt numai din aceștia înapoiți... ăia sunt mai săraci...” (localnic)

De-a lungul anilor nu au existat conflicte etnice, iar rata infraționalității este extrem de scăzută: “la noi nu avem conflicte cu românii, la noi trec 10-15 ani până merge cineva la judecată...” (localnic)

Copiii romilor învață în limba română, dar au cursuri de limba romani cu profesor specializat: “copii noștri merg la școală de români, la școală avem profesor care predă limba romani, avem și copii care au fost la olimpiadă...” (localnic)

Prin eforturile organizațiilor neguvernamentale din sat și cu sprijinul bisericii penticostale, în comunitatea de romi va fi dată în funcțiune o grădiniță nouă: “din septembrie va fi dată în funcțiune o grădiniță modernă, pentru copiii de romi, ne dorim o educatoare de limba română. (localnic) “În clase, majoritatea copiilor sunt de-ai noștri, de țigani, numai 2-3 români.” (localnic)

În ciuda faptului că la nivelul satului romii sunt majoritari, nu au în administrația comunei un consilier de etnie romă: “noi nu avem consilier al nostru, al țiganilor, aici, la nivelul comunei noastre, pentru că nu a ieșit la vot, nu a fost votat... am avut candidat, dar nu au votat cu el țiganii.” (localnic)

Pe de altă parte, există la nivelul comunității mai mulți lideri informali care “negociază” în numele comunității cu autoritățile locale și județene: “capul lor are o firmă care se ocupă cu toate, el vorbește direct cu primul-secretar și prefectul: domnule dacă vă trebuie eu pot să vă aduc nu știu câți alegători” (localnic) sau cu organizațiile guvernamentale naționale sau internaționale, precum și cu cele religioase.

După 1989 s-au făcut eforturi concentrate pentru îmbunătățirea vieții romilor. La nivelul satului acționează organizații non-guvernamentale și grupuri religioase: “aici se ocupă lumea de țigani.” (localnic)

Majoritatea romilor sunt membri ai cultului religios penticostal “...majoritatea țiganilor sunt penticostali, printre țigani sunt penticostali începând cu anul 1978. Atunci a venit cineva din Gănești și ne-a spus despre Cuvântul lui Dumnezeu... în sat nu sunt români penticostali... numai romi... slujba se ține în limba română, iar cârțile de rugăciune sunt în limba română... doar câte o cântare mai avem în limba romani.” (localnic)

La nivelul satului s-au desfășurat mai multe programe ale unor organizații nonguvernamentale sau religioase, cum ar fi:

- Organizația **Elevages sans Frontières** a desfășurat un program de microintervenție în urma căruia 30 de familii de romi au primit câte o capră, gratuit, cu obligativitatea de a da primul ied unei alte familii. Această organizație desfășoară programe în zone defavorizate, cu risc epidemiologic ridicat. Criteriul pe baza căruia a fost aleasă localitatea Deaj este faptul ca rata mortalității infantile este de 3 ori mai mare decât media pe țară.
- Organizația **Heifer International**, prin programul “Goats for the Roma community of Deaj”, a distribuit 56 de capre unui număr de 15 familii de romi în octombrie 2004, la invitația organizației religioase “Friends of the Ark”.
- Prin **Centrul de Resurse pentru Comunitățile de Romi din Cluj**, organizația Heifer France a subvenționat cumpărarea a 195 de capre pentru 30 de familii de romi. “Aici este o asociație care este condusă din Cluj și se ocupă cu țiganii din localitate. Președintă este doamna Molnar, o profesoară de etnie maghiară de la școală.” (localnic)
- **Organizația penticostală din Olanda** a construit și dat în folosință aproximativ 20 de case noi, a pavat trotuarul din “Țigănie”: “În țigănie au fost construite case noi de către niște olandezi, au fost construite vreo 20 de case noi cu una sau două camere, li s-a făcut drumul de acces și li s-a pavat trotuarul.” (localnic) “Sunt vreo 15 case făcute de olandezi... pentru țiganii care au avut case mici de tot, făcute din bulgări... niște meseriași din Târnăveni au ridicat casele...” (localnic) “Drumul tot cu olandezii l-am făcut acum 6 ani, că noi nu am avut drum

aici... ani de zile... Toți țiganii sunt concentrați aici în sat, nu sunt împrăștiați în altă parte de sat.” (localnic)

- **Biserica penticostală din localitate** s-a implicat activ în rezolvarea problemelor romilor: *“prin faptul că sunt serioși și sunt penticostali și-au rezolvat ei toată treaba.” (localnic)* *“În 1990, un grup de penticostali țigani din sat au plecat în Germania, vreo 60, și au lucrat în Germania și au trimis bani ca să facem biserică... nu am avut biserică până atunci, făceam slujbe prin casele oamenilor... în 1990 am început biserica, iar în 1993 am terminat-o... apoi au venit niște olandezi penticostali și au făcut-o mai mare...” (localnic)*
- **Asociația Interetnică din Deaj**, din care fac parte români, romi și maghiari, are în derulare două proiecte de anvergură: construirea unei fabrici de cărămidă și repararea școlii din localitate. *“Acum asociația este în perspectiva unui proiect care prevede construirea unei fabrici de cărămidă. Un alt proiect prevede mărirea școlii.” (localnic)*

Una dintre problemele comunității de romi care a rămas nerezolvată este intrarea în legalitate a imobilelor deținute de aceștia: *“cea mai mare problemă este faptul că toate casele de aici nu au contracte, măcar că noi plătim impozit, curent electric, avem poziție deschisă la primărie...” (localnic)*

3. Strategii de viață. Ocupații ale romilor

Romii din Deaj erau cunoscuți în trecut pentru cărămidărie: *“aici la noi lumea s-a axat pe lucrarea cărămizii pentru că nu era altceva de lucru... dar aceasta este o muncă foarte grea, probabil că celor din Hărănglab nu le-a plăcut...” (localnic)*

La nivelul anului 1966, din satul Deaj, 204 persoane lucrau în industrie și aproximativ 404 în agricultură (*Anuarul statistic, 1966*).

Odată cu dezvoltarea industriei, începând cu anii '70, romii din Deaj au devenit navetiști și salariați. Majoritatea au fost calificați, au urmat cursuri profesionale și au fost angajați legal la Combinatul Chimic Târnăveni sau la Fabrica de Cherestea. *“Înainte de '90, majoritatea au fost angajați la Carbit... sau la fabrica de cherestea.” (localnic)*

Un număr foarte mic dintre ei, în special femeile, lucrau în cadrul CAP-ului din localitate:

“Aici nu au fost țigani agricultori, ăștia au fost toți cărămidari, ei nu sunt interesați de pământ, ei nu cumpără pământ, ei vând...” (localnic)

După 1989, migrația în țară sau în străinătate pentru muncă a devenit principala strategie de supraviețuire: *“cu ăștia nu au fost probleme niciodată: că erau cărămidari... în fiecare vară mergeau în comunele românești pe la CAP-uri și făceau bani... cam până în 1989 a ținut treaba asta, apoi după 1989 a început migrația...”* (localnic)

Migrația în străinătate îmbracă diferite forme: *“în străinătate pleacă mai mult cetățenii de etnie romă... majoritatea celor care pleacă muncesc în agricultură și câțiva în construcții.”* (localnic)

“Romii lucrează peste tot prin Europa: în Croația, Serbia, în Italia, Spania și prin țară, în Mangalia.” (localnic)

Putem vorbi despre:

- migrație semipermanentizată spre Spania și Italia;
- migrația cicularie spre Spania, Germania, Slovenia, Croația.

Migrația externă semipermanentizată se desfășoară în cadrul relațiilor de rudenie și mai puțin pe filieră religioasă: *“o parte dintre ei deja au acte în Italia și în Spania.”* (localnic) *“Aproape din fiecare casă este cineva plecat în Italia sau în Spania, în special tinerii... s-au dus unii pe alții, la început a plecat unul și apoi și-a luat frații... și toată familia, cam de vreo 5-6 ani au început să plece, din perioada în care se pleca cu vize, iar apoi mai mulți, după ce s-au ridicat vizele... sunt peste tot în Italia, Germania, Spania, Franța...”* (localnic)

Migrația circulatorie poate fi individuală sau de grup.

Migrația circulatorie individuală poate fi, la rândul ei, migrație legală, formală sau spontană, informală.

Migrația circulatorie individuală formală se referă la membrii familiei care au plecat prin contracte de muncă temporare în Spania sau Germania, contracte garantate și intermediare de statul roman: *“de la noi în fiecare an merg în Germania cel puțin 50-60 de persoane...”*

cu contracte de muncă... sau mai merg în Spania la căpșuni.”
(localnic)

“Majoritatea dintre cei care au plecat în Spania au rămas acolo... au acte legale și sunt cu contract de muncă.” (localnic)

“Și eu am o fată plecată în Spania și copiii sunt la noi, și ei ne trimit bani pentru copii... fata a plecat de mai de mult, primul contract l-a găsit la București, apoi i-a plăcut și l-a luat și pe soțul ei.” (localnic)

Migrația circulatorie individuală informală se referă la emigranții a căror emigrare s-a produs spontan, la limita legalității, și a avut cel mai mare impact imediat după 1989: *“la început au fost prin Germania, pe acolo s-o îmbogățit, o lucrat încolo și încoace...”*.

Migrația circulatorie în grup organizat este de regulă intermediată de către oameni de afaceri sau lideri religioși din comunitate: *“anumite persoane, tot cetățenii romi care le facilitează obținerea contractelor de muncă.”* (localnic)

“Vin cu mașinile și iau 60, 80 de oameni odată și merg prin Croația și sapă șanțuri. Unul dintre oamenii lor le rezolvă contractele. Ei au deja relațiile făcute, este unul dintre ei care are propria lui firmă la Târnăveni și care este «capul lor» care are vreo 6-7 mașini și mai au un alt șef care este penticostal.” (localnic)

“Acum, în jur de 70-80 de persoane din sat vor pleca în Slovenia... altcineva din sat îi duce... mai avem chiar mulți în Spania... în Italia sunt puțini, cam vreo 10 persoane...” (localnic)

“Cei care lucrează în agricultură în Slovenia lucrează în special în cultura de hamei...”

Alte strategii ocupaționale actuale ale romilor sunt:

- munca salariată: *“câțiva mai fac naveta la Târnăveni, înainte erau mai mulți”* (localnic);
- munca în agricultură în comunele învecinate: *“până în 1989, mergeau sute de oameni la fermele de hamei, de pe lângă Sibiu, Acățari, Orăștie, Geoagiu...”* (localnic);
- zilieri locali: *“mai sunt și care merg cu ziua la muncă la români... la sezonul de sapă...”* (localnic);

- migrația sezonieră în diverse zone ale țării: *“băiatul meu adună țigani din toate zonele și îi duce la săpat de șanțuri prin țară, are mai multe puncte de lucru, la Sovata, la Târnăveni, la București, în toată țara...”* (localnic) *“Mai avem câțiva sezonieri din sat care merg la muncă în Mangalia, pentru plajă, care curăță, femeile la vase... sau alții care cară scaunele pe plajă...”* (localnic)
- producerea de cărămidă: *“mai sunt unii dintre țigani care încă fac cărămidă... au cuptor de cărămidă...”* (localnic).

4. Concluzii

Romii cărămidari sunt etnie majoritară în satul Deaj. Romii sunt așezați spațial într-o zonă compactă clar delimitată de celelalte două etnii: românii și maghiarii. Romii sunt vorbitori de română și romani. Comunitatea de romi este extrem de unită. Marea majoritate a romilor sunt adepți ai religiei penticostale.

Comunitatea este extrem de activă și organizată. La nivelul satului activează mai multe organizații nonguvernamentale naționale sau internaționale.

Strategiile ocupaționale sunt de regulă adoptate la nivel de grup. Există lideri informali care intermediază relațiile între autoritățile locale și cele județene și comunitate.

Principala strategie ocupațională este migrația pentru muncă în țară și în străinătate.

4.3. Satul Răzvani, comuna Lehliu Gară, județul Călărași

Orașul Lehliu Gară are subordonate administrativ satele Răzvani, Buzoieni și Bumbăcari.

Lehliu Gară are 6846 de locuitori, dintre care aproximativ 2700 sunt în Răzvani, cea mai mare parte a lor fiind romi. Satul Răzvani a apărut odată cu Lehliu (actual oraș), în 1850.

Orașul Lehliu are aproximativ 140 de societăți comerciale.

Cea mai mare investiție recentă la nivelul orașului Lehliu este rafinăria specializată în producția de biodiesel, a companiei portugheze Martifer, care va fi terminată în 2007 și va produce 100.000 de tone de combustibil pe an, folosind doar plante tehnice din producția internă. În acest scop, reprezentanții Martifer cumpără 50.000 de hectare de teren, pe care vor cultiva rapiță și vor încheia contracte de achiziție a culturilor de pe alte 150.000 de hectare.

1. Descrierea comunității de romi

Romii din Răzvani se consideră a fi ursari: *“noi suntem ursari pentru că strămoșii noștri plimbau ursul.”* (localnic) *“Aici au crescut și bunicii noștri, suntem vreo 200 de familii, aproximativ 700 de persoane.”* (localnic) Începând cu anii 1950, în sat au început să apară și argintarii și ceaunarii:

“Eu, din punctul meu de vedere, sunt altă rasă de țigani, noi suntem veniți de la Galați și suntem ceaunari... noi vorbim numai țigănește acasă... noi am făcut ceaune... din aluminiu, noi suntem fierari turnători, matrițeri... în meseriile astea ne-au crescut pe noi părinții, noi știm toate meseriile posibile și, în timp, în neam, cum se schimbă toate lucrurile în România, ne-am schimbat și noi...”(localnic)

Toți romii vorbesc românește. Copii lor învață împreună cu românii și în școală, și în liceu: *“...crescând aici împreună, unii dintre români chiar vorbesc... nu mai bine ca țiganii, dar vorbesc... dar în multe familii de țigani se vorbește românește... țiganii noștri... și dau exemplu familia mea și copiii mei, dacă eu cu familia mea vorbeam pe țigănește de mici cu copiii, ei ar fi vorbit mai greu românește când creștea... vorbind cu ei românește de mici, ei vorbesc țigănește mai stricat...”* (localnic)

Țiganii nu și-au păstrat obiceiurile, s-au modernizat: *“Țiganii nu sunt izolați, buna lor integrare începând încă din școală. Problema ar fi că mulți din ei nu termină nici opt clase. Se mulțumesc cu puțin. Românii le poartă pică doar celor care fac copii pentru alocație și nu trăiesc decât din ajutoare sociale. Când s-a creat un pachet de oferte de muncă s-au prezentat doar doi candidați.”* (viceprimar)

Inițial, din spusele localnicilor, ursarii trăiau în perfectă armonie cu localnicii, mulți angajându-se după război la silozurile construite de nemți, însă, după venirea argintarilor, relațiile țiganilor cu românii au devenit mai tensionate. Nu au avut loc însă conflicte notabile.

“Singurele tensiuni și neînțelegeri sunt între țiganii băștinași și cei veniți din Oltenița - Budești-Sălbinești (de două generații) - și sunt legate de șefia pe comună.” (asistent social). *“Eu, că sunt țigancă și fac diferență între țigani, cei care sunt mai nespălați, mai neîngrijiți în vocabular, nu poți să te acomodezi cu ei, oricât ai vrea... îi înțelegi, le vezi amărăciunea, dar un săpun și o găleata de apă tot există...”* (localnic)

“Limba noastră sunt mai multe dialecte ca și la români... între noi diferă foarte mult limba țigănească, între ursari, cocalari, pletoși, limba țigănească adevărată nu o vorbim nici noi... nu știu exact cine o vorbește poate spoitorii... limba noastră ursărească este cea mai apropiată de română... noi nu putem discuta de față cu românii că ei înțeleg.” (localnic)

Cei mai mulți romi sunt concentrați în jumătatea învecinată cu orașul Lehliu a satului Răzvani, dar sunt și romi care sunt dispersați printre casele românilor: *“satul Răzvani are două părți, o parte cu mai mulți țigani și o parte cu mai mulți români”* (localnic) și sunt foarte multe familii mixte: *“soțul meu e român din Moldova, l-am cunoscut la legume-fructe la București... eu lucrăm la sortat, iar el era ca șofer...”* (localnic)

Romii din Răzvani nu se simt discriminați: *“singura diferență care este între români și țigani este culoarea... dar am muncit la fel ca ei.”* (localnic)

“Când mergem la spital nu se face diferența, poate că doctorii se gândesc că au venit iar țiganii, dar nu se manifestă... dar unii țigani nu au asigurări sociale... nu au ce le trebuie... dar avem și doctori țigani la spital... este un doctor ginecolog care provine dintr-o familie de zlătari... mai avem un băiat de-al nostru care cred că deja și-a luat licența... a făcut practică la noi... și la București... mai avem încă un băiat avocat...” (localnic)

O parte a romilor ursari sunt adepți ai cultului penticostal sau adventist: *“jumătate dintre ursari sunt penticostali, unii sunt adventiști.*

Pocăința de pentecostali nu era legală pe vremea lui Ceaușescu, predicatorii predică în limba română, la mine mama și surorile mele sunt pocăite...” (localnic)

Romii și românii consideră că biserica a dus la scăderea distanței sociale și a discriminării: *“românii și țiganii merg în același loc, în aceeași biserică.”* (localnic)

2. Ocupații ale romilor

Romii ursari din Răzvani au lucrat împreună cu românii dintotdeauna.

În perioada de dinainte de '89, populația activă de etnie romă era integral cuprinsă în câmpul muncii, în diverse întreprinderi din București, Lehliu Gară sau în agricultură, în CAP Răzvani sau la silozuri: *“în perioada ceaușistă toată lumea făcea naveta la București, și români, și țigani, unii lucrau la siloz.”* (localnic) *“O parte erau la CAP, unii aveau calificări, alții nu aveau... erau agricultori.”* (localnic)

În anul 1969 s-a dat în funcțiune noua capacitate de confecții de la Lehliu-Gară, județul Călărași, care în anul 1973 a funcționat în noile clădiri construite și date în folosință: *“apoi era o fabrică de confecții la Lehliu Gară unde lucrau cam 1000 de femei din toată zona și în orașele limitrofe... locuiau într-un bloc de garsoniere... unele femei mergeau la muncă... nevasta mea a lucrat cu mine la administrația sectorului 2 până în momentul în care a intrat în concediu de maternitate.”* (localnic)

Satul Răzvani este dependent economic de București. Majoritatea localnicilor sunt navetiști la București: *“noi avem tren și majoritatea face naveta cu trenul, avem și mașini maxi-taxi... dar cei care fac naveta nu își permit să plătească mașina, ei merg cu nașul cu trenul, cât se mai poate... la Răzvani avem doar 8 clase...”* (localnic)

“Sunt foarte mulți care fac naveta cu trenul, primul tren pleacă pe la 5 fără 20 și acolo e cea mai multă lume, dacă veniți, dar nu vă doresc această experiență, o să stați pe picioarele cuiva până la București... am 11 ani lucrați pe cartea de muncă... am ajuns să văd și cum a venit un om cu scăunelul pliant în sacoșă și l-a pus pe hol... la tren...” (localnic)

Ocupațiile actuale ale romilor din Răzvani sunt extrem de diversificate:

- mici întreprinzători, cu autorizații legale în domeniul taximetriei: *“unii trăiesc, de pildă, în prezent din taximetrie prin sat și Lehliu... 15 familii cu mașină și firmă de taxi...”* (localnic);

- comerț în țară: *“eu am un AF, facem comerț cu textile în toată țara... în comună sunt multe PF și multe AF, dar acum cu noile reglementări, a venit un ordin că dacă ai mai multe hectare de pământ trebuie să-ți faci o firmă ca să poți primi un ajutor de la Uniunea Europeană pentru a angaja 50 de persoane în condițiile de UE... pentru a face o fermă de porci, vaci sau capre... de exemplu, trebuie oameni cu pregătire sau 4 șoferi...”* (localnic);

- colectarea materialelor re folosibile: fier: *“mulți merg după fier vechi...”* (localnic) *“Mai sunt și care adună fier și care îl vând spoitorilor din Sărulești”* (localnic); plastic: *“este o familie de argintari care adună sticle de plastic, cu tirul vine de ia sticlele...”* (localnic); *“la noi e o familie de români care caută în gunoaie... după fiare și plastic... nu caută să mănânce...”* (localnic);

- munca în agricultură: *“mai sunt unii care lucrează cu ziua în agricultură la români sau care iau câte o lucrare de la români... dar aceștia sunt desconsiderați, cu ei nu putem sta de vorbă la o bere, la o cafea, ei sunt săriți de pe fix, își fac treaba lor...”* (localnic);

- zilieri în servicii: *“tinerii muncesc la București la Europa, Doralis, la angrouri... majoritatea au terminat cel puțin 8 clase...”* (localnic); *“majoritatea lucrează la București la angrouri la Doraly, Dragonul Roșu... sunt muncitori... cară marfa, muncitori la cârcă, majoritatea sunt la “liză” adică cară cu căruciorul, mai sunt la legume-fructe, la sortat, acolo vine tirul, dacă e o portocală alterată și încă patru lângă ea pe alea le atinge și le sortează... nu îi lasă să aibă bani pe mână, patronii lor sunt chinezi, arabi... primesc vreo 20 RON pe zi...”* (localnic); *“cumnatul meu lucrează la angro și la săptămână ia 150 RON... 600 RON pe lună fără bonuri de masă”* (localnic); *“de la 14 ani pleacă și lucrează prin angrouri la sortat de usturoi, ceapă...”* (localnic);

- comerț ambulant: *“aici nu se rabdă de foame, sunt oameni care trăiesc din vânzare de semințe și are tot ce le trebuie... vând semințe pe tren de la Lehliu la București... și seara mă întâlnesc cu ei la magazin și își cumpără cafea, țigări, salam, cașcaval... mă credeți că eu care*

muncesc nu ne permitem să ne cumpărăm o roată de cașcaval...” (localnic); *“unii dintre ei vând bananele care le sortează, dacă sunt un pic mai ciupite, le iau ei, dar nu le aduce acasă, le vând pe tren... 3 portocale 10.000 ROL”* (localnic);

- salariați în salubritate: *“mai sunt care lucrează la ROSAL, la salubritate, la București, sunt vreo 50-60 de persoane... ei au carte de muncă, au un salariu pe care știu că îl iau...”* (localnic);

- pensionari: *“sunt și mulți pensionari, dar pensiile sunt cam mici...”* (localnic);

O parte a romilor, dar și a românilor sunt asistați social: *“la ajutorul social sunt și români, și țigani... sunt români care se duc și muncesc la alții...”* (localnic) *“Foarte mulți dintre romi trăiesc din ajutor social.”* (localnic)

Mulți dintre romi au calificări în diverse domenii:

“Aici oamenii au diverse calificări, eu, de exemplu, sunt șofer, sau la turnătorie... turnător, matrișer, mecanici auto, fierari.” (localnic) *“Mama mea lucrează la liceu la internat, la bucătărie, e bucătar calificat.”* (localnic)

Unii dintre romi au urmat școli postliceale sau universități. Efortul lor de a le absolvi a fost foarte mare, datorită lipsei de resurse materiale și relaționale.

“Mama a fost divorțată cu patru copii, s-a chinuit... am văzut ce greu ne-a fost și de la 12 ani am pus mâna și am săpat ca să fac un ban... ca să am ce mânca, să-mi continui școala, pentru că mama mi-a spus așa: “Ancuța, nu am bani să te dau să îți continui școala, că e la doi km, iar eu i-am spus mamei că nu îmi trebuie bani, o să merg pe jos, numai să mă lași să mă duc să dau examen... și apoi cu bursa și alocație mi-am făcut liceul... ambiția, nu am fost premiantă, pentru că am fost țigancă, fără să ți se spună în față, se vede că se face diferență... eu când m-am angajat nu am dat nimic la doctor... medicul m-a acceptat, dar la o lună s-au făcut restructurări, trebuind să plece și medici, și multe asistente... și cele care au reușit să se pensioneze li s-a acceptat pensionarea... atunci una dintre asistente mi-a spus în față efectiv... acum suntem prietene... cum mă, tu, țigancă, ai rămas... am auzit că ai pe cineva pe sus pe la Parlament... i-am spus: “doamnă în afară de Dumnezeu și ambiția mea nu am pe nimeni...” (localnic)

Majoritatea muncesc “la negru”. Acest fapt accentuează vulnerabilitatea și deseori sunt victime ale unor escrocherii economice:

“Soțul meu nu și-a mai găsit de lucru... a schimbat vreo 5 servicii. Patronul te muncește, își face treaba cu tine și, când a terminat, cică te plătește sau câteodată fuge cu banii... de exemplu am de luat de la un inginer 350 RON, aici la fabrica de BIODIESEL, iar inginerul a fugit cu 2 miliarde... firma era din Constanța, alții nu erau de prin zonă, veneau din Jilava... și prinde orbul și...” (localnic)

“Mie mi-a promis cineva un post de întreținere la școală, mă bucuram că chiar începea băiatul școala... era despre modernizarea școlii, termopane... și când a terminat treaba mi-a spus că nu mai are nevoie de mine... și mi-am pierdut și serviciul de la București... lucram la pază... dar acum mi-am găsit din nou... nu pot să stau fără pentru că am rate... la mobilă, mâncare...” (localnic)

Migrația pentru muncă în străinătate nu este foarte des întâlnită. Insuccesul unor membri ai comunității a dus la scăderea încrederii și a apetitului pentru migrație internațională:

“Am lucrat în comerț, apoi am lucrat la o firmă de transport din București, am 12 ani de vechime pe cartea de muncă... am lucrat legal până anul trecut în octombrie, tot la o firmă de transport... apoi am renunțat la locul de muncă de aici pentru că mi s-a promis marea cu sarea... că găsesc un loc de muncă în străinătate, în Cipru... am stat acolo 10 zile... pentru că promisiunile nu au fost în conformitate cu realitatea, acolo am avut un văr de al meu din Răzvani... și am hotărât să plecăm de aici eu și încă trei băieți... dar am plecat doar eu ca să văd despre ce este vorba... ca să nu îi iau pe băieți aiurea... mi s-a promis 1500 de euro, cazare și mâncare să muncesc ca șofer, iar acolo îmi ofereau doar 800 de euro și trebuia să plătesc cazare, masă... dacă eram fără familie, rămâneam, se merită... dar banii ăștia nu-i merită dorul de copii și de familie... și așa mi-am pierdut locul de muncă... mai am un văr care lucrează acolo cu nevastă-sa...” (localnic)

3. Concluzii

În satul Răzvani se află o comunitate de romi ursari, vorbitori de limba “ursărească”, dar și romi argintari și ceaunari. Un număr mare dintre aceștia sunt penticostali sau adventiști. Sunt foarte multe familii mixte: romi și români. Majoritatea romilor sunt navetiști la București, dar nu sunt incluși pe piața formală a forței de muncă. Muncesc în diferite domenii, ca zilieri, în munci necalificate, pentru perioade relativ scurte

de timp, instabile și cu plata minimă. Sunt un număr însemnat de mici întreprinzători (în taximetrie și comerț).

Generația matură a romilor are diverse calificări și au fost salariați în perioada ceaușistă. Populația activă tânără și foarte tânără are nivelul educațional foarte scăzut și nu a beneficiat de cursuri de calificare. Rata migrației internaționale este foarte scăzută.

4.4. Sat Șugatag, comuna Ocna Șugatag, județul Maramureș

1. Descrierea comunității

Sat Șugatag este component al comunei Ocna Șugatag.

Comuna Ocna Șugatag are în componență 4 sate, cu un total de 4.500 de locuitori: Ocna Șugatag (1.600 de locuitori), Sat Șugatag (1.200 de locuitori), Breb (1.300 de locuitori) și Hoteni (400 de locuitori). Populația este formată în mare parte din români (88%) și maghiari (10%), dar conviețuiesc aici în bună înțelegere și romi (3%), ruși, ucraineni, germani.

Localitatea Ocna Șugatag este situată în Depresiunea Maramureș, la poalele Munților Țibleș și Gutin, pe DN 18 Baia Mare-Ocna Șugatag, la o distanță de 20 km de municipiul Sighet.

Datorită izvoarelor minerale clorurosodice (explicate prin zăcămintele de sare), localitatea Ocna Șugatag este stațiune balneară bine cunoscută. În zona fostelor ocne de sare se află 8 lacuri (care se situează pe primele locuri în Europa din punct de vedere al salinității), izvoare cu apă sărată, aflorimente de sare nativă. Pe teritoriul comunei se află și două rezervații naturale, Tăul Morărenilor - breblac de baraj natural situat în piemontul Gutâiului, remarcabil prin flora variată a zonei înconjurătoare - și Pădurea Crăiasca - rezervație forestieră și peisagistică de 44 ha, situată lângă Băile Noi, cuprinzând exemplare de goruni seculari și larice.

Principalele activități economice sunt turismul, mica industrie și agricultura, în special creșterea animalelor. La nivelul comunei există 38 de agenți economici care au drept obiect de activitate principal turismul. Pe lângă acestea, există un atelier pentru producerea termopanelor,

prelucrarea lemnului. În anul 2006 au fost inaugurate primele două pensiuni construite cu fonduri SAPARD: Popasul din Deal și pensiunea Teleptean.

Sat Șugatag este complet izolat de restul comunei. Distanța între centrul comunei și Sat Șugatag este de 18 km pe un drum ocolitor. Aceasta este o mare nemulțumire a localnicilor satului.

2. Descrierea comunității de romi

La nivelul comunei, romii sunt concentrați în Sat Șugatag. Aici există aproximativ 120 de romi dispersați spațial în întregul sat: *“numai la noi în sat sunt țigani. Aici, în sat, toți țiganii sunt dintr-un neam. Bunicii mei au stat în Cislești, apoi ei au vândut și au venit aici în sat, iar aici ne-am născut toți dintre noi și toți s-au căsătorit aici, toți suntem uncheși și nepoți...”* (localnic)

Istoria comunității de romi în Sat Șugatag este relativ recentă. La nivelul anului 1933, conform *Amarului statistic 1933*, nu exista niciun țigan¹, în vreme ce la nivelul anului 1966 sunt înregistrați 18 țigani:

“Suntem aici de mult, aici ne-am născut și bunicii la fel, noi vorbim țigănește între noi... bunica mea i-a adus pe toți țiganii de aici... noi suntem toți neamuri între noi...” (localnic)

Romii din localitate se autoidentifică ca fiind din neam de cărămidari. De-a lungul anilor au existat căsătorii mixte, astfel că ei se consideră mai degrabă:

“Noi suntem corcitură de țigani, țiganii sunt amestecați cu românii, aici e român, dincoace e țigan.” (localnic) *“Că doar nu-i mai bun un român decât un țigan, că sunt români care își bat joc de neveste.”* (localnic)

3. Problemele generale ale satului

Sat Șugatag este în plin declin economic, în ciuda faptului că la nivelul comunei se înregistrează creștere economică accentuată: *”la Ocna Șugatag este stațiune, sunt mulți privatizați, dar nu sunt mulți din*

¹ Denumirea utilizată la nivelul anului 1933 este de țigan, și nu de rom.

sat care să lucreze acolo, pentru că este un deal mare care ne desparte. Tot ne-a promis că o să ne facă o șosea nouă pe scurtătură, avem un drum înconjurător.” (localnic)

Înainte de 1989, majoritatea localnicilor au avut un loc de muncă stabil:

“Majoritatea celor din sat lucrau la croitorie și făceau haine pentru export, asta a durat până după revoluție, apoi la Sighet a mai fost combinatul de prelucrare a lemnului, se făcea mobilă, acum doar vreo 20 de inși mai lucrează... a mai fost fabrica de șuruburi, unde o lucrat mii de oameni, la strunguri, la freze, a fost întreprinderea de prelucrare a laptelui, brutării, și după revoluție a căzut totul... acum mai e o singură secție deschisă la combinat, o singură secție la șuruburi...” (localnic)

“Aici o fost și o mină auriferă și o lucrat la mină, aproape de Baia Sprie... atâta loc de muncă au fost acolo la mină... dar eu cred că aici se urmărea ceva pentru că tot ce o fost bun s-o distrus, ca să rămână conservat și să vină alții și să le ia pe nimica... s-a distrus și era în picioare tot... s-o distrus flotația, aceia care era singură în țară... cât s-au necăjit bunicii noștri, au luat salarii și mai mici numai să fie bani să se construiască... aici la mină mai este numai cineva care are grijă de utilaje... La Baia Sprie s-a încheiat prin 1997, când au început a se da ordonanțele astea și oamenii o ieșit, dar nu că le-ar fi convenit... ți-au pus-o în brațe... și n-ai avut ce face.” (localnic)

Actualmente principala problemă este lipsa locurilor de muncă și a veniturilor bănești:

“Nu sunt locuri de muncă... toți oamenii din sat o duc foarte greu, foarte puțini fac naveta la Sighet.” (localnic)

“Aici se dă mai mult pe cont decât pe bani... unii oameni nu au de unde.” (localnic)

Majoritatea localnicilor au fost navetiști în perioada de dinainte de 1989:

“Pe vremea lui Ceaușescu, la Sighet erau pline fabricile, erau câteva fabrici, făceau naveta oamenii.” (localnic)

“Aici, cele mai multe case sunt construite de pe vremea lui Ceaușescu.”

Creșterea animalelor a rămas după 1989 ocupația de bază a localnicilor, dar, odată cu introducerea noilor reglementări ale Uniunii Europene, situația s-a înrăutățit: *“oamenii pe aici mai cresc animale, dar acum s-au închis târgurile, acum, după intrarea în UE, se spune că nu mai ai voie cu căruța, că ți le sechestrează... dacă îți ia căruța, ce mai poți să faci cu amărâțul acela de cal... măcar mai aduceai vreo două lemne, le mai vindeai, ai mai făcut ce ai mai făcut...”* (localnic)

“Pădurile le-am moștenit de la bătrâni și le-am primit înapoi... dar noi suntem buni de impozit și te obligă să plătești inginer și mașină ca să meargă să marcheze pomii... ca să îți arate cât să tai, ai voie numai 4 metri steri la un hectar de pădure.” (localnic)

Principalele surse de venit sunt pensiile și banii proveniți din migrație în străinătate:

“Oamenii din ce trăiesc? Știe-i biata lor!!!... mai pleacă prin străinătate... care-s pensionari mai au pensie... Mai sunt câțiva care sunt plecați în Italia, tinerii majoritatea pleacă, că bătrânii unde biata lor să se mai ducă.” (localnic).

Migrația internațională este percepută la nivelul satului ca având mai degrabă efecte negative:

“Mulți copii sunt plecați cu părinții în Italia, Franța... alții sunt lăsați de părinți la bunici... mulți care se duc în Italia nu se mai întorc... unii și-au făcut case acolo în Italia... toți meseriașii au plecat... unii mor pe acolo prin accidente... de muncă... în Italia este cimitir de români, pe alții îi arde...” (localnic)

4. Ocupații ale romilor

Sat Șugatag a fost în perioada ceaușistă total dependent economic de orașul Sighet și Baia Sprie (minerit). Majoritatea localnicilor de etnie română erau navetiști, având locuri de muncă stabile. Impactul declinului economic al acestor orașe la nivelul comunității de romi a fost minim, deoarece ei au fost și au rămas complet excluși de pe piața forței de muncă formale, salariate.

Din diferite motive (discriminare, lipsa rețelelor de cunoștințe și rudenie, existența TBC-ului), romii nu au urmat structura ocupațională al românilor:

“Țiganii de aici nu au lucrat în mină, dar cei de la Baia Mare au lucrat, îți trebuie câte o cunoștință ca să lucrezi acolo...” (localnic)

“La Sighet, dacă ar merge băiatu’ să lucreze, dacă nu are un miez de cunoștință să-l ajute, nu poate să lucreze... îți cere să le dai... și le dai și te aruncă afară... în șomaj... și uite așa... țiganii nu o lucrat în mină, că erau bolnavi, au avut TBC...” (localnic)

În perioada ceaușistă, principalele ocupații ale romilor au fost:

- confecționarea scocurilor pentru case: *“țiganii făceau ciotorne, acum nu mai prea fac pentru că nu are lumea bani și nu ai unde munci, nu ai nimica, pici din picioare, numai că nu îți vine să dai la altul în cap”* (localnic);
- colectarea materialelor re folosibile (sticle, cartoane): *“țiganii nu au făcut niciodată naveta la Sighet, nu au fost angajați, noi lucram... adunam sticle, mergeam cu căruța după sticle, le luam de la oameni pe mărfuri... cu autorizație că, dacă te prindea fără autorizație, te băga la pușcărie”* (localnic);
- producția de cărămidă: *“țiganii făceau cărămidă pe vremuri pentru oameni și pentru CAP”* (localnic); *“toți mergeam și făceam cărămidă, mergeam vara pe la CAP-uri, cu toata familia, noi, copiii, amestecam lutul cu picioarele, alergam și săream toată ziua să amestecăm pământul... făceam mii de bucăți, făceam bani mulți... eram 8 copii, câteodată munceam numai pe mâncare...”* (localnic).

Ocupațiile actuale ale romilor sunt:

- micul comerț, informal: *“după revoluție, făceam bișniță, comerț, am mai vândut țigări... te-ai mai descurcat, și atunci o fost mai bine. Unii dintre ei mai merg în București și aduc de acolo marfă, că este mai ieftină, de pe la Europa, marfa mai căutată”* (localnic);
- creșterea animalelor, în special a cailor: *“toți țiganii noștri au cai, după aia trăiesc”*; *“aici, țiganii se ocupă cu creșterea cailor, sunt cai care nu vor trage, pe care ei îi iau ieftini, apoi îi*

învață să tragă, îi obligă și după aceea îi vând, fac bișniță cu cai...” (localnic);

- tăierea lemnului: *“fratele primește ajutor social, alocații și mai merg prin pădure, dar dacă îi prind îi mai bagă și prin pușcărie, acum are un proces și l-o condamnat pentru vreo două lemne și trebuie să facă pușcărie... și ginerele are proces... și o să meargă în pușcărie... pentru două lemne și cu ce să trăiască... și alții care fură și fac afaceri, pe ăia nu-i bagă... și românii fură lemne, dar ei pe o ușă intră pe alta ies... iar ăștia care fac miliarde...” (localnic); “unii se duc în pădure, taie lemne cu securea...” (localnic);*
- confecționarea scocurilor: *“dar acum e din ce în ce mai rău... că nu ai unde să te angajezi... apoi am mai făcut ciotorne...” (localnic); “aici în sat numai vreo câțiva știu să facă ciotorne...” (localnic);*
- colectarea materialelor re folosibile: *“am adunat fier vechi”; “adunăm cartoane de la oameni”;*
- prestarea de servicii, cum ar fi spartul nucilor: *“...o umblat după nuci... apoi făceau bișniță cu vase din acestea, cu casolete, farfuriile astea le-am moștenit de la părinți” (localnic); “și ducea nuci, aici spărgeam nucile, cu nucile se merita să te duci cu ele, până la București mergeau... într-un timp veneau aici cu mașinile, și adunau nuci și dau bani sau oale...” (localnic);*
- intermediere pe piața acțiunilor: *“alții se ocupă cu acțiuni, cumpărau de pe la țărani și le vindeau la cei mai mari care știau ce să facă cu ele” (localnic).*

Numărul emigranților în străinătate este minim în rândul romilor, datorită lipsei de resurse financiare și a capitalului relațional:

“La noi, țișanii nu sunt plecați în străinătate, cu ce să pleacă? ...unde să pleacă?... trebuie să ai cunoștințe.” (localnic)

Datorită instabilității ocupaționale, nivelului educațional scăzut și lipsei de calificare, majoritatea dintre ei au nevoie de asistare socială permanentă sau temporară: *“nu e nimeni din familie angajați, nici copii, nici gineri, nici nimic...” (localnic); “...alții sunt cu ajutor social... vreo 20 au ajutor social...” (localnic); “...răbdam foame... și, dacă te rogi de*

primarul să te ajute cu ceva, zice că nu poate...” (localnic); *“noi avem ajutor social, am primit 1370000 ROL”* (localnic); *“noi nu avem pensie deloc, deși am fost și am umblat să obținem pensie pentru că am dat bani la stat când am adunat sticle”* (localnic); *“eu nu am nimic, nici pensie, nici ajutor social, și sunt bolnavă și tot... și primarul acesta este un câine de om, el a hotărât la cine să dea, și nici la ăla care dă, nu-i dă tot ajutorul, în loc să dea la ăla necăjit... că doar câți o trimis de prin alte țări să dea ajutoare... dar ei între ei și-o împărțit...”* (localnic)

Majoritatea dintre ei nu au calificări: *“eu nu știu nimica, să scriu și să citesc, dar soțul știe... știu așa, din cap matematică... totuși știu pentru mine și mă descurc...”* (localnic); *“majoritatea celor de vârsta mea, mai ales femeile, nu știu carte...”* (localnic); *“chiar dacă nu știe carte, este deșteaptă, cu o vorbă nu o înceluie nimeni...”* (localnic); *“bărbații noștri au permis de conducere... sunt mai mulți în sat.”* (localnic)

5. Concluzii

Comunitatea romilor cărămidari din Sat Șugatag este o comunitate integrată și acceptată de către majoritari. Numărul mare al căsătoriilor mixte și lipsa oricăror conflicte etnice sunt indicatori elocvenți în acest sens. Romii sunt dispersați printre majoritari, nu există diferențe între casele românilor și ale romilor și sunt asistați social în egală măsură (*“sunt și o grămadă de români care iau ajutor social...”* (localnic)).

Din punct de vedere ocupațional însă, au fost și există mari diferențe. Românii au fost total integrați pe piața forței de muncă, majoritatea au fost salariați înainte de 1989 și au devenit agricultori de conjunctură după 1989.

În cadrul comunității de romi, după 1989, reconversia ocupațională a fost minimă. Romii au fost și au rămas în continuare excluși de pe piața forței de muncă. Principalele ocupații sunt complet informale, independente, sporadice, iar uneori la limita legalității. Romii sunt într-o permanentă situație de adaptare și readaptare la nevoile pieței, de identificare continuă a nișelor ocupaționale. Se trece astfel de la colectarea de sticle la colectarea de cartoane, de la

comerțul cu oale la “bișnița de țigări”, de la producția de cărămidă la tăiatul lemnului.

4.5. Sat Sector, Comuna Ulmeni, județul Călărași

1. Descrierea comunei

Comuna Ulmeni are o populație de aproximativ 5300 de persoane și are un singur sat în componență, satul Ulmeni, și mai multe zone: Sector, Ulmeni centru, Taușanca și Valea Nucșoarei. Din punct de vedere al formei principale de relief, comuna Ulmeni se încadrează în categoria câmpie. Comuna Ulmeni are rețea de apă potabilă, dar nu are și sistem de canalizare. Structura etnică a comunei cuprinde români (60%), romi, dintre care rudari (30%) și “țigani romanizați”(10%). Comuna se află în apropierea orașului Oltenița, pe șoseaua de legătură dintre Oltenița și Călărași.

La nivelul comunei s-au desfășurat în ultimii ani câteva proiecte destinate în special copiilor de etnie romă (rudari și țigani):

- un proiect coordonat de către *Institutul Național pentru Dezvoltare Curriculară, SLO (Olanda) și Centrul Educația 2000*, care își propune îmbunătățirea situației extrem de dificile a copiilor romi din România, prin implementarea unui model de dezvoltare școlară, facilitarea schimbării instituționale și stimularea participării elevilor și a părinților de etnie roma la viața școlară. Grupul-țintă este reprezentat de copii de etnie romă și familiile lor;
- proiectul "Uniți pentru viitorul copiilor", în valoare de 41.700 euro, coordonat de către Direcția Generală de Asistență Socială și Protecția Copilului Călărași, realizat în colaborare cu Direcția de Integrare Europeană, Dezvoltare Regională și Relații Externe din cadrul Consiliului Județean Călărași în domeniul protecției copilului, având drept obiective preîntâmpinarea instituționalizării copiilor abuzați, neglijați și exploatați. Proiectul s-a desfășurat în 20 de comune ale județului Călărași (câte 30 de familii în fiecare comună). Criteriul de selecție principal a fost statistica privind numărul de dosare întocmite în

baza Ordonanței 416/2001, comunele fiind alese în ordinea descrescătoare a numărului de dosare existente.

2. Descrierea comunității de romi. Istoric, caracteristici

La nivelul comunei se află două categorii de romi: țiganii și rudarii. Comunitatea rudarilor este concentrată în zona “Sector” sau “Rudărie”. Aici trăiesc aproximativ 1200 de romi, dintre care aproximativ 50 de familii sunt familii mixte, români și rudari.

Aproximativ 2% dintre rudari sunt dispersați printre zonele de români.

Rudarii vorbesc doar românește și se declară oficial ca fiind de naționalitate români.

“Romii (rudari și cărămidari) sunt veniți aici prin 1860-1870, fiind țigani pașnici, stabilind alianțe și rudenii cu românii.” (localnic)

Conform Recensământului din anul 1930 la nivelul comunei Ulmeni, erau înregistrați doar 64 de țigani, pentru ca la nivelul Recensământului din anul 1966 să nu mai fie înregistrat niciun țigan, deoarece aceștia au început să se declare români.

Despre rudari, localnicii români spun ca *“ar fi niște moldoveni mai săraci”*, care au fost aduși pentru a munci pământurile boierilor:

“Se zice că, acum cam 100 de ani, în centrul satului era o bancă și tata-mare, care era ca un fel de reprezentant al țiganilor, lua iarna de la boieri... de la Calomfirescu, Lăzărescu, și vara lucrau pentru ce mâncau iarna, până la colectivizare în 1947, toată balta din Șpanțov au fost pământurile boierilor și a regelui... și au dat pământul la amărâți...” (localnic) *“Bunicul meu a vândut un pogon de pământ pe o tavă de plăcintă, erau mulți copii, era foamea mare...”* (localnic)

3. Ocupații ale romilor

Din perspectiva structurii ocupaționale, putem identifica trei perioade:

- perioada preindustrială - începutul secolului până în anii 1960/70;

- perioada de plin comunism;
- perioada postcomunistă.

În perioada preindustrială și precolectivistă, principalele ocupații ale romilor au fost munca în agricultură și cărămidăria:

“Noi suntem rudari cărămidari, strămoșii noștri și părinții noștri au făcut cărămidă.”

“Plecăm la cărămidă prin Oltina, toți știm să facem, de pe la vârsta de 14-15 ani, toți făceam cărămidă, luam cu tiparul... luam la frământat, făceam cărămidă pe mâncare... acum nu mai are nimeni niciun cuptor.” (localnic)

“Am făcut cărămidă până pe la colectivizare, când au mai început serviciile... e muncă grea, muncă de pământ, să îl înmoi, să-l sapi, să-l torni...” (localnic)

Perioada de plin comunism este caracterizată prin procesul de școlarizare, calificare și integrare pe piața muncii formale salariale a rudarilor:

“Înainte de 1989, majoritatea rudarilor erau angajați, aproape 100%, făceau naveta la Oltenița, la turnătorie... la Ulmeni, la Întreprinderea Socialistă pentru Creșterea și Îngrășarea Porcilor (ISCIP) erau 500 de muncitori, acesta era abatorul care alimenta tot Bucureștiul... până în 1990, când a fost privatizat, apoi a fost luat și s-a lucrat cu un număr redus... deocamdată nu l-a luat nimeni... a fost și șantierul naval din 1974 până în 1984... femeile lucrau la Filatura Oltenița, s-a mai lucrat la Valea Roșie la conservărie, iar o altă parte dintre romi lucrau la CAP în agricultură sau erau cărămidari.” (localnic)

“Eu am lucrat 12 ani la șantierul naval și 17 ani la combinatul de porcine... am început de la 16 ani, am încheiat cartea de muncă cu 32 de ani munciți...” (localnic)

“Aici a fost al doilea abator pe țară, a fost unul la Timișoara și apoi al nostru...”

“Erau și la construcții, la silozuri, pe vremea lui Ceaușescu...” (localnic)

Rudarii din Ulmeni consideră că în perioada comunistă ei au beneficiat de o serie de avantaje:

“Pe vremea lui Ceaușescu era bine pentru că se dădea făina pe copii, românii luau cu kilogramele, iar noi, rudarii, cu sacii pentru că aveam copii, țineau cu copiii...” (localnic)

“Noi ne-am descurcat aici pe plan local.” (localnic)

Perioada postcomunistă este perioada declinului economic al zonei, datorat falimentării tuturor agenților economici de la nivelul comunei (Combinatul pentru Creșterea Porcinelor, CAP) și al orașului Oltenița (combinatul, fabrica de textile):

- creșterea numărului de șomeri și a populației active subocupate: *“la noi în comună este aceeași situație, și români, și țigani, nimeni nu are unde să lucreze”* (localnic); *“eu am lucrat din 1971 ca măcelar la abator, aici, la noi, până în 2002, apoi un an am avut șomaj, acum primesc ajutor social, am 53 de ani”* (localnic); rată ridicată a șomajului în rândul populației active, calificate și cu experiență de muncă, dar aflată la vârsta de peste 40 de ani: *“eu am fost 30 de ani șofer, până în anul 2000, am și calificare de tinichigiu”* (localnic);

- începutul procesului de reconversie profesională: *“când au fost reduse locurile de la Oltenița, am fost concediați noi, cei din mediul rural, mai întâi, nu conta, români sau rudari.... pentru că a fost făcută o șmecherie cum că noi cei din mediul rural am cerut să fim lăsați să ne muncim pământul, dar nu a fost adevărat... am făcut un memoriu și am ajuns până la Agenția de Dezvoltare și la Ministerul Muncii. Apoi ni s-au dat plăți compensatorii... dar a fost vai de mama noastră.”*(localnic) *“Unii dintre tineri sunt calificați ca tâmplari, am lucrat la tâmplăria mare la Oltenița, între 1997 și 2000, mai erau încă 7-8 de la noi din sat... apoi am lucrat la București, cu carte de muncă... apoi am lucrat la sapă, veneau patroni dintr-ăștia care aveau mai mult pământ de pe sate și de aici, din centru, din rudărie, se aduna lumea, pe la 5 sau 6 pleca mașina pentru sapă”* (localnic);

- intensificarea migrației internaționale: *“începe migrația în străinătate, sunt și rudari, și români plecați în Spania ca măcelari”* (localnic); *“majoritatea măcelarilor de la noi din sat sunt plecați în Spania, aici la noi, comunitatea de romi este... sunt foarte corecți și*

pregătiți, avem vreo 30 de băieți măcelari plecați cu contract în Spania, au plecat pentru un an de zile, dar cu contract pentru o perioadă nedeterminată... toți într-un loc, în două abatoare, unul la Cirona altul în apropiere... au văzut la televizor că se caută măcelari în Spania și au plecat la București și mai avem femei care sunt plecate de vreo lună de zile la căpșuni, tot prin contracte de muncă... pentru 3 luni sau 6 luni...” (localnic);

- creșterea numărului de asistați social: *“sunt aproximativ 135 de dosare aprobate pentru ajutor social, din 486 de gospodării, adică aproximativ 1500 de persoane” (localnic); “la ajutor social au fost 220 de dosare, dar s-au redus din ei... au apărut modificări ale legii și au mai tăiat din dosare... cei care depășesc un hectar, cei care primesc bani pentru handicapați...” (localnic); “lucrez la primărie, cu contract de colaborare, suntem 4 rudari și 6 români care lucrăm la primărie la salubritate...”;*

- creșterea numărului pensionarilor de boală și a pensiilor “cumpărate” înainte de vârstă: *“eu sunt zidar și am lucrat la Oltenița la fabrica de zahăr ca muncitor calificat, zidar, apoi am lucrat la Brașov, am avut serviciu până acum 2 ani, iar de doi ani sunt în pensie de boală...” (localnic);*

- situația cea mai dificilă o au persoanele care mai au doar câțiva ani până la pensionare: *“mie îmi mai trebuie 6 luni, până la pensie, ce mă fac că nu am ajutor social, are soția mea pensie de CAP, dar mă și bate uneori, îmi da cu vâtraiul în cap... zice că ea mă ține, eu tac, nu zic nimic, acum m-am învățat să fac focul... și mai multe” (localnic); “păi și noi,ăștia bătrânii, ce ne facem?...ăștia care mai avem un an doi până la pensie”;*

- ieșirea de pe piața muncii formale, salariate și orientarea spre diverse nișe ocupaționale, cum ar fi colectarea materialelor re folosibile: *“momentan sunt câteva femei care au fost date afară de la ajutoare, iar cei de la forțele de muncă le-au angajat aici “la bidoane” unde colectează sticlele de plastic și le sortează... sunt angajați bărbați care merg la gropile de gunoi de pe Glina, iar femeile doar sortează sticlele de plastic pentru o firmă germană... dar pe fetele astea le-au ținut numai câteva zile”; “eu cu soția avem 500 de mii și avem o fată de 29 de ani care este handicapată și acum nu ne mai dă pensie de îngrijitor că zice*

că avem ajutor social, eu am lucrat ca mecanic de utilaj greu... la IMG București, veneam la două săptămâni acasă... până în 1989 am lucrat la București... am fost de două ori concentrat la Casa Republicii... apoi am lucrat ca zidar la unul și la altul aici în sat...” (localnic);

- trecerea la munca zilieră în agricultură și la agricultura de subzistență: *“rudarii au primit pământ... doar cei care au lucrat la CAP”* (localnic); *“eu am un singur pogon după ce am slugărit o viață întreagă la CAP și și ală este rău pentru că nu am obținut 15 rânduri de porumb”* (localnic).

Toate aceste transformări au accentuat procesul de pauperizare constantă a populației: *“noi facem foc cu lemne și cucută, coceni de porumb”* (localnic); *“la oraș nu mai putem să ne ducem pentru că nu avem bani de mașină”* (localnic); *“până anul trecut am avut și clasele 9 și 10”* (localnic); *“noi ne batem pe fasole, mai avem varză murată, jumări...”* (localnic); *“noi majoritatea tăiem porc, că așa e tradiția, mai cumpărăm câte o oaie de la români.”* (localnic)

Din lipsa perspectivelor de dezvoltare, una dintre ideile localnicilor este reînnoirea tradiției, la producerea de cărămizi: *“noi am propune să ni se aducă niște unelte, niște agregate, pentru că noi avem niște oameni foarte muncitori, foarte pricepuți și avem și mal cu lut unde ne putem desfășura activitatea pentru cărămidă”* (localnic); *“romii noștri sunt foarte muncitori și vor să-și facă că au copii, au familie.”* (localnic)

Situația economică în care se află rudarii este percepută de către aceștia ca fiind fără ieșire. Oamenii se simt neajutorați, discriminați și au așteptări ridicate față de autorități, despre care cred că sunt total dezinteresate față de situația lor: *“cei de la administrația din mediul rural își fac de cap, face cum vrea ei...”* (localnic)

“Eu am impresia că cei de la forțele de muncă sunt mână în mână cu cei de la firma germană, pentru că dacă angajezi pe cineva fără loc de muncă primești bani de la stat... probabil au luat ei banii...” (localnic)

Din cauza disperării, devin foarte ușor victime ale angajatorilor:

“I-au luat pe vreo 60 de persoane, i-a luat la București, dânsul s-a angajat la un patron că aduc o echipă de 10-15 oameni... și au promis că dau 500 de lei pe zi sau 400 și o masă... o primeam la 12, dar era vai de

mama ei... dimineața la 5 venea mașina, toată ziua făceam zidărie la patron, pe Mihai Bravu, cel care ne-a dus ce este el vinovat?... că și-a făcut o firmă, dar firma a fost vândută, am fost vreo 30. Soțul ei și-a tăiat degetul... deși suntem foarte buni muncitori și la munca de jos... nu avem unde munci ca să poți să câștigi o bucată de pâine că avem copii.”(localnic)

Una dintre strategiile pe care o adoptă rudarii pentru îmbunătățirea situației lor economice este implicarea activă în politică: *“ieri 500 de persoane am dat buletinele ca să devenim membri ai Partidei Romilor, avem un lider local, care este la Partida Romilor, am fost vizitați deseori de cei de la Partida Romilor... avem 3 consilieri locali la nivelul primăriei, suntem foarte uniți, am avut și 4, și 5 consilieri...”* (localnic)

4. Concluzii

Comunitatea rudarilor din “Sector” este o comunitate compactă. Majoritatea bărbaților de vârstă activă au diverse calificări și au experiența muncii salariate în diferite întreprinderi din comună și din orașul Oltenița. După revoluție, majoritatea rudarilor și-au pierdut locurile de muncă, iar situația lor economică s-a înrăutățit. Cei mai mulți practică în prezent agricultura de subzistență sau au devenit zilieri în construcții sau în agricultură. O altă parte însemnată sunt asistați social.

Rudarii se simt o comunitate unită, vulnerabili și ușor de manevrat din punct de vedere politic. Comunitatea este bine organizată pe criteriul apartenenței politice la Partida Romilor. Așteptările lor se îndreaptă spre liderul lor politic.

Pe de altă parte, fiecare încearcă să își îmbunătățească propria situație economică prin adaptare și readaptare permanentă la cerințele pieței forței de muncă. Se practică migrația pentru muncă în străinătate (Spania), aceasta fiind percepută ca o adevărată formulă de succes.

CAPITOLUL 5

STRATEGII INDIVIDUALE DE REUȘITĂ

Am făcut un liceu de filologie și acolo mi s-a deschis apetitul pentru științele sociale; eram destul de bun în partea umanistă a educației, în partea de real eram chiar “varză”. Norocul meu în școală a fost și faptul că am avut parte de “dascăli” adevărați, oameni care, pe lângă că îți transmiteau informații, îți mai deschideau și capul în chestiuni de viață.

Interesul pentru filologie a fost așa, natural și indus în același timp de profesorii umaniști pe care i-am avut în școala generală... Da, citeam, citeam foarte mult la vremea aia și m-am dus la un profil unde să-mi cultiv dorința de a citi și spiritul liber (pe care ți-l dă filologia). Am făcut filologie clasică, greacă, latină, dar și limbi străine... și matematică aveam o oră pe săptămână, ceea ce mie îmi convenea, o oră de fizică, una de chimie, deci era pe sufletul meu.

Bun, pe urmă am dat la facultate la Asistență Socială. Primul an când am dat pe măsuri afirmative în București (al patrulea după ce am terminat liceul) am luat, eu dând primii trei ani în Iași la facultate; eram Bucureștiul, considerând că în București nu mă pot adapta. A fost însă o chestiune ciudată petrecută în ultimul an în Iași: eu nu am dat acolo pe locurile pentru romi; cu toate acestea, când mi-am retras dosarul - după ce fusesem declarat respins - pe el scria mare ȚIGAN! Nu știu, și chiar ca nu cred că cineva m-a respins pe acest criteriu, știu însă că acest lucru m-a afectat destul de tare...

....

Am terminat facultatea în 2002, da, și am continuat apoi master, politici sociale europene, se purta și încă se poartă, după care am făcut un master la Universitatea din Malta, în diplomație. La doctorat încă nu m-

am dus, sper să mă duc de anul ăsta, dar depinde, pentru că, sincer, mă simt și un pic obosit...

Ei bine, de prin 1999-2000 am început să lucrez în Agenția “Împreună”, bine, înainte având tot felul de job-uri.

....

Prima și prima dată cred că am lucrat ca ospătar, vara, pe litoral. Se scoteau bani frumoși, eu provenind dintr-o familie nu modestă, foarte modestă.

Tata lucra în port, mama era femeie de serviciu, în timpul liber vindea semințe în față la Combinatul Siderurgic de la Galați, ca să aducă mai mulți bani, noi fiind patru frați, eu cel mai mic. Toți mergeam la școală, toți cu nevoi destul de mari, în paralel făceam și Liceul de Muzică toți și costurile erau enorme pentru educație. Tata avea 7 clase, mama analfabetă, însă mama a învățat să scrie și să citească cu mine. Mama și-a dat seama că singura mea calitate era ambiția, altceva, vreo calitate majoră, nu am, da, și nativ, și zodiacal sunt foarte ambițios. Dacă mă faci prost, îți arăt că nu e așa. Și mama a învățat să scrie cu mine, pentru că eram foarte leneș, și mama: “...îți arăt că eu pot și tu ești prost”.

Și atunci muream și munceam și mai mult; și, uite așa, am învățat eu să scriu și să citesc mult mai repede decât o făceam poate în mod normal. După aceea mama s-a lăsat, doi ani de zile nu a mai lucrat doar pentru a avea grijă de mine, pentru că am fost o fire extrem de rebelă și superalintat. Mă trimitea la școala de muzică și eu mă duceam prin piață pentru ca nu aveam chef, lucru pe care mama l-a rezolvat atunci când a zis că “trebuie să aibă grijă de băiat”.

.....

Aveam instrument, violoncel, și-l uram din tot sufletul, și, uite, 7 ani am făcut, dar dacă mă mai pui acum să mai cânt nu mai știu, pentru că nu l-am făcut cu trageră de inimă, ci l-am făcut pentru că mama mă împingea de la spate. De unde pasiunea mamei pentru muzică? E o adevărată poveste și cu asta. Înainte de a se căsători, mama a avut un prieten care cânta și și-a dorit ca și copiii ei să cânte. Bine, deci noi nu am făcut, să zicem așa, lăutărie sau ceva de genul ăsta, cântam în timpul liber, la mine în casă fiind o casă de melomani tradiționali... să

zicem așa. Noi cântam muzică clasică, prin 1987 am început să cântăm muzică jazz, chiar făcusem o formație care se numea “Jazz 87”, în care eram copii din trei familii, toți țigani. Și s-au luat și premii..., era o întreagă nebunie. Mama s-a gândit că în felul ăsta ne modelează, că muzica te modelează, arta în general te modelează, mama a zis: “Nu, copiii mei trebuie să simtă, să fie, să nu știi ce...” și ea a fost cea care a împins de la spate toată chestia asta și atunci, prin ‘95, am terminat liceul. În liceu eram foarte bun în latura umană, în real luam 5 de..., de fapt, nu de milă, că eram condiționat: dacă luam sub 8 în uman, mă taxau și realiștii.

Da, plus că eram olimpic, eram..., făceam parte din echipele de dezbateri oratorice, eram reprezentant în echipa națională.

Și aveam un statut privilegiat în liceu, cu toate că eram un copil mai mult decât modest, dar am avut parte de dascăli foarte buni, nu de profesori, de dascăli. Și în 1995 am terminat liceul, am dat la facultate, fără pregătire, că nu-mi permiteam. Nu am luat. Tata începuse să facă presiune și-l înțeleg, era destul de greu să țină o casă. Mama aducea și ea bani în casă, dar nevoile erau foarte mari, 4 băieți, toți mari.

Fiecare trebuia să-și facă un viitor. Doi frați de ai mei au lucrat și înainte de 1989, după finalizarea școlii profesionale, liceu și așa mai departe.

Și al doilea an nu am luat, iar tata a început să pună presiune și mai mare, mama era cea care mă apăra întotdeauna și care ascundea bani ca să îmi dea mie. Eram de acum flăcău, aveam 19 ani și îmi trebuiau bani să ies cu o fată, să beau un suc, să-mi iau un pachet de țigări și mama punea bani deoparte.

Al treilea an nu am luat iar, da, și am ajuns la concluzia: “Sunt prost! Nu pot! Gata!” Îmi era și mie rușine. Și am zis: “...gata, mă apuc de muncă.” Și m-am făcut redactor muzical într-un radio local, Radio Alpha.

Eu am crescut în două lumi, dacă pot să spun așa, lumea romă și neromă... nu că mi-am dorit asta, ci pentru că tatăl meu, la un moment dat, ne-a scos din țigănie. Valorile lui erau altele, el își dorea altceva pentru copiii lui. El a zis: “Copiii mei nu trebuie să învețe să facă

afaceri, să vândă, să cumpere, copiii mei trebuie să se ducă la școală.” Tata a rămas orfan la 14 ani, plus că istoria familiei lui a fost destul de tumultuoasă. Rămânând orfan, cam toți i-au dat cu șutul, el, cel mai mic din familie, s-a descurcat singur. Din acel moment, el a zis: “Familia mea, nu sunt frații mei, sunt doar soția și copiii mei și nu mă las influențat, eu mă mut”. El s-a mutat în casa în care stăm și acum. Asta nu înseamnă că nu ne întâlnim cu cei din familie, la chefuri, botezuri, evenimente de familie etc.

....

Tatăl meu nu ne-a învățat limba romani, zicea: “la ce îți trebuie ție limba romani”, dar în același timp nu uita că ești țigan și ca să reușești în viață trebuie să fii de două ori mai bun decât un român”, “poți să duci un român în spate 10 ani, când îl pui jos tot țigan te faci.” Aste sunt chestii pe care le-am învățat de la tata.

...

Atunci eram chiar supărat pentru că dacă veneai tu la tata și îi ziceai: “Nea Mircea, cum se spune în țigănește... nu știu ce?” îți spunea, mie nu-mi spunea. Noi am reușit să furăm, că atunci când venea familia lui la noi în casă vorbeau țigănește. Sau dacă venea cineva la noi și mama uita să aducă dulceață, el îi spunea în țigănește să nu se simtă prost că a uitat chestia aia. Sau când înjură tata, mai ales când sunt nepoatele în jur, înjură în țigănește. Cam astea au fost la Galați, în rest, în cartier, eram o familie foarte bine văzută, pentru că, știi, mai sunt certuri între vecini și tata nu se băga, toată lumea știa că tata lucrează acolo, că mama vinde semințe, toată lumea știa, niciodată nu ne-am ascuns. Era familia aia respectuoasă cu toată lumea, dacă puteam să ajutăm, ajutam. În rest, cu prietenii mei, nu există diferențe între familie și prieteni, între fecior și prieten, deci noi avem o mulțime de tați, o mulțime de mame.

...

Înainte de ‘89 funcționa sistemul de repartiție, care a funcționat o perioadă și după, până când au început închiderile de fabrici. Apoi era sistemul informal, care funcționează și acum. Adică: îl cunoaștem pe

Gheorghe, care era șef de echipă pe nu știu unde, și ăla vorbea mai departe. Deci era rețeaua informală care funcționa foarte bine.

Îmi aduc aminte că a fost fratele meu odată la forțele de muncă, să-și găsească un loc de muncă, el făcea atunci liceul la seral, și i-au dat încărcător-descărcător la un depozit de legume și fructe. Când a auzit, mama mea a zis: "Băiatul meu? Nimic!" și pe urmă a reușit printr-o rețea informală să-l angajeze într-o întreprindere destul de mare din Galați. După care frații mei, doi cei mai mari, au îmbrățișat cariera militară și au plecat din Galați, ei fiind marinari la bază.

Sistemul informal era baza și este și acum. În perioada aceea sistemele de informare erau destul de proaste, internetul era un OZN, exista un canal, două TV, radio și cam atât. Acum internetul este o sursă foarte bună de a-ți găsi locuri de muncă. Da, dar asta este valabil în cazul celor care au un nivel de educație ridicat și, bineînțeles, cei care au acces la această sursă de informare.

Da, dar trendul cred că ăsta o să fie pentru cei pregătiți, necalificați or să fie din ce în ce mai puțini. Într-adevăr, nu ai cum, pentru că educația profesională a cetățenilor dă puterea economică a statului respectiv.

La acel post de radio s-a dat concurs și am depus o temă, și eu eram..., dădeam discotecă undeva în afara Galațiului. Știam muzică, știam tot ce e nou, ce era la vremea aia. Și m-am dus către radio. Surpriza a fost să fiu și acceptat. Concurența era foarte mare, erau vreo 100 și ceva de candidați pe un post, a fost o întregă nebunie, preselecții, selecții. Și surpriza a fost foarte mare, bine, pe mine m-au ajutat foarte mult dezbaterile oratorice în viață, pentru că am învățat să folosesc argumentul și contraargumentul și să am logoreea necesară unui post de radio, mai ales că postul de radio era pe nișa tineret, gen Radio 21.

După 4 luni de zile, după un conflict cu redactorul șef, am plecat. Un conflict etnic, bineînțeles, era inevitabil să se întâmple și chestia asta. Îmi aduc aminte ca acum: am cerut un telefon în direct, radio era la început și ăsta mi-a zis că: "Domne, el nu acceptă doleanțele unui țigan" și în secunda aia mi-am depus demisia. Că: "Bă, că stai că...,"

trebuia să intru în direct, că toate emisiunile erau în direct, nu era nimic înregistrat.

....

Și eu atunci am plecat ferm hotărât să mă angajez, nu am mai învățat, apoi, în martie, ceartă puternică cu tata, care se pune în fața icoanei și zice: “Dar-ar Dumnezeu să nu iei la facultate, că ești un prost!” Și eu am zis atunci: “Da? Îți arăt că nu sunt”. Și mama mi-a dat atunci bani pentru 10 ședințe de meditații la filosofie pentru că psihologia o știam. La mine la examen se dădea atunci psihologie obligatoriu și la alegere filosofie, algebră. Nu puteam să aleg algebra și m-am dus pe filosofie, eu fiind fascinat de filosofia germană. De fapt, orele de pregătire m-au ajutat să structurez, pentru că eu știam, dar nu puteam să structurez, învățam singur. Și tot atunci am aflat, noroc, și de măsurile afirmative, ele existau din 1992, dar eu nu știam. Am venit în București și am luat. Bine, eu eram ferm convins că nu iau și, uite, Doamne-Doamne, că am luat.

În primul an am făcut practica în câteva instituții din București, ținta mea fiind să vin într-o organizație romă. În anul II, am venit în perioada de practică la Agenția “Împreună”, sprijinit de către coordonatoarea de practică, doamna G. Când eu am zis că vin spre Agenția de Dezvoltare Comunitară “Împreună”, citisem despre dezvoltare comunitară, am zis: “...da, o fi ce am citit eu oare?”

Când am venit, mă vede M. și zice: “Te angajez!” și mi s-a părut extrem de ciudat, cineva te vede pentru prima dată și zice: “Te angajez!” Eu trebuie să vad mai întâi, îmi place, nu-mi place și pe urmă mă angajez. Și i-am zis: “Mai întâi stau ca voluntar, după care discutăm”. Șase luni de zile am venit aproape la program.

Nu aveam atribuții, făceam tot ce voiam. După 6 luni de zile, m-am dus la M. și i-am zis: “Da, mi se pare extrem de interesant, însă vreau cel mai mic salariu.” De ce? Pentru că, repet, eram un copil mai mult decât modest, deci eram conștient că banii, pentru mine, atunci, 3 milioane erau bani, puteau să-mi rupă capul în două și să cred că l-am apucat pe Dumnezeu de picioare. Am vrut să merg pe trendul ăsta, să nu las niciodată sentimentul de autosuficiență și exista riscul - la un copil

amărât să-i dai o groază de bani - să ajung să cred că l-am apucat pe Dumnezeu de picioare. Am venit pe cel mai mic salariu, deci eu aveam salariu 1.200 mii, din care 600 mii plăteam căminul. Datorită mediei mi se dădea loc în Regie, dar întotdeauna îl refuzam. M-am dus în Măgurele, la 12 km în afara Bucureștiului, făceam o oră jumate până la facultate.

...Și am pornit ca asistent în perioada aceea. Ce însemna asistent? Făceai cafeaua la alții, făceai copii, chestii de..., banalități, te învârteai și tu în jur. Dar pentru mine era o chestie fantastică pentru că puteam să fiu în miezul informației. În momentul în care se întâlneau "greii", eu aveam acces la acea întâlnire și auzeam. Nu eram parte activă, dar auzeam și puteam să trec prin filtrul meu tot ce se întâmpla.

M. a fost numită pe urmă în Guvern, a lăsat pe altcineva director, nu pe mine. În momentul acela, ajunsese deja să am primele proiecte ale mele, nu mari, mici, foarte mici. Primul a fost de 2500-3000 de dolari, dacă îmi aduc bine aminte, însă eram foarte mândru. În momentul când M. a plecat, a fost vidul de putere, inerentul unei organizații mici centrate pe lider. Iar la mine atunci a fost o chestie naturală să umplu acel vid, dar nu a fost o chestie calculată. Agenția "Împreună" era o idee în care credeam, simțeam că se întâmplă ceva, era pe sufletul meu. Atunci mi s-a părut normal să-mi asum mai mult decât îmi fusese dat. Și chiar în acea perioadă, chiar dacă directorul, formal, era altcineva, de fapt, personajul la care se raporta întreg staff-ul eram eu. După vreo 6 luni am devenit director interimar, deci am luat interimatul pentru director. În momentul în care am preluat Agenția, am schimbat deja regulile jocului, câțiva din staff-ul vechi au plecat. Eram conștient că așa avea să se întâmple, pentru alții am pus presiune să plece, astfel ca am devenit director plin. Am rămas eu și I.

În momentul acela Agenția era aproape fără bani, avea doar un nume în lumea romilor, deci în afara romilor nu se știa de Agenția "Împreună". Asta se întâmpla în septembrie 2001. Am lucrat cu I. 6 luni de zile... și am reclădit Agenția, am reclădit echipa, am refăcut strategia, am căutat nișa de dezvoltare.

Cam toată lumea făcea același lucru atunci, dar eu am zis nu și am creat ca nișă de dezvoltare "Accesul pe piața muncii". Mari certuri

cu membrii fondatori, că distrug filosofia Agenției ș.a.m.d. Eu am zis: “Nu. Țsta e trendul pe care merg”. Primul program pe ocupare în 2002, “Bursa locurilor de muncă pentru romi”, a devenit politică de stat. Apoi alte trei pe ocupare.

...

Marile chestii pe care le-am provocat atunci au fost învățând și înconjurându-mă de oameni care să sprijine, de consultanți, marea majoritate neromi, dar cu experiență în comunitățile de romi. Repet, dar sumarizez, am plecat de unde am plecat și am ajuns aici. În spate multă muncă, 7 ani de muncă, 14 ore de lucru pe zi, uneori și mai mult. Au fost persoane care au crezut în mine necondiționat, ceea ce îți dă stabilitate. Bordul nu m-a controlat, ci s-a asigurat că înțeleg foarte bine ceea ce vreau să fac, iar în momentul în care ei au văzut că eu știu ceea ce vreau să fac, au zis: “Fă-o!”

În momentul în care am zis programe de ocupare: Bursa locurilor de muncă, nici nu se auzea de așa ceva. În perioada aceea, erau așa dese anunțurile cu “angajăm, exclus romi” că-ți venea să te împuști. Și sunau cam așa: “Nu sunteți calificat”, “Sunteți supracalificat” sau “Tocmai s-a ocupat”. Depinde de caz, dar întotdeauna existau. Și atunci m-am uitat la bursa locurilor de muncă pentru celelalte categorii de persoane defavorizate (femei, persoane cu dizabilități) pentru care exista precedent și am zis: “Ok, hai să facem și pentru noi”.

Din Facultatea de Sociologie, cam marea majoritate au fost voluntari la început, deci sistemul nostru de recrutare cam așa e. Apoi îi trimitem la training-uri pe care le oferim noi sau îi trimitem în altă parte, ca voluntari, după care îi luăm și le oferim și un contract, în funcție și de posibilitățile pe care Agenția le avea în acel moment.

Eu cred, personal, în teoria conform căreia pot să investesc în omul simplu, care este de fapt principalul beneficiar al programelor noastre. Din punctul meu de vedere, cercul dependenței, pentru cei care nu au acte de identitate, trebuie rupt de accesul lor pe piața muncii. Dacă generezi venit, generezi și surse necesare pentru educație, sănătate ș.a.m.d. Dacă nu generezi venit, întărești cercul dependenței. Asta a fost filosofia mea de început...

Ca o recapitulare la recapitulare, din punct de vedere profesional, ca investiție în mine, sunt la jumătatea drumului, clar că vreau mai mult. Eu am început să public în anul II de facultate și acum sunt autor, coordonator, coautor la vreo 9-10, dar eu sunt nemulțumit că, uitându-mă în spate, de exemplu, mi-e rușine cu ce am scris acum 5 ani, îți vine să te împuști.

Acum un an m-am uitat pe lucrarea mea de licență, nici 3 nu-mi dădeam pe ea. Dezvoltarea comunitară în comunitățile de romi, bineînțeles. Deci nici 3 nu-mi dădeam pe ea, dar am luat 10 cu fluierat. Bine, acum e vorba de subiectivismul celorlalți când te privesc: “Hai, mă, e bun.” Ești bun pe ..., ești bun dacă te compari cu alții mai slabi, dar dacă te compari cu alții mai buni ești varză, iar eu personal nu mă compar cu alții mai slabi. Nu-mi doresc să mă consider master of masters. Deci cam asta este, personal, profesional sunt la jumătatea drumului. Agenția nu știu dacă o să mai crească foarte mult, pentru că în lumea noastră este o vorbă: “Dacă vrei să distrugi o organizație, dă-i mai mult decât poate să ducă.” Și momentan am senzația ca Agenția a ajuns la limita la care se poate manageria corect și eficient ceea ce se întâmplă.

Marea problemă este de resurse umane, romi sau nonromi, nu găsești oameni care să investească în ei. Suntem buni, suntem europeni, vrem un salariu de 500 euro după ce am terminat facultatea. Foarte bine, dar ce știi să faci? E foarte greu să găsești oameni cu care să construiești. Oamenii nu mai au răbdare să construiască și autosuficiența joacă un rol major.

*

* *

Sunt din localitatea Smârdioasa, actualmente lucrez ca funcționar administrativ la o firmă de pază.

Școala generală am făcut-o în Smârdioasa, în cei opt ani nu am avut probleme, eu sunt țigan ursar, iar noi suntem mai bine integrați în societate decât celelalte caste.

V-am spus, nu am avut probleme, am terminat școala generală, după care am plecat la Roșiori. Nu am avut note foarte bune, dar m-am descurcat, din clasa a IV-a am avut rezultate mai bune. La început a fost mai greu, pentru că nu fusesem la grădiniță.

La mine în familie doar tatăl meu făcuse școală, patru clase, pentru că așa era atunci, iar mama nu a fost la școală. Eu mai am încă trei frați și părinții noștri au reușit să ne țină în școli pe toți. Eu sunt cel mai mic dintre frați și am fost mai ambițios, am mers la liceul industrial din Roșiori, am terminat liceul și am plecat în Școala Militară de Subofițeri, tehnician auto.

Am făcut primul an la Roman, apoi ne-au mutat la Pitești. În anul 1980 am terminat școala aici, am obținut permisul auto, după care am fost detașat la o unitate militară de aviație în Caracal. Am locuit acolo 4 ani și între timp m-am căsătorit.

În acest timp, toți frații mei au făcut școala, liceu sau școală profesională, s-au angajat, s-au căsătorit, acum au copii și fiecare este bine.

...Am obținut un post de tehnician auto la unitatea de aviație din Caracal și acolo am stat 4 ani, până în 1984, când am făcut un raport de mutare care mi s-a aprobat. Ca să fiu mai aproape de casă. Și m-am mutat în Alexandria, la o unitate militară de artilerie, tot ca tehnician auto, dar, bine, că am ocupat mai multe funcții: șef de depozit piese auto, șef de depozit carburanți, șofer. În 1990, după ce mi-am dat demisia, din motive personale, m-am angajat la întreprinderea de transport auto, IRTA, cum se numea atunci, chiar la mine, în Smârdioasa. Am lucrat doar un an și jumătate, pentru că s-a desființat. Apoi m-am reangajat la o unitate militară, dar ca șofer civil, pentru că îmi dădusem demisia și nu mai puteam să revin ca subofițer. Îi mulțumesc lui Dumnezeu că am găsit înțelegere la comandant și m-a angajat și am lucrat până în 2002, când au început restructurările. Apoi am stat aproape 2 ani în șomaj, după care m-am angajat la o societate comercială, la patron, ca șofer, nu am stat decât 6 luni. După, am fost angajat la Partida Romilor ca șofer doar 1 an și 4 luni și m-am angajat la firma aceasta de pază, unde lucrez și acum.

Aici este bine. Am fost angajat ca șofer la început și aici, dar, datorită cunoștințelor pe care le-am dobândit în școala militară și ulterior, când am lucrat, mi s-a dat altă funcție.

Când am lucrat la patron, unde am stat 6 luni. Eu am declarat etnia, nu m-am ferit, pentru că asta este situația. Au început câțiva colegi să strige după mine: “Țigane în sus, țigane în jos”. Nu m-a jenat, dar, oricum, la un moment dat a devenit supărător. Eu oricum îmi făceam treaba, nu aveam probleme. Unde m-a trimis mi-am făcut datoria, când spune să lucrăm 8 ore eu stăteam și 12, sâmbăta lucram la fel sau duminica, câteodată.

Și, când am observat, mi-am căutat în altă parte, l-am anunțat și a fost de acord.

Regret că mi-am dat demisia atunci, după școala militară, dar, mă rog, a fost ceva legat de părinți, că așa suntem noi, țiganii, să fim aproape de părinți. Regret, dar asta este. Am zis să fiu lângă ei, erau bătrâni, bolnavi, dar asta este.

Mă consider un om norocos, îi mulțumesc lui Dumnezeu pentru asta, dar cred că înainte legile erau mai bine înțelese, nu știu, dar cred că, prin felul meu de a mă purta, cred că am spus foarte multe. Mi-am văzut de treburile mele, părinții ne învățau de mici: “Să fiți cinstiți, chiar dacă vă înjură, vedeți-vă de treabă”.

Am avut posibilitatea să rămân în București, dar am refuzat pentru că, v-am spus, obiceiurile noastre sunt să rămâi lângă părinți. Eu între timp m-am căsătorit, am fost cel mai mic dintre frați și trebuia să stau cu părinții, nu puteam să-i las și să plec.

În 1982, membru de partid fiind, am susținut un examen și am reușit, m-au chemat la comandamentul aviației militare, am stat de vorbă cu șeful de cadre de atunci, era un colonel. Și mi-a spus: “O să fii șofer pe o cisternă, o să o găsești deja alimentată, tu doar conduci, ai pe cineva în dreapta, ăla coboară, face toată treaba, tu nu ai voie să te uiți nici în stânga, nici în dreapta; când am auzit, nu mi-a convenit și mi-am dat seama că nu e de mine. Atunci am spus că sunt căsătorit și că aș vrea să vorbesc cu soția înainte; el a zis să-l sun când iau o hotărâre, dar nu l-am mai sunat niciodată.

Altă ocazie am avut atunci când eram impiegat. Mi-au spus dacă vreau să fac o școală ca să devin instructor auto, o meserie destul de bună și la ora actuală. Am acceptat atunci, am fost la Pitești și am făcut examinarea psihologică, făcusem toate actele, dar, când a trebuit să merg la școală, trebuia să merg undeva în București, iar eu nu mai aveam bani pentru că apăruseră niște probleme, nu mai știu exact ce, dar am renunțat.

La mine în familie vorbesc limba romani, când vine un român la mine acasă vorbesc româna, să nu creadă omul că vorbesc de el.

Eu am un băiat și o fată, fata a terminat Facultatea de Comunicare și Relații Publice, este jandarm, lucrează în București, dar se va muta în Alexandria. Și ea este căsătorită cu un român. Și ne înțelegem bine și cu familia lui, nu am avut probleme.

Băiatul este frizer. Lucrează aici în Alexandria, nu este căsătorit încă. Le-am spus: “Dacă nu învățați, în viață nu reușiți.”

Sincer îmi doresc să fiu sănătos, să pot să lucrez până la pensie să-mi pot ajuta și eu copiii, nepoții.

Când eram tânăr aveam alte vise, normal, visam să devin ofițer. Chiar m-am înscris la niște cursuri la distanță, asta înainte de 1989, dar problema a fost că a venit revoluția și nu am mai continuat.

De două ori chiar am încercat să mă înscriu la facultate, dar tot problemele financiare nu mi-au permis, după care din nou probleme cu părinții, apoi copiii s-au făcut mari și nu am mai reușit.

*

* *

Sunt președinta Agenției Naționale pentru Romi, cu rang de secretar de stat. Agenția Națională pentru Romi este organ de specialitate al Administrației Publice Centrale și realizăm politica guvernului în ceea ce privește minoritățile, minoritatea romă în special.

Până să ajung în clasa întâi, acest lucru îmi aduce aminte de “Domnul Trandafir”, mama, care a fost o femeie săracă, era invitată de familiile înstărite din sat să le ajute la curățenie. Așa a ajuns și la

viitorul meu învățător, care tocmai făcea un recensământ al copiilor pe care urma să îi aibă în clasă. Așa am aflat cine era învățătorul meu înainte de a merge la școală. Era un învățător bătrân cu multă experiență, dar păcat că numai în clasa întâi l-am avut, pentru că a ieșit la pensie. După aceea am avut o învățătoare tânără. Dar îmi aduc aminte cu drag de învățător, a fost, ca să zic, cel care mi-a îndrumat primii pași. Dar trebuie să spun că știam să citesc de la 5 ani. Cum maică-mea era foarte ocupată, că era singura întreținătoare de familie, m-au crescut bunicii. Și bunică-mea era o corcitură între româncă și romiță și vroia să se “răzbune” în ceea ce nu a reușit ea prin nepoți. Motiv pentru care mă puneam să fac bețișoare și la 5 ani știam să citesc, că îmi povestesc mătușile și frații că citeam ziarul la 5 ani, probabil că citeam ziarul Scânteia.

Noi eram doi frați la mama și doi frați la tata, două fete și doi băieți, pentru că ne-a împărțit legea. Fratele meu care trebuia să stea cu mine și cu mama era navetist, stătea mai mult la tata, pentru că tata era bogat. Este mai mare ca mine cu patru ani. Și, ca orice copil, se ducea acolo unde erau frații mai mari, unde, la rândul lor puteau să-l ajute și erau condițiile mai bune; or, la noi, erau cam vitrege. Noi ne-am mutat în casa pe care a câștigat-o mama la divorț când eram în clasa întâi. În orice caz, îmi aduc aminte că îmi trăgea niște bătăi groaznice, așa cum e între frați.

Nu-mi aduc aminte ce probleme am avut la școală, oricum, am fost premiantă până în clasa a opta, de premiul întâi, iar în clasa a VIII-a am luat premiul II. Am și acum o vânătaie de la bătaia pe care am luat-o de la mama pentru că am luat premiul II, dar nu asta m-a durut, că m-a bătut, cât m-a durut că era în sală să îmi dea florile și, când a văzut că am luat premiul II, nu mi-a mai dat florile pentru învățătoare.

Prima dezamăgire am avut-o după clasa a opta, când am dat examen la Liceul Pedagogic. Nu am dat la Pedagogic pentru că eram aplecată către copii, cât mai ales că mama își dorea să fiu învățătoare. Da, și am fost dezamăgită profund, pentru că de știut știu să cânt și acum, însă am picat la această probă. Nu spun că am o voce

nemaipomenită, dar am cântat în clasa a VIII-a, când am format noi, copiii, o formație de muzică ușoară. Eram în formația de dansuri populare a satului. După aceea, în liceu, am cântat din nou. Nu zic că am fost o cântăreață bună, însă nu cred că ăsta a fost adevăratul motiv pentru care nu am intrat la Liceul Pedagogic. În orice caz, a fost o mare dezamăgire. Mama nu s-a lăsat, a urmat o a doua pedeapsă, a zis: “Nu ai luat la Pedagogic, te duci la Liceul Mecanic din Tecuci”.

Eu îmi doream un liceu teoretic. De ce un liceu teoretic? Pentru că la vreo 8 km de satul meu era un liceu la care se duceau cei mai bogați din sat, adică era, să zic așa, un liceu de tradiție. Prea multe despre un liceu teoretic nu știam eu, dar în orice caz eram aplecată spre literatură, istorie, nu către matematică. Mi s-a împlinit visul, că m-am dus la liceul ăla de mecanică și am luat nota 1,75. Mi-a fost frică să vin acasă și am modificat nota și am pus 7,75, dar apoi s-a cunoscut. Și nu am mai avut încotro, a fost al treilea examen pe care l-am dat în anul ăla și am intrat la Liceul Teoretic din Vidra.

Și ghinioanele s-au ținut lanț. Era treapta de clasa a X-a. Am intrat la liceu, faptul că nu aveam tată, stăteam la internat, aveam o bursă socială insuficientă, că între timp și creșteam și îmi trebuiau haine și pe cele pe care le aveam, așteptam autobuzul să ne întoarcem acasă sâmbăta și cineva mi-a furat hainele. În clasa a X-a, eram domnișorică deja, i-am zis mamei să-mi cumpere un pardesiu. Era o iarnă grea atunci și îmi furase și cizmele, și mama mi-a zis că nu avem bani să-mi cumpere pardesiu, să mă duc să muncesc.

Mama a fost tot timpul femeie de serviciu. Aveam o colegă al cărei tată era cioban și zicea că este administrator la oi. Ziceam și eu de mama că e administrator. Acum știu ce înseamnă administrator. Mama m-a însoțit așa..., asta cred că a fost un succes, un punct pozitiv. Dacă m-am dus la grădiniță, mama era femeie de serviciu la grădiniță, deci eram sub ochii ei tot timpul. Îmi aduc aminte din grădiniță că nu puteam să dorm după-amiaza. Ne dădea să mâncăm la 12 și trebuia să ne dezbrăcăm, să ne agățăm hainele în cui și să trecem în niște paturi albe, pe care le am în cap și acum. Nu numai eu, cred că și alții, dar eu eram mai alintată că era mama acolo. Și îmi trăgea mama câte una, nu pentru a mă educa pe mine, cât să dea exemplu

pentru ceilalți. După aceea, la școală, iar a venit după mine, iar era femeie de serviciu, dar de data asta la școală. Era jenant, pentru că profesorii, dacă nu mi-aș fi făcut temele, ar fi anunțat-o pe mama. Îmi aduc aminte că, bănuiesc că era specific copilăriei, am fost obraznică și directorul școlii m-a lovit ușor cu un băț de bambus. Bățul de bambus era recunoscut ca instrument de educație în sat și școală și cu acela mi-a tras câteva, după aceea m-a bătut mama. Dacă vroiam să nu mă duc la școală, trebuia să iau în calcul trei elemente: unu, casa noastră era lângă școală, doi, mama a fost după mine tot timpul femeie de serviciu și trei, la fel am amintiri, eram mai mulți copii romi în școală. Nu se întâmpla ca acuma cu segregarea, eram împărțiți în A, B și C și eram în fiecare clasă uniform împărțiți. Și era un fel de întrecere între noi. Eram mai multe fete decât băieți și întrecerea era o dată la carte, o dată la mâncare, ce mâncare facem. De pildă, fasole prăjită îi zice la noi, la București este iahnia, fasole scăzută. La fasole încă mai am talent și acum, de când m-a învățat bunica. Deci astea au fost, dacă vrei, calitatea profesorilor, cu paranteza de rigoare, mama m-a însoțit tot timpul, faptul că nu am fost segregati și am fost mai mulți copii, ne-am luat la întrecere - competiția. Astea au fost niște lucruri bune. Și faptul că eram aproape de școală, coboram dealul și ajungeam în curtea școlii.

Acum, la vârsta asta, îmi aduc aminte de două chestii specifice timpului: aveam păduchi toți copiii, pe timpul ăla încă mai exista DTT, iar în ceea ce mă privește, mama nu a avut niciodată timp să se ocupe de noi pentru că muncea. Muncea și la grădiniță sau la școală, muncea și în casă la oameni, noi stăteam la bunici, ea era o femeie singură care bănuiesc că-și ascundea prin muncă celelalte nemulțumiri, ca și mine acuma, și ne-am trezit că ne ducem în prima zi de școală. În prima zi de școală, învățătoarea ne căuta în cap și ne-a găsit păduchi. A fost o rușine pentru mama și după aceea mai era o chestie, ne căuta tot timpul la mâini și genunchi. Înțeleg că și acum se mai fac asemenea controale, dar noi, romii, aveam sentimentul că suntem controlați fiindcă suntem romi.

Eram o fată înaltă și stăteam tot timpul prin ultima sau penultima bancă datorită înălțimii. Cum să spun, noi, fetele cele mai bune, stăteam în spatele clasei întotdeauna. Am avut o colegă din clasa întâi până în

clasa a V-a, îi plăcea să țină mâna mea în mâna ei fiindcă era moale. Și îmi aduc aminte cu plăcere, nu am avut deloc sentimentul de discriminare, poate și unde am fost pe sistemul de competență, că noi eram elevi buni. Dar, în orice caz, îmi aduc aminte de pauze, că, acum când mă duc după copii, ca eu la rândul meu să îmi dau seama unde se înregistrează discriminarea, mă uit în pauze: copiii romi stau separat de copiii români, noi nu stăteam așa. Sau mai văd profesori care fac un fel de discriminare calitativă, cu învățătorii care își iau anumiți copii. Poate se făceau și înainte, dar nu erau atât de vizibile. Nu am o explicație, dar întotdeauna am în cap două exemple când discut despre segregare: eram în metrou când a urcat o mamă cu un copil afroamerican în brațe. Cum toți copiii sunt frumoși și inocenți și el voia în brațe la toată lumea din metrou. Și de voie sau de nevoie câte cineva îl lua în brațe fiindcă copilul se întindea. Și am zis: uite copilul ăsta e copil, așa inocent, nu are atâta carte în cap încât să-și retragă intențiile, să zică “Eu sunt negru”, el e liber, e inocent. Probabil că așa ar trebui să fie toată lumea, liberă, inocentă, ce atâta discriminare?! Nu știi, nu ți se întâmplă, nu cunoști. Merg mai departe cu exemplul, este un studiu făcut de Dumitru Sandu, care arată că discriminarea este mai frecventă, mai activă și mai vizibilă în urban decât în rural. Normal că aici există tot felul de materiale audio-vizuale, vezi discriminare, azi așa, mâine așa, până când multă lume vorbește despre discriminare, deși nu e discriminare, s-au învățat cu cuvântul. Ți e un exemplu și urmarea la extreme a exemplului unor ONG-uri, care au avut o acțiune prin mijloacele de transport, pentru a testa discriminarea sau cum sunt percepuți romii. Și îmi povestea unul dintre colegi: “eu m-am urcat în tramvai și țineam mâinile sus, pe bară, ca să vadă lumea că eu sunt rom, că mâinile mele nu sunt în geantă la cineva”.

Am ajuns în clasa a X-a, mama a zis că nu are bani să mă mai întrețină și că trebuie să muncesc. Și tot așa, în una din casele în care făcea ea curățenie, femeia avea o fată, la rândul ei, care era director de resurse umane la Focșani, primul oraș de lângă satul meu, la vreo 30 km, și fata aceea se ocupa de angajările într-o fabrică, care tocmai se construia. Și bineînțeles că mama a vorbit cu ea și m-am dus la Buzău și am făcut o școală de filatoare produse textile. Am făcut o școală de

6 luni, întâmplarea a fost... e amuzant acum când povestesc, nu știu dacă cu ochii de atunci priveam la fel, dar în orice caz era amuzant și atunci, școala era în cel mai mare cartier de romi din Buzău, în Simileasca. Și ne duceam și la școală, făceam și practica în filatură și făceau băieții cordon când treceam noi fetele și nu ne lăsau să trecem până nu ne pupau: ”dacă nu vreți să fiți pupate, nu treceți! că noi nu vrem să vă facem altceva”. S-a întâmplat și cutremurul atunci și ei au fost cei care au venit și ne-au scos din bloc. Nici asta nu pot să o uit, că nu ne era teamă de ei, că au venit și ne-au scos din bloc. Cred că generația aia și-a schimbat total opinia despre romi.

Am terminat școala, m-am întors la filatură și am lucrat 13 ani.

Am terminat 10 clase, nu am dat treapta, m-am dus și am făcut școala asta de 6 luni, apoi m-am întors la Focșani și am început să muncesc, mi-am terminat liceul la seral. Îmi aduc aminte că am început treapta a doua la Focșani, iar liceul se numea Liceul de Filologie-Istorie și eram tare mândră că istoria și literatura îmi plăceau... și limbile străine. Când am terminat liceul și am dat bacalaureatul, liceul se transformase în liceu comercial.

În '90, după revoluție, lucram în filatură și abia atunci am simțit ce înseamnă să fii percepută ca țigancă, țigancă spun cu toată greutatea cuvântului. Aveam o mașină lungă de 10 m cel puțin și pe partea cealaltă a mașinii era o femeie de-o seamă cu mama și când se enerva zicea: “Țiganca dracului!” Și azi așa, mâine așa, cum să zic, trebuia să o iert că era de-o seamă cu mama, dar am început să interiorizez eu mai bine și să conștientizez că femeia asta face diferență, dar de ce face diferență? Că fiică-sa era colega și prietena mea. Adică m-a afectat și pe mine foarte mult libertatea de după revoluție, în sensul de gândire. Citeam foarte mult, aveam un anturaj foarte mic, că nu toată lumea citea, deși eram tineri. Și simțeam, de pildă, nevoia să stau cu cineva de vorbă despre o carte pe care o citeam și nu aveam cu cine. După ce am plecat de la filatură, discutam cu fratele mai mare, care îmi dădea cărți de citit. Când vrea să se laude că a contribuit la educația mea, vorbește despre primul drum la bibliotecă și despre prima carte pe care am luat-o și nici acum nu am mai întors-o la

biblioteca. El îmi tot vorbea despre Cioran, Freud, aveam o vârstă la care trebuia neapărat să-i citesc.

El nu a absolvit o facultate, el e autodidact, dar le stăpânește. Într-o zi a venit fratele meu la Focșani și mi-a zis: “Tu ce mai faci aici? De ce nu vii la București să-ți termini studiile, să faci carieră?” Aparent nu aveam niciun orizont, dar mă gândeam la un vechi vis de al meu. Atâta bătaie cât a mâncat mama de la tata, tata a fost milițian, și am zis că, dacă dă Dumnezeu, termin Facultatea de Drept și-l pedepsesc eu, găsesc eu cu ce. Asta am făcut, am venit la București, am plecat cum ar fi azi și peste 5 zile eram la bucătărie, tăiam ceapă într-o ciorbă și am auzit că Facultatea Dimitrie Cantemir organizează concurs.

M-am dus la gazda fratelui meu. Era o ardeleancă de treabă, mi-aduc aminte cu drag de ea. Și când am auzit de facultate, gramatica o știam, o mai știu și acum, pun virgule mai multe, dar le pun, și istorie, era istoria de clasa a VIII-a. Eu zic că oricine dacă depune un mic efort știe istoria de clasa a VIII-a. Și am mers la examen, însă, cum nu aveam suficientă încredere în mine, priveam lista de jos în sus, și un coleg mi-a spus: “Dar privește lista și de sus în jos, poate ești pe listă.” Și, într-adevăr, eram a patra. M-am dus la facultate, cu gândul să mă fac notar numai ca să fac bani. Nu se mai potrivea acum, îmi plăcea identitatea de student, încă nu am simțit-o nici pe cea de licean, pentru că am muncit tot timpul, de data asta aș fi vrut să recuperez, să fiu un student care se duce la școală, la petreceri. Nu s-a putut, pentru că, la fel, trebuia să muncesc și am muncit foarte mult în aceeași perioadă.

...

Era învățământ cu frecvență redusă și după aceea s-a transformat în învățământ fără frecvență. Pe de o parte, asta m-a ajutat, dar pe de altă parte, nu am putut să trăiesc ce aș fi putut să trăiesc ca identitate de student, dar nici nu mi-aș fi permis să fac facultatea la zi. Plus că mai era o problemă, recunoașterea noastră, a celor care terminăm, de cei de la zi, chiar dacă facultatea era acreditată, de pildă, am făcut cursuri cu oameni care astăzi sunt VIP-uri. Ei ne spuneau că nu era economic să dai de două ori sau de trei ori bani pentru examinare

pentru că muncești pe bani și la un moment dat ne spuneau: “Mi se pare că voi sunteți mai buni ca cei de la zi, că vă asumați mult materia.” Era normal că nu vroiam să plătim mai mult. Aveam colegi de 10 pe care nu i-am văzut pe piață, probabil că și asta e o șansă în viață.

Dar ce mi-a fost cel mai greu în timpul facultății, în afară că nu aveam un serviciu stabil. Am lucrat la Ministerul Culturii vreo 2-3 ani, acolo lucra fratele meu, care mi-a făcut un locșor. Cred că-l ajutam mai mult pe el și mă susținea el din banii lui, era o chestie de genul ”Fă ceva ca să meriți banii ăștia”. După care am făcut practica la organizațiile romilor și am avut mai multe probleme. Una că veneam din rural în urban, aveam serioase probleme psihologice că nu reușeam să privesc oamenii în ochi, pentru că la noi la țară dai “Buna ziua!” la oameni și îți vezi de drum, dar de data asta vorbești cu omul și te uiți în ochii lui. Asta am depășit-o cel mai greu, nu reușeam să vorbesc la telefon pentru că mi se părea că de la capătul celălalt mă vede, mă aude, chestii de genul ăsta, până când fratele meu mi-a dat un prieten de al lui și am mers împreună pe stradă și îmi zicea: “Uită-te la femeia aia, la aspect, ce crezi despre ea?” Ca să învăț Bucureștiul, trebuia să duc corespondența la ambasade și cam asta a fost experiența mea la Ministerul Culturii.

Am început ca traducător de limbă franceză, la un ONG, luam bani pentru că lucram la ziar. După aceea am fost secretar general la o organizație neguvernamentală tradițională. De ce m-am dus acolo? Pentru că, în afară de diferența dintre rural și urban, nouă ne spusese cineva că suntem țigani, mama la fel, dar ce e un țigan, care sunt valorile, care este tradiția, habar nu aveam. Puteam să vorbesc despre faptul că în clasa a VIII-a a venit la mama o altă mamă de băiat care să mă ceară de nevestă, dar mi s-a părut normal, pentru că o colegă de a mea, româncă, s-a măritat în clasa a VII-a, și mi s-a părut normal să mă întrebe cineva: “Nu vrei să te măriți?”, apoi iar în clasa a IX-a am mai avut o cerere. Dar mi s-a părut normal, pentru că creșteam sau pentru că așa era la Găgești (satul natal). Nici limba nu o știam, pe noi ne-a așezat Ceaușescu: un țigan, un român, un țigan, un român și de

aceea am avut concurență. Și m-am dus la organizația asta să văd ce înseamnă tradițiile romilor și așa le-am învățat și eram și plătită că eram secretar general. Făceam conferințe de presă, călătoream mult prin țară. După aceea a contat fiecare succes pe care l-am avut. Eram puține fete pe piață, romițe, care și-au recunoscut identitatea și care vroiau să facă ceva nu pentru ele, ci pentru comunitate. Aveam și o vârstă la care, poate la 18-20 de ani vrei să te măriți, dar la 32 de ani, după ce ți-ai lăsat o parte din viață acolo de unde ai venit, te gândești spre carieră și unde să te duci.

La 28 de ani am absolvit liceul și la 33 am intrat la facultate.

...

La un moment dat, un sociolog suficient de deștept, cu care toată lumea voia să lucreze, a văzut cam cum mă descurc și îi spunea fratelui meu: "Dă-mi-o mie la Asociație la R.C., că pare a se descurca și am nevoie de cineva de încredere". Mie îmi era un pic teamă de el, că mi s-a părut că e foarte deștept și am crezut că nu o să fac față. Și m-am dus. Și așa mi-am putut plăti facultatea. Dar am muncit mult, în timpul ăla. Mai ales că am avut o oportunitate, eu sunt o fată norocoasă de felul meu. Venise un olandez să implementeze el în România conceptul de "dezvoltare comunitară" și eu am fost delegată din partea lui N.G. și ăla a fost norocul vieții mele. A fost greu la început, nu știam ce înseamnă. Știam doar că noi ne chinuiam la R.C. să facem din activitățile aducătoare de venit un fel de revolving funds, un vis de al nostru care nu ne-a reușit. Iar pentru mine, dezvoltare comunitară însemna jumătate din metoda olandezilor: te duci la om în comunitate, stai de vorbă cu ei, vezi care e problema, selectezi, îi ajuți să facă propunerea și la implementare. Și tot procesul acesta ducea către o activitate aducătoare de venit, în funcție de care se dezvoltau celelalte activități din celelalte domenii. La olandezi era o metodă "comprehensivă", pornești cu mai multe inițiative în mai multe domenii în același timp, inclusiv cu cea economică. Și am mers pe metoda lor, cu accent pe a mea, dacă vrei, și ăsta a fost un succes. Și ne-am chinuit un an de zile pentru că voiau să lucreze în același timp în 6-7 comunități, așa era proiectul. Și aveam 6 proiecte începute și am

rămas la 5, cred, și lucram consecutiv în 5 comunități, dar în schimb m-am călit. Am avut noroc că și olandezul era sociolog și uite așa m-am îndrăgostit de sociologie. Trecerea de la drept la sociologie s-a făcut prin practică. Așa am înregistrat primele succese în domeniu, așa mi-am făcut loc în R.C. ca lider de opinie, dacă vrei, datorită experienței. Am crescut suficient în organizație, cu facultatea am dus-o în paralel, în primul an am avut 8 și ceva, în al doilea an 7 și ceva, era în funcție de cât de mult lucram. Ajunsesem să citesc sâmbăta și duminica, pentru că luni aveam examen. În schimb, în anul 5, crescusem așa de mult că eram prima care putea discuta cu N.G., și el avea un stil, eram obișnuită de la fratele meu, lui îi plăcea să vorbească mult. Eu îmi luam notițe și după aceea mă duceam cu proiectul sau materialul. Caracterul meu este să-l ascult pe om, și mulți oameni vor să vorbească și cineva să-i asculte. Și asta a fost, ca să zic, un punct pozitiv în relația cu N.G.

Dar, la un moment dat, nu ne-am mai înțeles pe procedurile de lucru. Eram sensibilă în modul de lucru, ca și acum, la ce spune comunitatea locală. Eu mă întorceam la București și îmi spunea: “Nu, nu, eu nu vreau decât activitate economică”. Și eu vedeam acolo un pod, îți dau toate amănuntele, pentru că a contat cearta asta pentru viitorul meu. Era un pod care făcea legătura între comunitate și centrul satului, care, în loc să fie normal, era pe jumătate, așa (înclinat). Au căzut copiii iarna în apă, bătrânii se plângeau ca nu pot să se ducă la dispensar, că vedeam cu ochii mei că podul ăla trebuie îndreptat. Oamenii îmi spuneau: “Nu vreau curent electric, nu vreau nimic, decât să îndreptați podul, că e un pericol pentru fiecare”. N. îmi spunea nu contează, eu vreau activitate economică. Și la un moment dat m-am supărat și am spus: “Dacă nici asta nu poți să înțelegi, că lucrezi de atâția ani cu ce spune comunitatea, cum să mă întorc și să le spun nu vrea șeful meu?” Ne-am certat atât de tare încât a trebuit să ies din R.C. Acum ieșitul nu ar fi fost o problemă, că acuma e ușor, uite, toată lumea se supără, își depune demisia și pleacă din instituție și se lasă lucrurile într-un fel sau se continuă de altcineva, care, până ajunge la același nivel, trece vremea. El și-a dat seama de lucrul ăsta și m-a

făcut un fel de expert independent, adică stăteam acasă și lucram și mă duceam la serviciu și dădeam rapoarte. Nu a mers cu acest mod de lucru pentru că ceilalți colegi au spus: “Ce, Mariea, expert independent? Ce înseamnă expert independent?”, aveam și un laptop acasă, ce nopți albe am mai făcut și cu laptopul ăla până l-am învățat. Dar a contat, “orice șut e un pas înainte” ...încă o dată, forțată să mă descurc, pentru că eu întotdeauna am fost independentă, m-am gândit că aș putea să mă descurc singură, plus că aveam de gestionat o sumă foarte mare din proiect.

Iarăși am mai avut încă o dată noroc, pentru că finanțatorul a zis că nu vrea să continue programul decât cu mine, pentru că avea rezultate bune. Și am făcut o organizație neguvernamentală, numai că și eu aveam nevoie de sprijin, de consultanță și am făcut lucrul ăsta cu Asociația “Accept”, unde eram membră de bord, adică eram chiar în poziție bună. Întotdeauna îmi aduc aminte cu drag de ei, gay și lesbiene, cu care am lucrat foarte bine și cu care nu am avut conflicte sau neînțelegeri, a fost o cunoaștere reciprocă. La un moment dat, am și dat o mână de ajutor pentru a înființa un grup care se chema “Stigma”, format din gay, lesbiene, romi, persoane cu handicap și alte categorii de oameni defavorizați. Îmi aduc aminte de un miting, că a venit șeful cimitirelor și ne-am amuzat teribil, pentru că așa presupunea mitingul ăla: îngropam discriminarea și aveam un sicriu după noi și el era pe căruța aia - dric, și toată lumea îl știa. Și așa am înființat Agenția “Împreună”. Nu a fost ușor nici de data asta, pentru că trebuia să dau proba de credibilitate și la toți banii ăia mulți trebuia să găsec și eu 10%. Mi-am chemat prietenii, unu dintre ei a fost S.C. cu care am stat de vorbă și cu care am schițat o strategie de dezvoltare personală și una de dezvoltare organizațională. Și am început să fac cereri de finanțare, norocul meu că am știut tehnica. Mi-am angajat oameni și, la fel, de data asta, lucram în comunități locale.

Erau tineri, studenți, îmi aduc aminte cu drag de actualul director de la Agenția “Împreună”, care era student și cred că îl trimisese profesorul Z. sau doamna G. să facă practica la noi. Erau vreo trei sau patru, o fată a mers la fratele meu, iar pe Gelu și încă cineva i-am ținut

eu. Noi lucram de vreo doi ani la Strategia din 1998, Strategia Guvernului de îmbunătățire a situației romilor. Și eram delegați fiecare dintre noi, vreo 5-6, pe câte un minister, eu aveam două, ca de obicei. Și ne întâlneam cu experții din ministere și încercam să le dăm punctul nostru de vedere pe muncă, pe dezvoltare și administrație publică și, în momentul când am ieșit din R.C., am rămas în continuare expert delegat pe strategie, chiar dacă eram la Agenția “Împreună” director executiv. Apoi, la sfârșitul anului 1999, aceeași întâmplare ca și cu N.G., un ministru maghiar mi-a spus că nu ar fi rău să intru ca funcționar în Guvern să ajut Strategia. Bineînțeles că negocierile nu erau cu mine, erau cu Vasile, fratele meu, care lucra la Ministerul Culturii atunci. A fost una și cu mine, însă nu mă puteam hotărî, fiindcă lucram la Agenția “Împreună”, aveam suficiente resurse financiare, aveam 10 angajați pe care îi coordonam, plus suficienți colaboratori externi, nu aveam de ce să mă plâng.

Cam asta a fost sfârșitul anului 1999. În 2000 au fost alegeri și ne-am gândit: “Ce facem noi cu această Strategie?” Eu spun că nu a fost o decizie înțeleaptă nici în 2000, cum nici în 2005. Discutam cu toți și spuneau: “Intră, domnule, în Guvern ca să ajuți Strategia.” Am intrat ca amărât de referent, că nu-mi dădusem licența, deși terminasem facultatea. Într-adevăr, am făcut strategia, trei oameni am lucrat la ea, am pus documentele cap la cap și a ieșit Strategia în 2001. După care, în același an, am început să lucrez la primul program PHARE, am adus 6 mil. în țară pe conceptul de “dezvoltare comunitară”. Am început implementarea lui, am văzut că merge, l-am adus și pe al doilea. Țsta de 40 de mil. euro, tot pe conceptul de “dezvoltare comunitară”, de aia spun că m-a marcat intrarea în R.C., unde am introdus conceptul de “dezvoltare comunitară”, pe care l-am adus din organizație în instituția guvernului, însoțit de bani de la Comisia Europeană.

În 2005, când am spus că am luat a doua decizie mai puțin înțeleaptă, mi s-a propus postul de președinte-secretar de stat și am zis în cele din urmă: ”Da.” Tot așa, după lungi consultări cu prietenii. De ce cred că nu cred că a fost o decizie înțeleaptă nici în 2000, nici în

2005, pentru că a fi ONG-ist înseamnă a fi liber. Mie nu-mi place să critic, fără să dau soluții, sunt moderată, dacă vrei, nu sunt radicală, dar e o altă lume. E mult mai greu în administrația publică centrală să-ți faci loc, să fii ascultat pe un punct de vedere cu care vii din interiorul comunității. Eu niciodată nu iau deciziile din birou, mă duc la fața locului, le cercetez și după aceea iau decizii. E greu și, cum să-ți spun, nu am simțit respingerea romilor și discriminarea neromilor mai mult decât în poziția pe care o am în momentul ăsta. Ultimul exemplu, sper să reușesc să ți-l spun fără să dau nume, este în decembrie, când se organizează tot felul de sărbători și la una dintre acestea a trebuit să mă duc. Mie nu-mi plac de fel recepțiile, însă, la aceasta, în loc să discutăm despre faptul că avem programe comune sau să discutăm despre ce facem de Crăciun sau mai știu eu ce, discuția a fost cam așa: “Știi, întotdeauna când mă uit la tine, eu nici nu pot să-mi dau seama că ești romiță, că, uite, sunt suficiente femei care se duc la solar și se bronzează”, adică nu am înțeles de ce discutam noi despre culoarea pigmentului, când puteam să discutăm altceva. Eram oare în calitate de pigmentată la reuniune?

...

Când stai de vorbă cu omul, crezi că ai valori comune, dar omul nu uită că stă de vorbă nu cu un om, ci cu o țigancă.

Nu știu exact ce voi face. Când mi-e foarte greu, spun că mă întorc în societatea civilă, când mi-e și mai greu, spun că o să vreau să mă mărit, să stau acasă și să-i fac mâncare soțului și, mai nou, că o să plec și eu din țară, că trebuie să schimbi ceva tot timpul ca să nu te plafonezi. Acum trebuie să-mi găsec un domeniu care să-mi dezvolte creația, să mă motiveze, să mă încite.

Mă gândesc ce o face România până în 2015, asta în cazul în care mai rămân în țară. Și mă mai gândesc la experiența și cunoștințele acumulate în toată perioada. Lumea a învățat să aplice la diverse fonduri, care se aprobă, se implementează, asta nu ar mai fi o noutate. Mă gândesc însă la visul de la care am plecat. La startul inițial, când am zis că visul meu a fost să-l pedepsesc pe tata. Mi-ar plăcea, de pildă, să mă duc tot către categoriile defavorizate, ca domeniu, și am

în cap două lucruri: să intru să dezvolt un pic serviciile pentru bătrâni, asta ca idee generală, iar pentru mine personal, mi-ar plăcea cel mai mult să lucrez în închisori, psiholog, să stau de vorbă cu oamenii. Am un punct de vedere în chestia asta: nu e ușor să lucrezi cu categoriile defavorizate în general, iar cu romii e și mai greu. Greu pentru că sentimentul acesta al apartenenței etnice este receptat negativ de majoritari, de mic copil, chiar dacă este valorizat în familie, motiv pentru care romii sunt foarte sensibili, neîncrezători, chiar dacă aparențele sunt altele.

Dar cea mai dură experiența am avut-o la Bruxelles, am avut o bursă dată de Delegația Comisiei Europene, am stat 15 zile acolo să discut cu membrii C.E. și cei din Parlamentul European. Așa mi-am dat seama că cu fiecare om, cu gradul lui de cunoaștere, trebuie să ai mai multe strategii de abordare. Când am plecat din România nu știam lucrul ăsta, mi-am dat seama tot din mers. Și îmi aduc aminte că mă duceam la socialiști, la cei din Europa de Est să le spun ce știam eu despre romii din România. Răspunsul lor era același ca al majoritarilor din România. Mă duceam la cei din Germania să spun, de acum îmi dădusem seama că trebuie să am mai multe strategii de abordare și discutam despre romi în contextul istoriei noastre zdruncinate. Și era o strategie, dacă vrei, în care celălalt nu putea să-mi facă același lucru care mi-l făceau din cei din Europa de Est, din Slovacia, să zicem, că nu aveau cum. Ajunsesem la un moment dat de spuneam că: “specialitatea mea este lucrul cu comunitățile fără putere, care nu au voce...”, și după aceea spuneam “...cum ar fi romii.” Și așa mă făceam ascultată.

În anul II de facultate, deci aveam 34 de ani, am fost în Franța și era în perioada când făceam practica la organizațiile neguvernamentale ca să învăț ce înseamnă să fii romiță. Liderul organizației mi-a zis: mergem în Franța să lucrăm cu ei. Lucram cu ei, mă repet, și au zis: ”O să trebuiască să faci niște servicii pentru noi.” “Ce servicii să fac pentru voi?”, am zis. “Păi, uite, poți să monitorizezi presa și să ne trimiți un raport cu articolele care se scriu despre romi.”

Păi, de pildă, spun că nu cred că am luat decizii înțelepte de a intra în administrația publică, altminteri, dacă o iau pe realizări, e foarte bine că am intrat. Mi-am dat și eu seama între timp unde sunt eu

bună, sunt bună la construcție instituțională în general, cum să construiești o instituție, un ONG, cum să-l populezi și ce să-i faci ca să-l duci undeva. Probabil pe asta ar trebui să mă orientez. Am și eu o vârstă la care nu mai ai atâta energie, chiar dacă sunt de felul meu energetică și foarte motivată, sunt problemele vieții, specifice, și trebuie să le iau în calcul. Nu mi-am luat concediu de când sunt în București, de 15 ani. Mă gândesc, spun la prieteni, de pildă, că dacă am un calculator și liniște pot să fiu foarte creativă, adică un fel de liber profesionist, ceva de genul ăsta. Asta e ușor de făcut, mâine demisionez, mă duc acasă și sunt suficient de cunoscută încât să fiu implicată în tot felul de chestii de scris, de aplicat. Mă bate gândul, văd construcțiile, mă uit la comisarul României la Comisia Europeană, mi se pare că aș putea să ajut acolo, dacă, pe lângă limbi, găsim că trebuie lucrat cu minoritățile. Poate ar fi asta o aspirație, însă sunt fiică și trebuie să-mi onorez sarcinile de fiică. Am spus că mă bate gândul să dezvolt serviciile pentru oamenii în vârstă, care sunt insuficient dezvoltate și de care este nevoie. Deci nu am foarte clară direcția către care vreau să mă îndrept, pot să-ți identific câte ceva, dar nu mă duc foarte în amănunt. Nu cred că eu mi-am construit vreodată planuri în amănunt, ba, mai mult, îmi aduc aminte că am avut discuția asta acum vreo 15 ani cu N.G. și îmi spunea că “e ok, știi să faci strategii, dar încearcă să-ți faci planuri pe termen scurt, inclusiv în viața personală” și nu am greșit dacă am făcut asta că până la urmă orice pe lumea asta înseamnă un proiect sau un contract.

La afaceri nu m-am gândit niciodată, pentru că eu sunt aplecată către oameni. Am încercat, de pildă, când eram director general la Agenția “Împreună”, aceeași metodă pe care am învățat-o la R.C. Aveam bani de la olandezi pe proiecte aducătoare de venit și am găsit o formă de contract care presupunea că eu ca organizație vin cu banii, celălalt cu expertiza, era contractul de asociere în participațiune, fiindcă știam să folosesc căile legale și să pun afacerea pe piloni, însă contează seriozitatea omului, contează riscul, factorii de mediu. De pildă, unde ni s-a oprit proiectul: am finanțat o brutărie, construcția unei brutării, fata ne-a dat banii înapoi și varianta era dăm banii în altă

comunitate sau o susținem tot pe ea pe un alt proiect mai mare. Am ales varianta să o susținem tot pe ea într-un proiect mai mare în care a mers treaba. Ea și-a cultivat 20 ha cu ardei iute care se putea vinde în Irlanda, numai că irlandezii au fost neserioși. Deci riscul e mare. Am mai avut pe aceeași metodă experiențe mai mult negative decât pozitive, adică riscul e risc. Eu nu sunt o femeie căreia să-i placă riscul sau să nu controleze acțiunile, deci de aia îți spun că afaceri eu nu aș putea să fac, dar poate mă grăbesc, nici nu am studiat, nici nu m-am gândit vreodată. Dacă mă apuc de studiat, s-ar putea să găsesc. Mă uit, de pildă, că franciza este o afacere destul de profitabilă probabil, mare lucru nu e să-ți investești resursele dacă le ai, iar dacă nu le ai, te duci la bancă și te împrumuți. Dar, mă repet, eu sunt aplecată către oameni și m-aș duce în continuare către oameni, mie îmi place să stau de vorbă cu oamenii, cu cei care au probleme. Nu știu de ce, probabil sunt construită așa.

Am două lucruri de care mă bucur pentru că sunt o fată norocoasă și pot să vorbesc și de realizări, nu numai de nerealizări. De pildă, mă simt împlinită dacă îmi iese ceva, un document, chestia cu proiectele e un exemplu. Acum, ca funcție, a trebuit să pregătesc documentele pentru remaniere guvernamentală, trebuia să-mi fac o analiză SWOT a instituției și să propun măsuri în funcție de analiză. M-am simțit bine după ce am terminat documentul ăla, cred că l-am terminat în două zile. Acum cred că, dacă îmi cereai asta acum 10 ani, îmi trebuiau 2 luni.

Îmi aduc aminte că trei zile era termenul limită de depunere a proiectelor PHARE, pe nu mai știu care componentă, și a venit cineva să-mi ceară sprijin și l-am făcut în 12 ore. Am zis: dacă am reușit să fac un PHARE, înseamnă că am ajuns undeva, a și fost aprobat proiectul, culmea. Deci cam astea ar fi satisfacțiile profesionale, ca de obicei, nu altele.....Acum, mă repet: “cu cât știi mai multe, cu atât e mai rău”. Deci cam asta e.

*

* *

Prima dată când am lucrat a fost după revoluție, am lucrat pe post de mecanic, am urmat meseria școlii pe care am făcut-o, m-am integrat ușor și, ce să spun, a fost bine. Am lucrat 12 ani. Am avut multe satisfacții, am văzut valoarea adevărată a muncii mele, un salariu și respect din partea oamenilor cu care am lucrat. Aveam 19 ani, abia terminasem liceul, dar a contat foarte mult educația pe care am primit-o, școala pe care am primit-o. Proveneam dintr-o familie modestă, dar m-am integrat bine, am fost respectat, dar respectul se obține prin muncă, cinste, foarte mult contează asta și caracterul meu.

Îmi amintesc prima dată când m-am angajat că nu aveam bani de navetă, tatăl meu murise, era foarte greu.

Așa că făceam naveta pe jos, 16 km dus întors. Asta până când am luat primul salariu, cred că 560 de mii, atunci nu-mi venea să cred câți bani câștigasem, nu era vorba de un salariu, pentru că nu apucasem toată luna, doar două săptămâni, dar îmi amintesc că eram așa de bucuros că îi număram tot timpul până acasă.

Îmi amintesc o chestie pe care nu am s-o uit din perioada aia, mama mea, fiind de la țară, lucrând la CAP, neștiutoare de carte, îmi punea mâncarea în pungă, cartofi prăjiți sau ouă prăjite. Dar vedeam la ceilalți care mă invitau să mâncăm împreună, dar eu mă duceam în fundul fabricii, pentru că îmi era rușine să desfac punga cu mâncare. La ei vedeam un sandwich bine ambalat, brânză, castravete, roșii, bine, astea le aveam și eu, dar conta ambalajul ăla.

Am fost în centrul orașului, mi-am luat o sacoșă mare, pe care am umplut-o cu ulei, zahăr, orez și mi-am luat și eu două bare de salam, ca să fac și eu ce făceai dumneata, și trei caiete, ca să-mi înfășor mâncarea, să-mi fie și mie drag, să fiu și eu ca tine.

În 12 ani ai timp să-ți faci o impresie despre om și să-l cunoști. Eu am socotit oamenii cu care am lucrat ca fiind o familie. Era prima mea familie, pentru că cel mai mult timp acolo îl petreceam. Acasă stăteam cu ai mei doar două-trei ore, pentru că mai trebuia să și dorm. Îmi amintesc de maistrul meu, după ce am plecat de la prefabricate, la un an, doi după, întâmplarea a făcut să-l întâlnesc la o firmă de construcții. Îmi amintesc cu un gust amar că, după 12 ani în care am

lăsat loc de bună ziua, în momentul când l-am văzut acolo i-am zis: “Bună ziua dom’ maistru, sunt eu, Viorel, aveți ceva de lucru și pentru mine?” la care el a rămas așa și mi-a zis: “Viorele, nu te supăra, dar șeful meu e cam rasist, nu vrea romi, du-te și caută-ți în altă parte.” Am înțeles, e o prejudecată, dar în timp sper să dispară.

A fost o perioadă în care am fost în șomaj tehnic, pe perioada de iarnă nu lucram. De aici am rămas totuși cu un gust amar pentru că s-a cumpărat fabrica și prin angajamentele care reieșeau din contracte, știți, în perioada aceea se dădeau niște bani pentru cei care erau dați afară, speram să-mi deschid un atelier de tâmplărie, să-mi fac afacerea mea, neavând atunci un sindicat, am pierdut. Iar din șomajul tehnic am rămas în șomaj definitiv. Și au fost timpuri grele, dar pe undeva nu am stat așa, la voia întâmplării, pentru că mai aveam de făcut multe pe acasă. Apoi, am lucrat ca șofer la negru, câștigam bine, dar nu aveam drepturile pe care le puteam avea cu carte de muncă: nu puteam să fac și eu un credit.

Acum mi s-a ivit această ocazie cu aceste posturi de experți pe probleme de romi, am zis să facem ceva pentru comunitatea noastră, pentru semenii noștri. Comunitatea romă a fost lăsată mai așa, în dorul lelii, după 1990. Pentru că nu au avut un păstor, să zic așa, ei își spuneau problemele în familie, nu spuneau cu glas tare despre ce este vorba. E dureros, pentru că, dacă te duci să te angajezi ca rom, ți se spune: “Vino mâine, vino săptămâna viitoare” și tot așa. Acum ne gândim la copiii noștri, ne gândim pentru viitorul lor. Dacă eu mă îmbrac mai urât, totuși sunt om de acolo din sat și îmi place să pun suflet.

...

Îmi amintesc permanent de părinții mei care nu știau carte, de tata care îmi arăta mâinile lui și îmi spunea: “vezi cât sunt de crăpate, pune mâna și citește, că o faci pentru tine”.

Părinții noștri au lucrat la boieri. Și noi suntem romi ursari și noi, ursarii, din spusele părinților și ale bunicilor, ei au luat contact cu “civilizația” și părinții noștri au zis: “Noi trebuie să muncim în așa fel încât copiii, nepoții noștri să învețe carte, că uite ce poate să fie”.

Înțelegeți? Ori acum nu mai suntem ca atunci, să muncești la boier vara și iarna stăteai degeaba și te ținea cu vitele în grajd. Acum, dacă nu muncești, nu-ți dă nimeni.

Tot la fel îmi amintesc că eram în clasa a X-a, după ce am dat treapta; mama îmi spusese: “Numai, gata! Te duci și te angajezi.” Dar un profesor s-a dus și mi-a depus dosarul și am luat. Cam așa stau lucrurile.

Eu am lucrat la salubritate din martie până în octombrie și așa am ieșit în evidență, dar, v-am zis, totul se rezumă la caracter, cinste, muncă. Apoi am fost angajat ca expert pe problemele de romi.

Aș vrea să lucrez în viitor ca jurist în administrație publică, dacă o vrea Dumnezeu.

Eu am reușit prin munca mea. Am o satisfacție că până la vârsta de 36 de ani am făcut ceva. Acum, că lucrez aici, și atunci, când lucram la salubritate, vorbeam la fel, care este problema? Bani să iasă să pot să-mi întrețin familia. Pentru că sunt de fapt aceeași persoană. Totul pleacă de la școală și la nivel de români, nu numai la romi.

*

* *

Am 36 de ani, sunt căsătorit, am trei copii, actualmente sunt angajat la această firmă de pază.

Da, aveam 18 ani și jumătate, și m-am angajat la Întreprinderea de Rulmenți Alexandria. Am terminat școala profesională, apoi am fost angajat la ei. Am lucrat doar un an și jumătate pentru că am plecat în armată. Când m-am întors, m-au reangajat. Am fost disponibilizat, apoi am fost dat în șomaj. Am stat în șomaj 2 ani, am mai lucrat la negru, în industria alimentară. Făceam ulei de floarea soarelui la cald prin presare. Dar am stat puțin, pentru că au apărut presele de ulei la rece cu îmbuteliere și nu mai mergea. Am stat din nou o perioadă bună fără serviciu.

Soția mea nu a avut cine să o dea la școală, mama ei fiind rece față de ea, au crescut-o străbunicii ei. Aceștia s-au îmbolnăvit, au

decedat. La vârsta de 15 ani s-a căsătorit cu mine, a venit la croitorie să se angajeze și i-au cerut diploma de studii și a rămas acasă.

Ea a mai lucrat vreo 2-3 luni și după această perioadă, la fel, i-au cerut studii și tot așa.

Discriminare este peste tot, dar nu pe față. Noi însă ne-am integrat mai bine, am fost la școli, am lucrat și eu, și familia mea. Am știut să vorbesc cu lumea, am muncit și pe câmp, și în altă parte, nu am făcut probleme, nu am mers la furat sau mai știu eu ce.

Eram la școala profesională și luam bursă socială, dădeam 50 de lei pe abonament și restul de 550 îmi ajungeau pentru mâncare, pentru buzunar. Și la ora actuală am un băiat în clasa a VIII-a și îmi bat capul cu el: "Tată, pune mâna și învață ca să mergi mai departe". Fata merge mai bine, dar el este mai delăsător.

Am avut niște divergențe cu educatoarea, când era la grădiniță, dar acum este la un învățător la care chiar mi-am dorit să mergă.

S-a pus problema să le ia televizor la grădiniță și părinții trebuiau să pună câte 3 sute de mii, dar eu nu am avut, eram și pe timp de iarnă, nu aveam decât ajutorul social atunci. Apoi ni s-a spus să punem câte o sută pentru casetofon, am spus că nu sunt de rea voință, dar nu am. Și la serbare, fata mea avea poezii foarte mici, deși ea le învăța și le spunea cursiv și bine. La plecarea de la serbare, fata a rugat-o pe educatoare să mai pună o melodie pe care o avuseseră ei la serbare, la care educatoarea a zis: "Când o aduce maică-ta și cu taică-tu' banii, atunci am să-ți pun."

Noi în general am fost educați altfel, ne-a plăcut să mergem la școală, ne-am înțeles bine cu cei din sat. Dacă ne-au vorbit în spate, asta e, pentru că am mai auzit: "Ia uite ce a făcut ăla, ce porumb sau ce roade are la câmp". Dar astea au fost făcute cu sudoare și cu muncă. Acuma, asta este, trebuie să muncim, copiii sunt mari, au nevoi, văd la alți copii ai căror părinți sunt mai avuți și cer și ei. Dacă lucra și soția, era altceva, dar așa, este foarte greu.

*

* *

Am 44 de ani, sunt om de afaceri în momentul acesta.

Sunt țigăn tradițional, sunt băiatul mamei ..., marea vrăjitoare. Sincer să fiu, copilăria mea a fost destul de tumultuoasă, părinții mei au crescut la cort, erau foarte amărâți. Mama mea a luat o hotărâre cum că toți copiii ei să meargă la școală, noi fiind 5 frați. Și într-adevăr noi toți copiii am fost înscriși la școală, după care am terminat 8 clase, 10, 12 clase, doi dintre frații mei au încercat și la facultate, dar au picat. După o perioadă, situația materială a noastră s-a îmbunătățit, în baza faptului că mama mea deja a primit statutul ăsta de vrăjitoare, datorită împlinirilor care erau realizate pentru oamenii care veneau la ea. În perioada respectivă eram foarte amărâți, eu mă duceam desculț la școală, nu aveam ce mânca. Tocmai ăsta este un motiv pentru care eu zic că, dacă se vrea, se poate. Diferența dintre ce era atunci și ce este acum este aceea că sistemul își dădea interesul pentru a socializa copiii romi, pe romi în general. Într-un fel sau altul, erau oarecum obligați de legile regimului comunist. În fine, am crescut, am terminat școala, între timp, în 1995, a murit mama mea.

În 1994 eu am devenit om de afaceri, având în proprietate 7-8 magazine alimentare, fiind asociat cu cineva. Mama mea avea doar foarte mulți bani și trebuiau investiți.

Mai târziu am avut niște probleme, după care acele magazine le-am vândut și ulterior mi-am făcut o fabrică de materiale de construcții, însemnând pavaj și chestii de genul ăsta. Actualmente am concesionat un râu pentru balastieră, am o organizație culturală pentru romi.

În perioada asta a vieții mele și în special după revoluție, am constatat că etnia noastră este atât de marginalizată și sistemul este atât de dezinteresat de problemele noastre încât, la un moment dat, am spus că este momentul ca eu să mă implic în mișcarea asta a romilor.

Dacă punem suflet în tot ceea ce facem, atât în afaceri, cât și în a rezolva, problemele semenilor noștri se vor rezolva. Trebuie să încetăm să ne gândim că nu mai avem aia și aia, avem atâtea deschideri către diferite surse de finanțare, avem atâtea metode de comunicare pentru a colabora împreună pentru îmbunătățirea situației romilor.

În clasa a VI-a, mama mea, văzând că ne place să ne jucăm și neglijăm școala, a hotărât să ne dea la școala ajutoare, undeva pe la Urziceni. Sincer să fiu a fost o rampă de lansare în ceea ce privește educația mea ca și copil. De ce vă spun lucrul acesta? Pentru că, sincer vă spun, că am rămas cu acele amintiri și dacă astăzi spun că chiar îmi doresc să rezolv o problemă a copiilor sau a romilor este datorită situației mele familiale din copilărie și a doua parte când am fost la această școală. Eu aveam o situație financiară bună, dar aveam probleme la școală.

Ce se întâmpla acolo? Aveam cantină, sală de meditații, ateliere de lucru, sală de sport, teren de sport, o microfermă, era un fel de internat. Am zis că dacă ceva mi-aș dori să fac în câteva regiuni din România, asta mi-aș dori. Toată situația de acolo, programul de acolo, făcea în așa fel încât noi eram mai buni decât ceilalți copii. Aveam un program care presupunea că la 8 și jumătate noi eram la sala de meditații unde stăteam 4 ore. Era imposibil să stai cu cartea în mână și să nu citești, la un moment dat educatorul de acolo te și asculta să vadă ce ai învățat. Ei, cei de acolo, m-au trimis la liceul de chimie, văzând că am rezultate foarte bune la acea materie.

Am făcut Liceul de Chimie în București. Aici s-a făcut o diferență, pentru că situația a fost alta, era vorba de anturaj, era vorba de faptul că proveneam dintr-o familie cu bani, cum și acum asta primează, și “m-am stricat” într-un fel.

Am fost exmatriculat de două ori pentru că nu mă mai duceam la școală, în fine, cam asta a fost. Acum, mulțumesc lui Dumnezeu că am o familie atât de reușită. Am doi copii, unul are 21 de ani, este căsătorit, este student la Facultatea de Drept, cel mic este fotbalist la Dinamo, a terminat liceul și urmează să se înscrie și el la facultate.

Am niște copii pe care i-am educat în așa fel încât am încercat să le întipăresc credința în Dumnezeu și tradițiile noastre. Vreau să vă spun că, deși suntem o parte negativă din societate, noi avem, în etnia noastră, niște principii atât de sănătoase, care nu se rezumă decât la credință. Copiii mei sunt atât de mari, dar eu niciodată nu i-am auzit înjurând. Soția mea este țigancă tradițională, analfabetă.

Acum se lovește de niște situații care necesită a ști carte, atât de rău îi pare, dar asta a determinat-o să stea lângă copii pentru a învăța ceea ce ea nu a făcut în trecut.

Ea, fiind agramată, marele dispute din familia noastră se bazează pe asta, că ea vorbește limba pe care a învățat-o și ei spun: ”Măi mamă, nu se spune așa, se spune așa.” Și ei râd de se prăpădesc. Eu cred că nimeni nu poate să socializeze mai bine romii decât copiii, dacă ei, la rândul lor, sunt socializați. Vă dau un exemplu: mă duceam la școală, eram în clasa a VI-a și la un moment dat ne solicitau profesorii să venim la școală cu părinții pentru ședințe. Vă dau cuvântul meu de onoare că îmi era rușine că mama venea la școală cu fustă lungă și atunci îi spuneam: “Mami, te rog frumos, lasă fusta aia lungă!”

BIBLIOGRAFIE GENERALĂ

1. Achim, Viorel (1998) - *Țigani în istoria României*, Editura Enciclopedică, București.
2. Anăstăsoaie, V.; Tarnovschi (2001), D., editori - *Proiecte pentru romii din România, 1990-2000*, Cluj Napoca.
3. Burtea, Vasile (1996) - *Marginalizare socială și cooperare în cazul populației de rromi*, "Revista de cercetări sociale", nr. 3, București.
4. Gheorghe, Nicolae; Liegeois, Jean Pierre (1996) - *Romii, o minoritate a Europei*, Minority Rights Group International, Editura Multiprint, Oradea.
5. Ghețău, Vasile (1996) - *O proiectare condițională a populației României pe principalele naționalități (1992-2025)*, în "Bibliotheca Demographica", nr. 2, Centrul de Informare și Documentare Economică, București.
6. Ionescu, Marica; Cace, Sorin (2000) - *Practici pozitive în comunitățile de rromi*, București.
7. Liegeois, Jean Pierre (1994) - *Roma, Gypsies, Travellers*, Council for Cultural Cooperation.
8. Mărginean, Ioan (1991) - *Calitatea vieții în România*, în "Calitatea vieții", nr. 3-4, București.
9. Murray, R.W. (2002), editor - *Îmbunătățirea situației romilor. Proiecte de succes din România... și multe învățăminte*, București.
10. Neculau, A.; Ferreol, G. (1996) - *Minoritari, marginali, excluși*, Editura Polirom, Iași.
11. Pons, Emanuelle (1999) - *Țigani din România - o minoritate în tranziție*, Compania Altfel, București.
12. Preda, Marian (1999) - *Grupuri sociale excluse/ignore de politicile sociale în România*, în Zamfir, C. (coord.), 1999 - "Politici sociale în România '90-'98", Editura Expert, București.

13. Ringold, Dena (2000) - *Roma and the Transition in Central and Eastern Europe: Trends and Challenges*, World Bank.
14. Ringold, Dena; Orenstein, Mitchell A.; Wilkens, Erika (2003) - *Roma in an Expanding Europe: Breaking the Poverty Cycle*, World Bank.
15. Stewart, Michael (1997) - *The Time of the Gypsies*, Westview Press.
16. Surdu, M. (2002) - *Improving quality of education in schools with a high percentage of roma pupils in Romania*, în "Roma Rights Review", ERRC, Budapesta.
17. Surdu, Mihai (1998) - *Efectele condiționării alocației pentru copii de prezența școlară în cazul copiilor romi*, în "Calitatea vieții", nr. 1, București.
18. Trebici, Vladimir (1996) - *Minoritățile naționale din România: prezent și estimare prospectivă*, în "Bibliotheca Demographica", nr. 2, Centrul de Informare și Documentare Economică.
19. Zamfir, Cătălin (1999) - *Tranziția demografică și problemele asociate*, în "Politici sociale în România: 1990-1998", coord. Cătălin Zamfir, Editura Expert, București.
20. Zamfir, Cătălin (coordonator) (1995) - *Dimensiuni ale sărăciei*, Editura Expert, București.
21. Zamfir, Cătălin; Preda, Marian (coordonatori) (2002) - *Romii în România*, Editura Expert, București.
22. Zamfir, Elena; Zamfir, Cătălin (coordonatori) (1993) - *Țigani în ignorare și îngrijorare*, Editura Alternative, București.
23. Zoon Ina - *Roma Access to Public Services in Romania, Bulgaria and FYR of Macedonia*, 2001.
24. *** Comisia Națională pentru Statistică (1996, 1997, 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003) - *Anuarul statistic al României*, București.
25. *** Institutul Național de Statistică - *Recensămintele populației 1992 și 2002*.
26. *** "Revista de cercetări sociale" (1998) - *Situația socială a romilor din județul Buzău*, nr. 3/4, București.
27. *** *Avoiding the Dependency Trap, A Regional Human Development Report, The Roma in Central and Eastern Europe*, Andrey Ivanov

- (coordinator), United Nations Development Programme, Bratislava, 2002.
28. *** *Planul național de acțiune pentru ocuparea forței de muncă, 2004-2005.*
 29. *** *Raportul Protecția minorităților. Evaluarea Strategiei Guvernului României pentru îmbunătățirea situației romilor, Programul de monitorizare a procesului de aderare la Uniunea Europeană, Open Society Institute, 2002, pagina 138.*
 30. *** *HG 430/2001 privind aprobarea Strategiei Guvernului României de îmbunătățire a situației romilor.*
 31. *** *Indicatori privind comunitățile de romi din România, ICCV, București, Editura Expert, 2002.*
 32. *** *Raport privind progresele înregistrate în implementarea Strategiei Guvernului de îmbunătățire a situației romilor.*
 33. *** *Rapoartele Comisiei Europene privind progresele spre aderare ale României, perioada 1999-2005.*
 34. *** *H.G. 829/2002, Planul național antisărăcie și promovare a incluziunii sociale, elaborat de CASPIS.*
 35. *** *Situation of Roma in the Candidate Countries. Background document, Helsinki, December 1999.*
 36. *** *Than Rromano - studii despre rromi, ("Than Rromano - Studies on Rroma"), no. 4-5, year III, 1999/2000.*
 37. *** *Guvernul României, CASPIS - Suportul social pentru populația de romi, Analiza problemelor sociale: direcții de acțiune, nr. 2.*
 38. *** *EU Support for Roma Communities in Central and Eastern Europe, May 2002.*
 39. *** *Monitorizarea procesului de aderare la Uniunea Europeană: Minorități etnice, Open Society Institute, EU Accession Monitoring Program, 2002 (www.eumap.org).*
 40. *** *Asistența UE pentru comunitățile de rromi din Europa Centrală și de Est, Comisia Europeană, Direcția Generală pentru Extindere, publicat de Unitatea de Informare privind Extinderea, <http://europa.eu.int/comm/enlargement/index.htm>.*
 41. *** *Revista de asistență socială, nr. 4-5, 2002.*

București, România

Licența Ministerului Culturii nr. 1442/1992

Tel.: 021-318.24.38; Fax: 021-318.24.32

Consilier editorial: Valeriu IOAN-FRANC

Aparat critic și editorial: Aida SARCHIZIAN

ISBN 978-973-618-131-3

Depozit legal trim. IV, 2007
